

محمد امانی، نصرت‌اله اوغلو

۱۳۴۴- جی گونش ایلینده، هریسین قره گونشی کندینده آنادان اولوب. تبریزده باشاییر، فارس دیلی و ادبیاتیندا لیسانسی وار، ایندیلیکده ده، همین رشتهده یوکسک لیسانسدا تحصیل آلماقدادیر. عثینی حالدا، تبریز بیلیم یوردوندا کارمنددیر.

اوتوز ایلدن چوخدور مداحلیغا باشلاییب. بیر مذهبی و اهل بیت عاشیقی اولان عائلده گؤز آچیپ، رحمتلیک آتاسی و قارداشلارینی اهل بیت اوچون نوحه، مدح و رثا اوخوماقدا گوروب، اوشاقلیق چاغلاریندان مجلسین لرده اولوب.

سربازلیق دؤره‌سی ایران- عراق ساواشی ایله بیر زامانا دوشوب، جنگی منطقهده اولارکن، محرم- صفر آیلاری نوحه اوخویوب. سربازلیقدان سویوناندان سونرا بیر هئیت قوروب کی، همان هئیت ایندیلیکده ده، چالیشیر.

آذربایجان اٲل بیلیمی ۸۱-۸۲

مهر، آبان (خزل، قیروو آیلاری) - ۱۳۹۵

■ علیرضا صرافی	■ علی برازنده تورک	■ فاطمه طهماسب پور	■ تانسو
■ رحیم قابل‌نژاد	■ افخم ابراهیمی	■ عارف آجال اوغلو	■ رویا راک
■ اکبر حمیدی علیار	■ گونش امانی	■ محمدرضا اسماعیل‌زاده	■ حمیده حقی
■ زیور عباسی	■ سوسن نواده‌رضی	■ علی‌محمد خلغی زنگیر	■ محمد رزاقی
■ منوچهر کیانی	■ منیره اکبرپوریان	■ محمد تیسین اوغلو	■ سولماز بالایی
■ نفیس سینافر	■ یوسف عبادیان	■ افسون سلطانی کلهری	■ سمیر کھییه اوغلو
			■ زهره وقایی
			■ رضا همراز
			■ م. امینی

www.azelbilimi.com
E_mail.info@azelbilimi.com

موسسه غیرانتفاعی آذربایجان اٲل بیلیمی

ساتیلماز
غیر قابل فروش

۸۱- جی سایي. محرم فولکلورو اوڙل ساييسي (۳)

باش يازي. محرم فولکلورو و ائلبيليمي. عليرضا صرافي ۴

راپورلار

فولکلورچو خانيم لارين «خانيم رقيه سفرهسي». روبا راک ۸

تاسوعا گونو: ارزيل کندی نين «علم ديبی» مراسيمي. سوسن نواده رضی ۱۳

مراسيم لر

ارزيل کندی نده «علم ديبی مراسمی». رحيم قابل نژاد ۲۲

عليار کندی نده محرم ليک ديلري. اکبر حمیدی عليار ۲۴

بیر شبنده کربلا تاريخي يا «فرازهايی از تاريخ شيعه و کربلا». زيور عباسی ۳۰

محرم آبی ايله باغلی قاشقايی ائلی نين توره لری. منوچهر کیانی. نفیس سینافر ۵۵

شمع پایلاماق. رحيم قابل نژاد ۵۷

قاسم اوتاغی. فاطمه طهماسب پور شهرک ۵۹

عاشورا آخشامی، تبریز بازاریندا شتر چیخارتما. علی برازنده (تورک) ۶۱

دسته ی شیر کربلا ی محله ی دوه چی (دوه چی نین شتر دسته سی). افخم ابراهیمی ۶۳

فولکو یازی

مرثیه خاطیره سی. سوسن نواده رضی ۶۸

دانیشیق

مداح و مداح لیق- محمد امانی ايله دانیشیق. گوش امانی ۷۳

۸۲- جی سایي

باش يازي. سوسن نواده رضی ۸۱

راپورلار

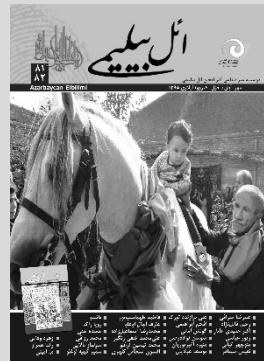
فولکلورچو خانيم لار-ين آيلیق اوتورومدان قيسا راپور. روبا راک ۸۳

اورمودا اوزوم فستيوالی. سوسن نواده رضی ۸۵

اورمودا اوزوم آدلاری. محمدرضا اسماعیل زاده ۸۹

اورمیه ده، اوزوم فستيوالی نين کناريندا گوردوکلريميز. سوسن نواده رضی ۹۰

اللهين آدی ايله

آذربایجان ائل بیلیمی

درنگی نین آیلیق ایچ بوتنی

Azərbaycan Elbilimi 81- 82

۸۲- ۸۱ جی سای

خزل- قیروو (مهر- آبان)

آیلاری ۱۳۹۵

باش يازار: عليرضا صرافي

رئداکسيا هئيتی:

عليرضا صرافي

سوسن نواده رضی

علی برازنده (تورک)

صفحه، جلد تنظيمی:

مهدي ميمندی

جلدين اوز شکيلي:

حميده شاکری نيا

جلدين آرخا شکيلي:

ليلا آفتاب آذری

E mail.info@azelbilimi.com
www.azelbilimi.com

مقالەلەر

- تور كچه داشباسما كىتابلاردا فولكلورون ايزى. على برازنده (تورك) ۹۴
حامام و حامامين رولو آذربايجان ائلبيليمينده (حاماما اۆزل تۆرهلر، دبلر).
زهره وفائى. سوسن نواده رضى ۱۰۲
آذربايجان فولكلوروندا آرازلا ايلگىلى باياتىلار. محمد رزاقى (زنگانلى) ۱۰۹
آذربايجان كندلر، شهرلر، ها بئله محلهلرئنين نه يىي آدليم دير؟. رضا همراز ۱۲۴
بويالار (رنگلر). آيدىن (على محمد) خلفى زنگير ۱۲۸

عاشيق يارادىچى ليغى

- گفتگويى دربارە ي هنر دستانسرايى عاشيقي
با علي رضا صرافى. منيره اكبر پوريان ۱۳۱
ديوان. يوسف عباديان ۱۴۷
فولكلور توپلاما قىلاووزو. عارف آجال اوغلو. آيدىن خلفى زنگير ۱۴۹

فولكلور يازى

- شيرين خاطرهلر. زيور عباسى ۱۵۸

اينانچلار

- قال و فال بينى در فرهنگ عامه مردم آذربايجان. زهره وفائى ۱۶۱
ايسپينجان، انرجان، كهنى، پيسينديز و
گميجى كندلريندن اينانچلار. م. امينى ۱۶۵

دبلر، تۆرنلر

- توركمان اوشاق ادبياتيندان بير اۆرنك. سمير كهيه اوغلو ۱۶۸

ناغيللار

- باتمان. روياراك ۱۷۴
آل آروادى ناغيللارى اورمو آدالاريندا. م. امينى ۱۷۹
اسفنجان فولكلوروندان «آل آروادىنى نئجه توتارلار؟». م. امينى ۱۸۰
آنالاردير آدام ائدن آدامى. محمد تيسين اوغلو ۱۸۱
خورما و قارپيز. محمد تيسين اوغلو ۱۸۲
بير عبرت. محمد تيسين اوغلو ۱۸۳
دوستلوق. محمد تيسين اوغلو ۱۸۴
ملا نصرالدين و تيمور بيگ. على برازنده (تورك) ۱۸۵
قوربان منى يئە. م. امينى ۱۸۶

خالق مطبخى

- دويمانچ (دويماش). سولماز بالايى ۱۹۰
كيريش نه دير؟. افسون سلطاني كلهرى ۱۹۱
ايسپناخ آشى. حميده حقى ۱۹۲

مئللر، دئيملر، ناپماجالار

- «قارا» سۆز جوگونه عايد سۆزلر. تانسو ۱۹۴
فولكلورليك اوشاق شعري. م. امينى ۱۹۷
مئللر و دئيملر. م. امينى ۱۹۸
مئللر يمىز هاردا ايشلنير؟. زيور عباسى ۲۰۱

محرم فولكلورو اۋزل سايى (۳)

تبريز / عاشورا - شاختى دستەسى - قانلى كۆينىكلەر

باش یازی

محرم فولکلورو و ائلبیلیمی

علیرضا صرافى

محرم فولکلورونون ایلک اؤزل سایلارینی بولتنیمیزین ۷۱ و ۷۲ نومره لرینده نشر ائتدیک، محرمین فولکلوروموزدا اؤنملی یئری وار، بو مراسیملر، محرمین اولیندن باشلاناراق اونونجو گون یعنی عاشورانین گون اورتا چاغیندا ان یوکسک ذیروه سینه قالخار، نهایتده امامین قیرخینا عایید مراسیملریله سونا چاتیر. ایران تورکلریندن (آذربایجان، خوراسان، قشقایی و خلج تورکلریندن) علاوه، عراق، تورکیه، سوریه، آذربایجان جمهوریتینده ده شیعی اینانجلی تورکلر محرم آییندا عزا ساخلارلار و اؤزلرینه مخصوص بنزری مراسیملر کئچیرلر. بو آیدا مچید- منبرده محرمه عایید روایتلر، مرثیه لر نقل اولار، کوچه- بازاردا نوحه لر اوخونوب، شاخسئی، سینه ووران، زنجیرووران دسته لری یولا دوشر، میدانلاردا شبئه چیخاریلار، محله لرده احسانلار پایلاشیلار. بوتون جماعت عزا سمبولو ساییلان قارا یا دا توتقون رنگلی پالتار گئیر، در- دیوارا قارا علملر تاختیلیب، نوحه یازیلی پارچالار چکیلر. ایکی گون یعنی تاسوعا و عاشورا گونلری بوتون توکان- بازار باغلی قالار، هرکس گونده لیک ایشیندن ال چکرک محرم مراسیملرینه قوشولار.

عاشورادان سونرا عموما، توکان- بازار آچیلار و خلق تدریجا عادی حیاتینا قاییدار، بونولا بئله هله قارا علملر و نوحه یازیلی پارچالار بیر نئچه گون بعضا ده اربعینه قدر آسیلیب، تاخیلیدیغی یئرده قالار. محرم مراسیمینه بؤیوکدن کیچیگه تقریبا هر کس قاتیلار و بو اعتبارا گۆره عموم خلق مراسیمی ساییلیر.

بعضی کندلر یا شهرلرین ده اؤزلرینه مخصوص مراسیملری وار او جمله دن: شاواندا "پولکه فیلاتما"، پوروسترده "تاختا چالانلار دسته سی"، قاراداغ کندلرینده "ایچری شاخسئی"، توفارقاندا "توغ مراسیمی"، اردبیل و سونقوردا "تشت قویما مراسیمی" و...

محرمه عایید مراسیملر دینی فولکوروموزون گوجللو قوللاریندان بیرى ساییلیر، تاسفله دینی فولکلور حاقیندا بو گونه کیمی فولکلور چولاریمیز طرفیندن چوخ آز ایشلنمیشدیر.

دینی فولکلور بعضا تنقیدی یاناشمالارا راست گلینیر، مثلا:

بعضیلر اساسا محرم مراسیملرینی خالص دین و مذهب ایچینده آراشدیریب، کاتاگوریزه اندرک اونو فولکلور عایید بیلیمیر، بونا دلیل اولاراق دا- اوتای قایناقلا ریندا دینی فولکلور دییه بیر بؤلوم یوخدور- دئییرلر.

بونون جوابیندا دئمه لیک کی هرچند سوئتلر دؤنمینده آذربایجان فولکلورو اوزرینده گوجللو چالیشمالار و آراشدیرمالار آپاریلمیش و بیزیم بوگونکو چالیشمالاریمیز دا همین تمل داشلارین اوستونده و دوامیندا ایرلی گئتمکده دیر بونولا بئله هر کسه آیدین دیر کی او دؤنمده خلق حیاتیندان دین و مذهبی سیلیب، آرادان قالدیرماق دا حکومتین اساس هدفلریندن ساییلیردی. اونا گۆره ده چوخ طبیعی حالدا گون سیاستینه اویاراق فولکلوروموزدان دا دینی فولکلورون بیر چوخ نیشانه لرینی حذف ائتمگه چالیشمیشلار. دئمک علمی بیر موضوعا سیاسی و ایدئولوژیک باخیش آپیسیندان یاناشمیشلار. یوخسا دینی فولکلور بوتون دونیا خالقلارینین فولکلوروندا اؤزونه مخصوص اؤنملی و گئنیش بیر یئری واردیر.

بعضیلر ده "محرم فولکلورو" آدی یلا پایلاشیلان مطلبلرین یایینلانماسینی مذهبی تعصبون ترویجی و حتی گون سیاستینه اویماق کیمی آلقیالیب، اعتراض ائدیرلر. بو عزیزلره خاطیرلاتمالی ییق کی بوتون مراسیملرین کؤکو اینانجلارا و اساطیرلره دایانیر، بونلارین بعضیسی (نوروز بایرامی، چیلله مراسیمی کیمی) داها اسکی اینانج سیستملى و دینلره باغلیدیر. بعضیسی ایسه رسمی دین و رسمی مذهب دن قایناقلا ریر. نه قدر بیرینجی بؤلوم مراسیملریمیزدن دانیشماق "شامانچیلیق" یا "زرتشتی چیلیک"

آنلامینا گلیرسه، بیر او قدر ده ایکینجی بؤلوم مراسیمدن دانیشماغی دا "اسلامچیلیق" حسابینا قویولا بیلر.

محرم فولکلوروندا یالنیز ماتم آیی ساییلان محرم لیکده یوردوموزون چئشیتلی بؤلگه لرینده کئچیریلن گله نکسل عزا مراسیملری و ادبیاتی سؤز قونوسودور. مادام خلق ایچینده امام حسین و اونون یاخینلارینا درین محبتی حیسسی یاشاییر، بو مراسیملر ده بیزدن آسیلی اولمایارق یاشایاجاق. فولکلوریک مراسیملرین هامیسی معین اسطوره وی بیر روایت و خلقلین عمومی اینانجینا دایانیر، امام حسین یا حضرت ابوالفضلین سیماسی دا خلق طرفیندن اساطیرلشمیش و نه زامان کی خلق او اساطیره اینانیر، بو مراسیملر ده یاشار، نه زامان کی او اساطیرلره داها اینانماز اونداهمین اساطیره منسوب مراسیملر ده تدریجاً خلق حیاتیندان سیلینمگه باشلار.

او کی قالدی بوتون فولکلور ژانرلارینی اله آلیب، اوزرینده چالیشماق درنگیمیزین اساس هدفی ساییلیر. بو آرادا نشر سیاستیمیز توپلاما و آراشدیرما سیاستیندن فرقلیدیر. مثلاً بیز نزاکندن اوزاق سؤزلری، دین، مذهب، دیل و آغیز شیوه لرینی تحقیر ائدن یا دا جنسیتی کوچومسه یین ماتریاللاری یایماقدان چکینیریک. بونون خارجینده باشقا فولکلور ماتریاللارینی یایینلاماقدا هئچ بیر محدودیت سؤز قونوسو دئییلدیر. باشقا بیر نکته نی ده وورغولامامیزدا فایدا وار:

بیر دینی فولکلور وار، بیر رسمی دین وار، بیر ده دینی سیاست وار. بیرینجی فولکلوردور، ایکینجیسی دین دیر، اوچونجوسو سیاست. بیز سیاسی یا دینی داعوالاریمیزی فولکلوروموزون باشینا بیخاممالی ییق. اینانیریک کی دینی فولکلورون بیر چوخ مراسیم و دبلری داها اسکی زامانلارا و داها ایلکین دینلر و اینانجلارا دایانیر.

اگر اسکی زامانلاردان گلن "دوز تازالاما" رسمی سونرالار هانسی بیر کند مراسیمینده تاسوعا مراسیمینده یاشایا بیلیمشدیر، او زامان بیز ده عینی قانوندان فیدالاناراق بیر داها همین مراسیملری حاضرین عصرین گون طلباتینا اویغونلاشدیراراق، بیر داها خلقیمیزه قازاندیرا بیلیریک. باشقا سؤزله دئسک همین مراسیملر بعضی کیچیک دییشیکلیکلره معاصیرلشیب، چاغداش طلباتیمیزین دوغولتوسوندا بیر وسیله کیمی قوللانایلا بیلر. بئله لیکله ده بو مراسیملرین یئنیدن دوغوشو خلقیمیز اوچون اولدوقجا ثمره لی و خیر- برکتلی اولار.

راپورلار

فولکلورچو خانیم لارین

«خانیم رقیه سفره‌سی»

رویا راک

اٲلبیلیمی نین قادینلار قولو، «فولکلورچو خانیملار» ین آیلیق اوتورومو، خزل آییندا دا هر آیدا اولدوغو کیمی اوغورلو و بارلی کنچیریلدی.

محرملیک اولدوغونا گۆره، فولکلورچو خانیملار بیر یئنی لیک اولسون دئییه، هم ده فولکلوروموزدا درین کۆک سالمیش مذهبی گله نکلریمیزدن بیرینی یاشاییب یاشاتماق اوچون، «خانیم رقیه» سفره‌سی آچیب، اوتورومو بو شکیلده کنچیرتدیلر. یعنی هم فال اولدو، هم تاماشا!

بو مراسیمده مرثیه لر، سوفره لر و محرملیکده خانیملارین نقشی و تاثیرینه گۆره بیر چوخ ذیرلی صحبتلر اولوندو. خانیملار بیرلیکده بو قرارا گلمیشدیلر کی قدیم سایاگی، آنالار و بؤیوک ننه‌لری کیمی گوللو چادیرا اؤرتوب کنچمیشلرین نوستالژیسینی یاشاسینلار. دئمک بو اوتورومدا، چوخدان فولکلورچو خانیملارین «جانلی موزه» آدلاندریقلاری پروژهدن بیر کیچیک پارچا گئرجکلنمیش اولدو. آشاغیدا رویا خانیم راکین حاضرلادیگی همین مراسیمین راپورو و اونون ایچینده ده بیر نئچه دینی سفره حاقد قیسا معلومات وئرلهجک.

تحریریه هئیتی

فولکلورچو خانیملار کنچن آیین اوتوروموندا (زوماردا)، گله‌جک آیین (خزلین) آیلیق اوتورومونون قدیمی بیر ائوده، سنتی شکیلده کنچیریلمه سینه قرار وئردیلر. اوتورومون محرم آیینا دوشمه‌سی، بیزی بو فیکره سالدی کی، گله‌نکسل بیر مذهبی مراسمی جانلاندیریپ، نئجه دئیرلر هم تجارت ائدک، هم ده زیارت! بو اوزدن، بیرلیکده جلسهنی «خانیم رقیه سفره‌سی» شکیلنده کنچیرتمک قرارینا گلدیک.

کبری خانم میر حسینی: "بئله بیر مراسملری قاینانام چوخ سئویب خوش قارشیلار" دئییه، اوتورومون اوردا اولماسینی اؤتدو. بئله لیکله آیلیق اوتوروموموز، بوتون فولکلورچو خانیملارین خوش گۆرولو و ایستی قارشیلاماسی ایله، «خانیم رقیه سفره‌سی» شکیلنده «محترم خانیم‌جان» گیلده برگزار اولدو.

فولکلورچو خانیملار هر بیرری کۆنوللو اولاراق بیر ایش عهده‌لنپ، سفره‌نین مخلقاتین حاضرلاییب، گۆزل تدارکلر گۆرموشدولر. خانم میر حسینی و حؤرمتلی عائله‌سی ائوی حاضرلاییب، مراسمه آماده ائتمیشدیلر. سفره سالینیپ، دؤشنیب، قوناقلار گلندن سونرا، مذهبی دبرلیمیزدن اولان سفره نذیر دئمک قونوسوندا، سؤز- صحبت باشلاندی. خانم لار

سفره لر و اونلارلا باغلی اولان رسملر و عنعنه لردن صحبت ائتدیلر. گله نکسل مذهبی سفره لریمیزدن: خانیم رقیه سفره سی، حضرت ابوالفضل سفره سی، علی اصغر سفره سی، امام حسن سفره سی، قیرخ بیر قیز سفره سی، عجله سفره سی، قارانیلق سفره سی و حضرت ابوالفضل تیکه سی ساییلدی.

خانیم رقیه سفره سی: بو سفره ده پنیر، چۆرک، خرما، ساری شیله و آش قویولار. البته ایندی شیرنی، ترک، میوه و... ده آرتیریلیب. بو سفره لرین اولمازسا اولمازی مشکل گشا (شکر پنیر، نخود - کشمش، هردن بیر ده پسته و شکلات) دیر. خانیم رقیه سفره سینده تیکان، داش و شمع قویولار. تیکان و داش، خانیمین آیاق یالین اسیرلیگه آپاراندا داشلار و تیکانلار اوستونده دولاندیرماق تمثیلی دیر. شمع ده قارانیلق خرابه ده یئرلشدیریلدیکن سونرا بالاجا رقیه نین عمه سی زنبه خطاب سۆزلربندن گۆتورولوب:

عمه جان چیراغی یاندیر
دور خرابه نی دولاندیر
آختاریم تاپیم بابامی
گۆرسه دیم بو اوخ یارامی

حضرت ابوالفضل سفره سی: بو سفره معمولا ناهار اولار. کۆنلوزدن گئچن هر یئمک بو سفره ده اولمالی دیر. حضرت ابوالفضل سفره سی هزینه دن چوخ آغیر سفره دی. بو سفره نی چوخ چتین حاجت لره ائلییرلر، حتی بعضی لری بو سفره ده قوربانلیق دا کسر. شمع و آجیل بو سفره ده اولار.

عجله سفره سی: بیر عده خانیملاردان دئدیله، حاجت برآورده اولماق همن، ان یاخین زماندا ائوده هر نه اولدو، اونو سفره یه قویوب، عجله سوفره سینی آچارلار. بیر عده ده، عجله سفره سی حاجت آلینان گونون صاباحی سی گون صبحانه ده آچیلار، دئدیله. بیرده حتما سفره باشیندا قویماق اولماغا تاکید ائتدیله.

حضرت ابوالفضل تیکه سی: بو سفره ده مرجیمکلی دویو (مرجی پیلو) پیشیریلر، سونرا بو دویودن تیکه توتوب، ائوده یا کوچه ده پایلارلار.

علی اصغر سفره سی: بو سفره ده چوخلو اوشاق چاغیریلار. چۆرک، گۆی، پنیر، مشکل گشادان علاوه، سوت و کوه ده پایلانیلار.

امام حسن سفره سی: بو سفره ده بوتون نسنه لر و یئمک لر یاشیل رنگ ده اولار. سفره اؤزو یاشیل اولار، قاب لار و حتی یئمک لر گۆی، خیار، کوهو، آش و... امکان داخیلینده سفره صاحبی و سفره یه گلن لر ده یاشیل گئینرلر.

قارائلىق سفىرەسى: ئۆزلىكىگە گون باتاندىن سونرا، قارائلىقىدا بىرگىزار اولار. حتما آش ايله قويماق پىششىرىلر. گۆى، پنىر، چۆرك، شمع و مشكل گشا آجىلى ده اولار.

سفرەلردن بحث گندىركن، مړثيه اوخوماغا چاغىرىلان آغا يىتتىشىدى. اۇنجه بىر آز مۇعظه ائدىب، سونرا مړثيه اوخوماغا باشلادى. خانىملار يىن بىرى، آغادان «تل زىنبىه» مړثيه سىنى، بىرى ده «امام حسين مړثيهسى» اىستەدىلر. بو مړثيهلر اوخوناندا، سفرەده اولان يىمك لردن بىر مړثىئى ده حاضىرلانىب، آغايا گتيرىلدى. آغانىن اجرتى ده بو مړثىئىيده ايدى. آغا مړثيهنى قورتارىب، پولو جىبىنه قويوب، يىمكلردن بعضى سىنى گۆتوروب، "الله قبول ائلسىن!" دئىب چىخدى.

مړثيه دن سونرا ائل بىلىمى نىن ان خىردا ياشلى اويە سى دنيز، «خانم رقيه» يە باباسىنى الدن وئرمە سىنە باش ساغلىغى وئرىب، بىر گۆزل شعر اوخودو:

رقىه يىم بولود كىمى دولموشام
آفت ويرىب، قونچا وقتى سولموشام
چرخ دنى جلالىمى پوزوبدو
اوچ ياشىمدا شىمرە اسىر اولموشام

رقىه يىم نادان دوشمن يولداشىم
قامچى وورار آخار اوزه گۆز ياشىم
زجر ظالم منە قامچى ووراندا
اولەيدى كاش على اكبر قارداشىم

رقىه يىم بنى هاشم مارالى
من دوشموشم ائل لرىمدن آرالى
بىاباندا آياق يالىن گزمىشم
داشلار ائدىب آياقلارىم يارالى

ائل گوجو، سئل گوجودور دئمشىلر؛ بىز بونو گۆزوموزلە گۆردوك، اىستىگىمىزلە ياراتدىق. دئمك قديمدن، مړثيه لر و سفرەلر خانىملار يىن اجتماعاتى، جمعى تشكىل لرى سايىلر. بوردا دىنى تۆرنلر يىن يىرئنه گتيرىلمە سىندن اۆتە، هىم بىرلىك، امكداشلىق، فىكىرداشلىق و بارىشلىقلىقىدا اولماق دا اۆيرئىلر و اۆيردىلر.

بو مراسىمدە زحمت چكنلر يىن ائلىر آغرىماسىن. يىمكلر يىيلىب، چاىلار اىچىلدىن سونرا خانىملار آياقلار يىن اوزالدىب، مەخدەلرە، مېتكەلرە دايانىب، صحبتە باشلادىلار. بىر نىچە ناغىل دئىلدى، شىرىن- شىرىن فولكلورىك صحبت لر اولوندو. سونرا دا خانىملار

اللىرىندىن گلدىگى قدر، يىغىشدىرىپ، سوپوروب، انوى ائشىگى سەمانا سالىپ، ھامى
ئۆلىرىنە دۇندولر.

اما بو سفرەنىن دادى ھلە- ھلە داماغىمىزدا قالاجاق.

ائىلىيىمى نىن قادىن گروپو (فولكلورچو خانىملار) قەدىم ساياغى رەنگلى چادىرا اۆرتوب،
خانىم رقىە سفرەسى باشىندا اىلشدىلر.

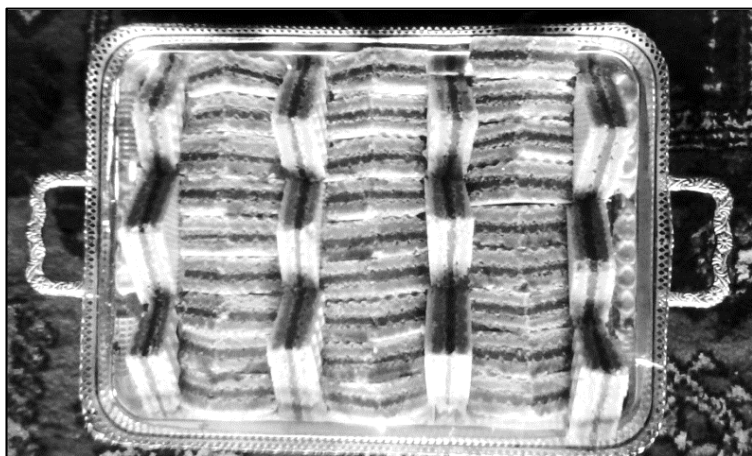
سازى شىلەلرى سوفرە مراسىمىمىز اوچون سولماز خانىم بالايى ھاضىرلامىشىدى.

قورود آشیمیزی خانیملار آفتاب آذری باجیلار پیشیردیلر.

کبری خانیم میرحسینی: یو دا چادرالار یویولوب هاله وورولوب حاضیردی. گلین لیک چادرام و ایکی بؤیوک ننه مین چادرالاریندان دا بوردا وار.

سفره میز اوچون فاطمه خانیم پر نیان ترک چال میشدی.

تاسوعا گونو؛ ارزيل كندى نين «علم ديبى» مراسيمندن بير راپور سوسن نواده رضى

۱۳۹۵- جى ايل تاسوعا گونو، اهر يولو گئديريك... خوجادان ورزيقان مسيريندن، خاروانايا تقريبا اون كيلومتر قالميش، دؤنه جگيك ارزيل كندينه. ستارخاين كندى «بئش ائشك» (كنديلر ديلجه بئش شج كندى) ده اوراددير. ائشيتديگيمزه گؤره هر ايل تاسوعا گونونده، ارزيل كندينده «علم ديبى» مراسيمى اجرا اولار. بو مراسيمن اوخشارى، چوخ قديمدن آذربايجانين بير چوخ كنديده «دوز تازالاما» Duz tazalama» آدى ايله ايلده بير دفعه كئچيريلر. زامان ايچينده، بو مراسم انسانلارين اينانجينا قاريشيب، مذهبي بير تۇرن كيمي هر ايل تاسوعا گونو كئچيريلر.

يولوموزدا ائلاتلاردان بيرى نين اوبا سالماسيني گؤردوك. دوشوب سلام صلواتلاشيپ، يولوموزدا داوام ائتديك. خاروانا اوچ يولوندا، "امير ارشد"ين سارايى اولان اووخارا (آبخواره) كندينه دؤندوك. پناهى گنجهاى عايلهسى، دده- بابادان اووخارادا ياشارميشلار، ايندى ده گلميشديلر كندلرينده احسان وئرمگه. بير يئكه قازان پيلو، يئر كؤكو خوروشتو و ات. چوخ تاماشالى آغاجليق بير يولدان «سراى سرداران»- ا يئتيشديك. تابلودا يازميشدى: سردار ارشد سام خان حاج عليلو و سردار محمد حسين خان حاج عليلو.

سردار ارشدین سارایی- رسمیم: محمود قربانی

سارايين كنارىندا احسان پيشيرىردىلار و چادىرلار قوروب شېئە چىخارتماغا
 حاضىرلانىردىلار. نوحە سسى بوتون فضانى بوروموشدو. بر طرفدە اوچ ياشىل چادىر،
 قارشىسىندا اوچ قرمىزى چادىر و اوشاقلار يىندە گزن بوللو علملر...
 قارا كۆينكى كىشىلر قامىشلارلا خورمالىق دوزلدىردىلر عاشورائين شېئەينە.

اوشاقلار يىمدە قلم كاغاذ
 گۇرونجە، يىغىشىب رسىم چكمك
 و آدلارنى يازماغىمى اىستىرلر!
 من دە اطاعت امر ائلىرم اوشاق
 علمدارلار يىن آدلارنى يازىرام:
 امير محمد، غلامرضا، امير حسين،
 ابوالفضل، مىثاق، عليرضا، اميرعلى

لوڭلار كندى ناسوعا
 رسىم لىلا آزدى

خيمەلر يىن قاباغىندا، قامىشلىقدا، كند اهليندن كربلايى يوسف كرم پور دئير: "اصل
 عازدارليغىمىز اربعيندە اولار. اون ميين نفرە جان قوناغىمىز اولار. ۳۰ تاى دويو ساللىق، ۱۰
 قويون و نئچە داوار كسرىك."
 سونرا كند يىن مشكلات يىندان دانىشىب، بىزى حۇكمن اربعين مراسمينە گۇزلىيە جكلرىنى
 سۇيلەيىر. اذان سسى اوجالير... بىز كنددن چىخىرىق.

لوڭلار كندى ناسوعا
 رسىم لىلا آزدى

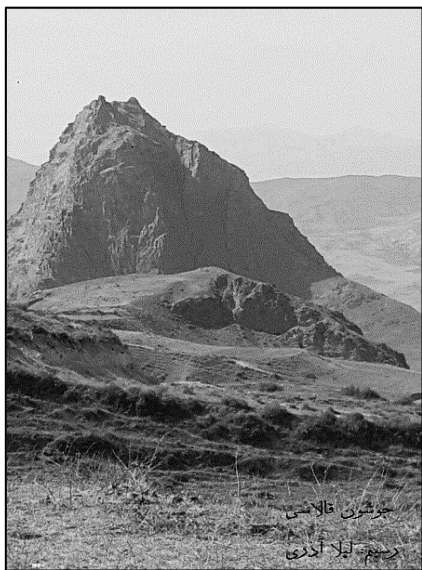
قارا كۆينكى كىشىلر قامىشلارلا خورمالىق دوزلدىردىلر.

یول بویونجا، زلزله دن سونرا دؤلتین وئردیگی وام لار ایله کندلی لرین تیکدیگی ائولری گؤروروک. ۸ متر × ۸ متر. هامیسی بیر ائنده، بیر بویدا، بیرى- بیرینه اوخشار. بیلدیگیمیز کند ائوی دئیل بونلار، اما سهمان و راحتلیقلی دیرلار. داملارینین رنگی یا دا نومالاری بیرى- بیریندن فرقلی دیر، بو دا کندله ویلایی کند گؤرکمی وئریر. یول بویو ساغ- سول بوغدا و آرپا زمیلری، گوز ایشله دیکجه ساپ ساری دوزولوبدور. آلما آغاجلاری ائله بار گتیریپ، آز قالا آغاجلار باش دایاییب یئر. قیرمیزی آلما لار چیراق کیمی یانیر بوداق- بوداق. آغاجلیق ایچینده بیر کنده یئتیشیریک، «مزرعه ی شادی» کندى. آدی تعجب گلیر منه، اما دا بودور کی وار! دئیرلر بورانین بتر شاخسئی دسته سی اولار. گئت- گئده یول اوچالارا چیخیر، هاوا گئندیکجه داها دا تمیزلشیر، صافلاشیر. بکر و ال دئیلمه میش طبیعتین ایچینده ایرکی گئدیریک. یول بوروق- بوروق و اوزو یوخاری دیر. جوشون قالاسینا یاخینلاشیریق. سید ابراهیم پیری بو قالانین اته یینده تیکلیب. یولچولارین اوردا قالما سی اوچون اوردا نئچه اوتاق دوزلدیلر. اون دانا سویت وار بوردا، سوپو، برقی و بهداشتی سرویسی وار. بیر چوخ کندلردن امامزاده ابراهیم خلیلی زیارتیه گلیبلر.

جوشون قالاسی نین انگینده حاج ابراهیم امامزاداسی

رحیم بی قابل نژاد دئیر: جوشون قالاسی ایله بابک قالاسی بیر اوچالیقدا ایمیشلار. بیر- بیرلرینی گؤررمیشلر. قالانین باشیندا اود یاندیریب خبرلشرمیشلر. او دئیر: آذربایجاندا ۶- ۷ دانا بو اوچالیقدا قالا وار، بیرى ده هوراند ایمیش. قالالار نظامی قرارگاه ایمیشلر.

جوشون قالاسى

ساعات بىر يارىمدا ارزىل كندىنە سارى دۇندوك. يول تاما آسفالت اولسا دا، تازا و تمىز آسفالت، صعب العبور سايىلىر. گۆز ايشلە دىكجە قلمەلىك وار. گۆزل بىر چاى كئچىر يول بويو. دئىيرلر گول آخىر (گورئحيل) دن گلير. گول آخىردا گۆرمەلى بىر شلالە وار دئىيرلر. بىر سو دا تَرَرَن سمتىندن گلير. بو چايىن سويوندان آيران، معدنى سو و نوشابه توليد ائللرلر. حاجيلار كندىندە بونلارى توليد ائله ين بىر كرخانا وار دئىيرلر. اورا گئتمگە واختىمىز چاتماز. حاجيلار كندىندن كئچىرىك. بىر تويوق يئددى جوجه سىلە پئھين لردە ائشەلنير. دئىيرلر بو كندە سد وورورلار، سويون دا سوگون مىس معدنىنە چكىرلر.

كربعلى وخانىمى كبرى، آتش خسرو كندىندە ياشايان تك عايله

اندىرگان كندىنە يئتىشىرك، قىزل معدنى اولان بو محروم كندە. اوكران ايله قرارداد باغلانيب، بو معدندە ايشلە سين. اندىرگانى دا كئچىرىك. يولدا بوللو آغاجلار وار كى، پامبىغا بنزر گولو وار. قنارە لر بونلارلا يووا دوزلدر اؤزلرينە. «آتش خسرو» (آسرسو- آتش درو) كندىنە گليب چاتىرىق. به قول اؤزو، كربلى (كربلايى) اسماعيل پور بوردا ياشايان بىر تك عايله نين بۇيوكودور. بو كندە بىر تك عايله يشار؛ كربعلى، خانىمىسى، ۲۳ ياشىنداكى اوغلو و ۱۵ ياشىندا تازا گلين خانىم. ياي به قيش بو كندە قالارلار. بو كندىن بىر مسجدى، بىر ائوى وار. هامى كۆچوب گئدىب. كربعلى و عايله سى، ۲۰۰-۳۰۰ نفره ناھار احسان وئرلر تاسوعا گونو. اينانمالى دئيىل!

بیز ده ائلبیلیمی اکیپی اولاراق، بو کندین مسجдинه گئتدیک. احسان قوتارمیشدی، آنجاق گئنه ده سوفرا گتیریب آچیب دۆشه دیلر. چۆرک، آیران، یوغورت، پنیر، دویو و گوئی خوروشو، سوغان و سو. بولان- سولان هر شئی دوزدولر سوفره یه آما هئی دئییردیله باغیشلایین هئچ نه قالمايیب. نوشابه لر «غزل نوش» آدیندا گول آخیر چشمه سینین سویوندان ائله گول آخیرداکی کرخانانینکی ایدی.

ارزیل کندینین بهداشتیندا اولان محمد علی اصغر زاده و خانیمیمی رقیه میر خلیل زاده احسانی پیشیرمیشدیله. هامی کربعلی (کربلایی علی) نین قوناغی ایدی. اوردا اولان کندلیله کربعلی مین دیل ایله بیزدن تشکر ائلیردیلر کی: لطف ائله یب اوزاق یولدان گلیبسیز.

کربعلی نین ۶۳ یاشی وار. او دئییر: "بورا آتا یوردومدو، آنا یوردومدو، میلیون ونان دیشمرم. هئچ زادینان دیشمرم. ساوادییم یوخدو. من نه قدر ده چتین اولسا، تورپاغیمی ترک ائتمرم. ۴ قیز، بیر اوغلویم وار، ۴ دانا دا نوهیم وار."

کربعلی دئییر: "ایکی قردش ایدیک، قردشیم اندیمشک ده شهید اولوب. آغام ساغ ایدی، معلول ایدی، حرکت قادر دئییلدی. دده دئدی من اوشاغیم شهیدلیگینی حلال ائله دیم. من شهیدیمی ذخیره ی آخیرت وئیریم. هئچ بیر حاق ایستمه دی آتام. منه خوشدو بورا. چون وطنیمدی. هئچ یئرینن دیشمرم، گئتمرم."

سورا دا بو حیکایه نی بیزه تعریفله دی کربلایی علی آقا:

"بیر دانا شاه واریمیش، وطن فروش ایدی، بیر گون بیر قوش تاپیر سالیر قفسه. قوش هئی سس وئیر «آخ وطن! آخ وطن!» دئییر. شاه وزیرنه دئیر بو قوشو بوراخین گؤرک! قوش اوزونو قارا تیکانلی یئره ووردو اوردا جان وئردی. شاه دئدی: هاراییدی اونون وطنی؟ دئدیله: قارا کولدا اؤلدو. بو، سبب اولدو شاه اؤزونه گل سین، دئدی: منده قوش جان غیرت یوخدو!"

سورا کربلایی علی بئله آرتیردی: "قرار دئییل هامی کندی بوراخیب، گئت سین. وخت اولوب قار گلیب، ائله تک قالمیشیق کی، بیر الله بیر بیزا دولتی ساغ اولسون برق وئریب، تلفون وئریب، گاز وئریب."

بو بؤلگه ده دئییرلر ۱۷ کند وار، کربعلی هامینین خیر شریندن شرکت اندیب، ائله ده. اوغلونون توپوندا هاممی یا کارت وئریب دئییرلر.

کربعلی دئییر: "خواهیش ائلیرم کندلری اؤتورمه سینلر، بیز هم کشاورزیک، هم دامداریق. بیر اوغولدور، بیر من. باغداریق، آله، هئیوا، لچه، گیلان... گیرده کان، اریح... هر میوه دن واریمیزی. حاصیلیمیز آرپا، بوغدا، نوخود، مرجی، لوبیه، خیار، بادمجان، گوئی گؤیرتی... هر

زاد وار ساتيشا يئتيره بيلميريك. بو ايل سويوق آپاردى، وسيله ميز يوخدو. اطرافدان گليب محصولو آليب آپارارلار ساتارلار.

بورانين مسجدى ۲۰۰ ايل قاباغيندى، اوچولموشدو، مسجد سو ايچينده قالميشدى. اول الله سونرا دا خيّر جماعتين مددى ايله تازالاندى. امام حسن مجتبیٰ مسجدى دير. هر ايل بو كنده مخصوص مراسيم اولار. تاسوعا گونو. ساعات ۱۰- دا باشلار، نوحه، مداحليق، سینه وورما. اذان واختی جماعات ناماز اقامه ائلر، سونرا ارزيل اهاليسی توسطو ايله ناهار وئرلر. سونرا گندرلر ارزيله، ساعات ۴- ده ارزيلده مراسيم باشلار. كربعلی گيلی آلاها تاپشيريپ ارزيل كندينه ساری يولا دوشوروك.

دئييلن لره گۆره ارزيل كندينه تقريبا هاممی سيددير. يول آيريميना يئتيشديك، بير طرف گول آخيرا، بير طرف ارزيله گئديردي. هله ساعات دۆرده قالير. اؤنجه گول آخيرا ساری دؤندوك. بوردا «بوستان قوجاباغی» وار، گزمه لی و توريستی بير يئردير. گور شلاله سی ده وار. شلاله يه ساری گئديريك. گۆردوگوموز اندر منظره لرین بيرینی گوردوك بوردا. جنت گۆزليگينه تانيق اولدوق.

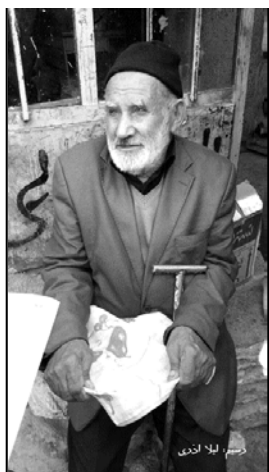

ارزيله يئتيشديك. جماعت ميدانا

يغيشميشدى.

ساعات دۆردو نئچه دقيقه كئچه، ارزيله يئتيشديك. جماعت ميدانا يغيشميشدى. خانيملار دورتا دور ميداندا يغره اوتورموش، يا آياق اوسته دورموشدولار. هاممی الينده بالا مئزمئي، اوستونده اؤرتوك ميدانداكى غلمه ساری گلير، كوكه لرى سوفرايا تۆكوردو. علم ديبی مراسمينده، ميدانا بير علم قويارلار. هر كس نذر ائله سه ده، ائله مه سه ده، بوتون كند اهاليسی كوكه پيشيريپ، ان آز ۷ دانا كوكه گتيرر ميداندا، علم ديبينده آچيلان بؤيوك سفريه تۆكر. هاممی يئير، ائوده كيلره، خصوصيله مريضی اولانلار آپارار بو چۆركدن.

"يئمهميش ائو چورگی دير" دئيرلر، "هر كس يئسه نيت ائلر، هر نه حاجتى اولسا برآورده اولار" دئيرلر. ارزيل كندیدن اولان بير خانيم منه دئير: "اصلى نسبى بو كنددن اولان حجت الاسلام مجيدى دعا اوخوياجاق سونرا سيد حسن خليل زاده، چۆركلى پايلياجاق، نئجه ايلدير دعادان سونرا چۆركلى او پايلار."

میرخلیل میرخلیل زاده

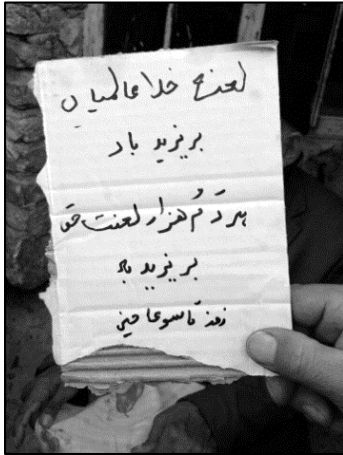

ارزیل کندینده تاسوعا گونو، علم دییی مراسمینه، هر کس ائوده کوکه (فتیر) پیشیرر.

میرخلیل میرخلیل زاده- ۷۸ یاشی وار، بیزی دعا ائله ییب دئییر: اول صحت بدن اولسون، جیبین پولسوز قالماسین، دسترخانین چؤرکسیز قالماسین. سونرا بیر نفر بئلینه بیر شال باغلار، کوکه لری تۆکرلر اونا، هر هیه بیر دانا، قوناغی اولسا ایکی دانا کوکه وئیرر. بو کوکه تترک دور و هاممی یا گرک یتیشسن. قدیملر آذربایجاندا بونا "دوز تازالاما" دئیرمیشلر. هاممی بیر- بیرینن دوز چؤرگینی یئیر و بیر دوستلوغا، باریشا، هیم بیرلیگه چاغیریش کیمی دیر سانکی.

کوکهلر هاممی یا پایلاناندان سونرا، کیشیلر ایکی دسته اولوب، شاخسئی گئدرلر.

چؤرکلر پايلاناندان سونرا گريدش اوخويارلار،
گرديش بير ذكردى كى اونو ياريم ساعات
اوخويارلار.

«لعنه خدا عالميان بر يزيه باد هر دم هزار لعنت
حق بر يزيه باد»

سونرا كيشيلرى شاخسئييه چاغيريرلار، ايكي
دسته اولور بير دسته - شاخسئي - دئيير، او بيرى
دسته - واخسئي - دئييه جواب وئرير. گئت گئده
دسته چوخالير و شاخسئي شور و حال ايله دوام
ائدير.

بعضيلرى نذير دئييب، علمه پارچا، چرقد يا شال گتيريب باغلير. علمين باشيني عاشورا
گونو يووارلار، اونون سويونو تبرك كيمي مريضى اولانلار، نذرى اولانلار، يا ايسته ينلره
وئرلر ايچسين.

ارزىل كندينده بير خانيم بيزى قوناق آپاردى،
اؤده بيزه پيشييرديگى كوكلردن وئردى. گئديب
تنديرينه باخاندا، حيطةده حوضچا كيمي بير داش
گؤردوك، اوزرينده قازما يازيلار واريىدى.
سوروشدوق، دئدى بونا سيغبيل دئيريك
(SIGBIL).

سيغبيلي طؤله يه قويارميشلار، حيوانلار اوندان
سو ايچرميش. بو سيغبيلين ياشى ۲۰۰ يلدن
چوخدور دئديكلرينه گؤره.

مراسیم

ارزىل كندىندە «علم دىيى» مراسمى

رحيم قابل نژاد

ارزىل كندى نىن (ايوند يولو استقامتىندە) ۸۵ كىلومىتر تىرىزدن فاصىلەسى وار. يول آسفالت اولوبدور. ھاوالار خوش اولسا چوخ گزمەلى گۇرۇنتوسو وار. ورزقان يولۇندان ۱۶۰ كىلومىتر دىر. باشا باش آسفالت دىر. ھر زامان بو يولدان ارزىلە گىتمەك اولار، قوزنىدن گورۇنچىل (گول آخىر) كندى ايله قونشودور. بو كند آلمانا، گىردكان... باغلارنىن اورتاسىندا و داغلارنىن آراسىندا يۇرۇشيدىر. بىر امامزادا بىناسى وار ۷ امامزادا اوردا دفن اولوبدور. بىنانىن جوارىندا ۵ دانا اوتاق دوزلىب، برق چكىلىب، پالاز دۇشنىب، گلن قوناقلارنىن اختيارىندا قويولور. بو كند بوتون ياشىللىق و گوزللىك دىر. دىمك اولار تورىستى يۇردىر. ۱۰۰ ائولى، ۴۰۰ نفر باشىر...

تاسوعا گونو بوتون اھالى ارزىلە ۵ كىلومىتر قالمىش ائرسو (آتش خسرو) كندىنە قوناق اولارلار، ناھاردان سونرا ارزىلە قايدىد ب نذىر دئىنلر اىستەدىگى قدر كوكە (فتىر- بربرى)

پیشیریب حاضیرلار. آخشاما ایکی ساعات قالاندا کنندین میدانیندا اورتادا اولان علمین دوره سینده شاخسئی گئدرلر. بیر ساعات آذانا قالاندا شاخسئی قورتولار، میدانین دوره سینده اولان سکی لرده اوتوروب ایکی قروپا بؤلونوب، ویرد اوخونار؛ بیر قروپون جوابین او بیر قروپ وئرر.

علمین یانیندا بؤیوک پالاز سالیب، نذیرلر بالا مئزمئی (قطری ۵۰ سانتیمتر) ایچینه قویولوب، اوستونه اؤرتوک سالارلار کوکه لر گؤروشمه سین. کوکه لر ی پالازین ایچینه تۆکولر، چوخلو کوکه ییغیشار. آذان چاغی بوتون کنندین اهلی نین آراسیندا برابر پایلانار. آخیرده- نذیرلری الله اجابت ائله سین- دئی، دوعا اوخونار، شاخسئی گئنددن سونرا مراسیم قورتولار. آرتیرمالی یام بو مراسیمده چوخ سایدا قویون قوربان کسیرلر، اترین بوتون کنده پایلارلار. بو مراسیم چوخ قدیم زامانلاردان بری گلیب بو گونه چاتمیشدیر.

نذیر نه دنی:

خسته لیک درمان اولسون،

اوغلو عسگرلیکدن ساغ سلامت قاییتسین

چؤل- باغدا حاصل بول اولسون

الله اولاد وئرسین...

اثر سو کندی تکجه بیر ائولی دیر (۵ نفر دن عبارت اولان). بو کنندین برقی- سویو، تلفونو و هابئله مسجدی وار. هر کسی تاسوعا گونو بو کنده گئتمگی توصیه ائله ییرم.

۲- خرمن شاخسئی:

اھالی نین چوخلوغو خرمنه
توپلاندیقدان سونرا علمین
اطرافیندا حلقه ووروب
«شاخسئی» گنڈرلر، شاخسئی
دستہ سی ایکی حصہ اولار، هر
حصہ بیر یاریم دایره تشکیل
اڈر علمین دؤوره سینده، یعنی
ایکی حصہ بیر بؤیوک دایره
تشکیل اڈدر. هر حصہ نین

باشیندا تجربه لی آدمالار دورار، سیرادا دورانلار سول ال لرینی اؤز سول طرفینده کی آدمین
چیگنینه قویار، ساغ الی دیزینه وورماق اوچون بوشدا قالار.

قوجامان، یاشلی (اولمایاندا باجارانلاردان) بیر نفر دستہ نین اورتاسیندا دایانار و دئیر:

ای شاه حسین در کربلا

ای وای حسین در کربلا

او دئدیکجه دستہ ده بونو، ساغ اللی سینہ وورا- وورا تکرار اڈدر.

اورتاداکی داوام اڈدر:

ای شاه حسین، ای نازنین

ای وای حسین در کربلا

دستہ:

ای شاه حسین در کربلا

ای وای حسین در کربلا

اورتاداکی:

شمری- لعینی- بی حیا

ای وای حسین در کربلا

دستہ:

ای شاه حسین در کربلا

ای وای حسین در کربلا

اورتاداکی:

تشنه بریده از قفا

ای وای حسین در کربلا

دسته: ای شاه حسین در کربلا

ای وای حسین در کربلا

سونرا دسته‌نین ایکی حصه‌سیندن بیرینین باشیندا دایانان آدام الینی گؤیه قالدیراراق
اوجادان دئیر: شاخسئییی، بو یعنی شاخسئیین باشلانما اعلانی. اوندان سونرا بیر حصه
شاخسئی، او بیرری حصه ایسه واسی (واخسئی) دئییه، ساغ ال لری ایله ساغ دیزلرینه
وورارلار. تخمینن بیر دقیقه اولمامیش شاخسئیی چئویره‌لر، یعنی بوندان بویانا واخسئی
دئییه حصه شاخسئی دئمهلر دیر، آنجاق شاخسئیی چئویرمگه واخسئی دئین حصه‌نین
باشیندا دوران آدام بیر ذکر دئیر، شاخسئی دئین حصه‌ده همن ذکرین جوابینی دئیر، ۵-۶
یول بو ذکر دئییلندن سونرا، بایاقدان واخسئی دئییه حصه، ایندی شاخسئی دئیر، او بیرری
حصه ده واخسئی دییه جواب وئرر، یئنه بیر دقیقه‌دن سونرا شاخسئی، ذکريله چئویرلر.
علیار شاخسئی ذکرلری‌نین بیر تعدادی بونلاردیر:

- حسن

جواب: حسین

- عباس

جواب: علی

- امام

جواب: شهید

- قان اولاسان

جواب: ای فرات

- حسن، حسین آغام وای

جواب: یا امام حسین آغام وای

- حسن، حسین یا آلاه

جواب: یزیده لعنت‌الله

- حسینیه یئرلر آغلار، گؤیلر آغلار

جواب: رسول مصطفی، پیغمبر آغلار

- آخدین عالمده نه‌دن کوه و بیابانه فرات

جواب: اولمادین قیسمت حسینیه، دؤنه‌سن قانه فرات

- ای داد شیمر الیندن

جواب: فریاد شیمر الیندن

البته ذکرلرده دئییلن نوحه باشلیقلاری هر گونه اویغون سئچیلر، مثلا عاشورا آخشامی

(تاسوعا گونو) بو ذکر دئییلر:

- بو گنجه آل علی نین ایشی افغان اولاجاق
جواب: چون صباح کرب و بلا دشتی قیزیل قان اولاجاق
و یا عاشورا گونو بو ذکر دئییلر:

- نئجه قان آغلاماسین داش بوگون

جواب: کسلیب یئتمیش ایکی باش بوگون

تخمین هر ۱۰ دقیقه دن بیر، دسته نین اورتاسیندا دولانان بیر نفر مناجات وئرر، مناجات باشلانیدقا شاخسئی دسته سی شاخسئی دایان دیرار، قولاق آسار، مناجاتین قوتارماسی یلا یئنه ده شاخسئی چئوریلر. هرگون شاخسئیده گنئل لیکله ایکی دؤنه مناجات وئرلر، یعنی شاخسئی تخمین یاریم ساعات چکر، شاخسئی قوتاراندایا بیر نفر کربلا قاتیل لرینه بیرجه- بیرجه لعنت دئیر، هامی دا اونون جوابیندا - بیش لعنت- دئیر و تورکوسو (اصطلاحن)، شاخسئی داغیلار.

۳- مچید شاخسئی:

گنجه لر شامدان سونرا هامی مچیده گلرلر. علیارین ۴ مچیدی واردیر، قاباقلار مچیدلر هامیسی دولو اولاردی، ایندی- بیر دوست دئمیشکن، کؤچ آزاری دؤشندن بو آزاردان ساغ قورتولوب قالان اهالی یالنیز آشاغی مچیده توپلاشار. آشاغی مچیدین ایکینجی قاتیندا قادینلار اوتورار، ایکینجی قات مچیدین یاریسیجادیر، یعنی اونون اؤن دیواری مچیدین اورتاسینا کیمی دیر، دیوار یئرینه ده باشاباش پنجره دیر، بئله کی، یوخاریدا اوتوران قادینلار پنجره دن مچیدین آلت قاتی نین یاریدان چوخونو گؤره بیلیر، مراسیملره تاماشا اندیرلر. شامدان سونرا هامی مچیده توپلاشار، بیر چای زاد ایچدیکدن سونرا یئر شاخسئی گنیدیلر، بو شاخسئی یین خرمن شاخسئی ایله فرقی بودور کی، شاخسئی گنیدنلر یئرده دیزلری اوستونده اوتورار، ایکی الی دیزلرینه ووروب شاخسئی گندرلر، قالان ایشلر، قایدالار خرمن شاخسئی ایله عینی دیر.

۴- عاشورا شاخسئی:

عاشورا شاخسئی نین ده نئجه لیگی خرمن شاخسئی کیمی دیر، همن علم خرمانیندا گنیدیلر، تکجه فرقی زامانی نین چوخلوغو و امامزادایا گنتمک دیر. عاشورا گونو صوبحانه دن سونرا شاخسئی دسته سی علملرله بیرگه علم خرمنینه توپلاشار و قاتیل کسینله کیمی (گون اورتایا قدر) شاخسئی گندرلر و آرادا شاخسئی وورا- وورا علم خرمنی نین یاخین لیغیندا یئرلشن امامزادایا دا گنیدب یئنه خرمنه قایدالار. شاخسئی گنتمه قاتیل کسینلن سونرا مطلق تعطیل اولار و بئله بیر دئییم ده وار کی، قاتیل کسینلن سونرا شاخسئی گنتمن اماملارین باشی آغریار!

۵- سینه وورما:

محرمليگين بيرينجي گونوندن، گنجهلر مچيده شاخسئي و زنجيردن سونرا سینه وورارلار. تاسوعا و عاشورا گونلری ده مچيده سینه وورما اولار. قدیم عاشورا گنجهسی مچیدلرین سینه و زنجیر دسته‌لری بیر- بیرینه قوناق گلردیلر. سینه وورما امامین اوچونه کیمی هر گنجه، اوندان سونرا دا اربعینه کیمی آرا- سیرا داواملی اولار.

۶- زنجیر وورما:

گنجهلر شاخسئیدن سونرا مچيده زنجیر وورارلار، عاشورا گونو کئچمیش زامانلار مچیدلرین زنجیر دسته‌لری آیری- آیری اولاردی و قتل کسینه یاخین هامیسی علم خرمینه توپلاشاردی، اما ایندی گون اورتایا ایکی ساعات قالاندان زنجیر دسته‌سی آشای مچیددن چیخار، زنجیر وورا- وورا مچیدلری بیر- بیر دولانار، هر مچيده ۱۰- ۱۵ دقیقه دایانار - بیرینجی گندر گونئی مچيده، سونرا آرا مچيده، دها سونرا دا یوخاری مچيده و سوندا یوخاری مچیددن چیخیر وورا- وورا گندر امامزادایا اورادان دؤنر علم خرمینه، علم خرمینده زنجیر، سینه و شاخسئي دسته‌لری بیر- بیرینه قاریشار، گون اورتا چاغی موللانین مرثیه‌سی ایله علم باتار، سینه و زنجیر ده دایانديريلار، مرثیه‌دن سونرا هامی قاییدار مچيده احسان ناهارینا.

۷- قتل کسمه:

عاشورا گونو گون اورتا اولان کیمی، علم خرمینده قورولان سیمولیک خئیمه‌لری اودلا یارلار، آغ ساققاللاردان بیر (اوزون سوره منیم آتام کابلا صمد) نوحه دئنین نوحه سینی کسب دئیر:

آه، ای سبط رسول مدنی

فاطمه گؤرسه بو نوعيله سنی

نه دئیر؟ دئیر حسین وای وای وای،

هامی دا حسین وای دئیر، علمی یاتیردارلار، سینه، شاخسئي و زنجیر ده بیتر، موللا

باشلار مرثیه بونا دئیرلر قتل کسمه.

۸- مرثیه:

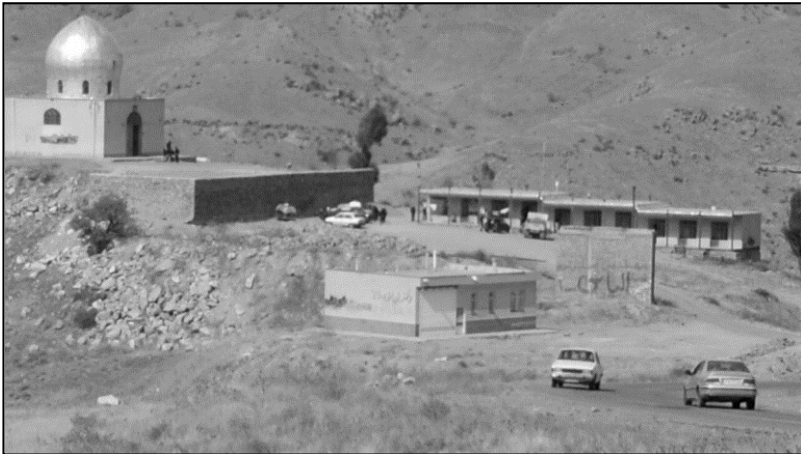
محرمین هر گنجه‌سی مچیدین مراسیمی مرثیه ایله بیتر، قدیم دؤورلردن علیار عالیم پرور کند اولدوغونا گؤره همیشه کنده موللار اولموش و مچید- منبر بوش قالمامیش دیر، آنجاق بو سون ایل لر موللارین هامیسی شهره کؤچموشلر اما هر محرم بیر منبره گنتمگه کنده گلر. عاشورا گنجه‌سی موللایا دا موللا پولو ییغیب وئرلر.

۹- احسان وئرمه:

محرمين ايلك گونوندىن علياردا احسانلار اولار، بيري حالوا بيشيريب آخشاملار شاخسنى يانيندا، علم خرمنينده پايلار، بيري ياغلى چۆرك بيشيريب پايلار، محرم ليك ياي- يازا دوشنده سود بيشيريب پايلارلار و. . تاسوعا و عاشورا گونلرى ناهار و شام دا احسان اولار، عادتا ناهارى يا شامى بير نفر وئرى، گاهدان دا احسان دئىن اولماسا اهالى هامىليقدى خراج قويوب ناهار- شام حاضيرلايلارلار. عاشورا گونو دسته قاباغيندا داوار كسنلر ده اولار. مچيدده وئربلن احسانلاردا كندىن بوتون اهالىسى سوفره يه گلر، خسته اولانين، ياشلى ليقدان گلر بيلمه يه نين ده پايىنى گۆنده ررلر ائوينه.

۱۰- جوشون امامزاداسينا گتتمك:

عليار كندى جوشون كندى ايله قونشو و هم كۆوشن دير، جوشونون مشهور «جوشون قالاسى» نين اتگينده «سيد ابراهيم خليل آغا» دئيىلن امامزادا يئرلشير، عاشورا گونو ايكى كندى چاغى اطراف كندلرين دسته لرى بورايا زيارته و عزادارليغا گلرلر، عليارين دا دسته سى بير نئچه ماشين (مىنى بوس و...) عاشورانين ايكىندىسى گليب ابراهيم خليل آغانى زيارت ائديب، بير سينه دن، زنجيردن ووروب قايدار عليارا.

«سيد ابراهيم خليل آغا» امامزاداسى «سيد ابراهيم خليل آغا» امامزاداسى

بیر شبئهده کربلا تاریخی یا "فرازهایی از تاریخ شیعه و کربلا"

زیور عباسی

قایناق شخص: فرج عباسی هروی (دوغوم ایلی ۱۳۱۴)

شرحی به شیوه‌ی تاریخ‌نگاری و سلسله‌وار، با مطالعه از کتاب‌های شاعران و مرثیه‌سرایان بزرگواری نظیر آقایان: اردبیلی، طوری، صحاف، سعدی زمانه، منزوی، حسینی، ذهنی، فرهاد، کریمی وافی، فرهاد، تائب، ذاکری، ثریا، صدری، صدوقی، رجایی، ریاضی، خادم، مؤذن، خازن، حقیر خویی، موجودی، زائر محمدی، سهیلی، عدل جو، برزگر، غمکش، دلریش، عاصی، رسولی، راجی، احمدیان و... اشعاری استخراج و با تلخیص توسط آقای فرج عباسی هروی متولد ۱۳۱۴ با سواد ابتدایی که از اوان جوانی عمری را در شبیه خوانی مراسم روز عاشورای روستای هروی به ایفای نقش امام حسین (ع) سپری کرده‌اند، تدوین شده است، که طی این شماره ماقع از قبل از زمان عزیمت اهل بیت (ع) از مدینه به مکه مکرمه شروع و تا شام غریبان حسینی به نظر خوانندگان محترم ارائه می‌شود.

این مبحث که همچون متن سناریویی می‌تواند الهام‌بخش اجرای تئاتر و یا بازی فیلم در مورد واقعه کربلا باشد، از وداع امام حسین با دخترش فاطمه صغری و مرقد والای پیامبر در مدینه شروع می‌شود. گویا خانم فاطمه‌ی صغری از نظر جسمی ناتوان بوده‌اند که، همراه خانواده نتوانسته‌اند مهاجرت کنند.

امام حسین (ع):

جهاندا گۆرمه‌دیم زشت آشنا، زیبادن آیریلین
و یا خار جفا، برگ گل رعنادن آیریلین
حسینی قویمادی آل امیه اؤز دیاریندا
توتوب تصمیم قطعی، مسکن و مأودان آیریلین

فراقین صحبتی گلدی، گتیردی درده صغرانی
 ائشیتجک آز قالب، روح و رمق اعضادن آیریلین
 دئدی بابا وطنده گر قالام سنسیز، غریب، اؤلم
 گلن اولماز داهی، قلبیم گرک یارادان آیریلین

خانم فاطمهی صغری ائو اعضاسیندان بیر نئچه سینی سایاراق اونونلا قالماقلارینی
 ایسته ییر، اما امام حسین (ع) دلیل گتیرمک ایله دئییرلر بو ایش امکانسیزدیر. بو اوزدن
 خانم سؤزلرنین آردینی بئله توتور:

وای قاره بخت اولدوم وطنده بس کیمیم قالدی؟
 علی اکبر ده ایستیر بینوا صغرادن آیریلین؟
 تسلی وئردی الحاصل حسین صغرایه رأفتله
 مصمم اولدی مهمان شب اسرادن آیریلین
 وئریب دستور کوچی روضهی پیغمبره گلدی
 اؤپوب قبرین، جوار رحمت طاهدان آیریلین

امام حسین (ع) بو کؤچمه نین سببینی بئله دئییرلر:
 یزیدین نامه سین ابلاغ ائدیبلر، بیعت ایستیرلر
 منه ذلت بو، روحوم گرک ایزادن آیریلین

سونرا دا پیامبر اکرمین مرقدینده اونا اوز توتوب دئییر:
 عیالیمی آپاریب، بیرجه فاطمه قیزی
 سنون یانوندا من امانت آیریلیرام.

بئله لیکله امام حسین (ع) عائله سی ایله بیرلیکده وطنی ترک ائدیپ، مکه یه ساری کی،
 امن و سیغیناجان اولان بیر شهر ایدی، یولا دوشور:

او وقت کی وارث خلیل منایه یئتیشدی
 میر حرم، اهل حرم له صفایه یئتیشدی
 زرین کجاوه لرده، نوامیس لم یزل،
 نظم و نظامی عقد ثریادی، فی المثل
 ملبوس پر بهالری، زردوز و نقره فام
 برد یمانی و بافته ی مصر ایدی تمام
 نه آغلییان وارایدی، نه یول لاردا اینجیین
 شهزاده اصغره چوخ ایدی لای- لای دئین

او زمان عربی اورتا دوغو دا ساییز پیغمبرلرین چیخیشینا رغمن، گوجلو تخت اوسته گلن لر ده اولوب. اونلار بؤلگه‌نی قبیله‌وی حالدا اداره ائدریلر، آنجاق بونا باخمیاریق هندورلرینده اولان اؤلکه‌لره ده طاماح سالیب، گۆز آلتی ساخلاردیلار. مثلاً، آل زیاد (بنی امیه) بو گونکو سوریه‌ده حکمران ایدیلار. اونلار حضرت علی (ع) نین حکومتینی قبول ائتمه‌ییب، قدرت دن سالماق اوچون، اونلاری بو گونکو عراق و کوفه شهرینه کی، ملتی بدعه‌دلیگه آدلیم‌دیر، گۆندرمیشدیلر. ائله بو اوزدن ده امام حسین (ع) آتاسی نین حکومت ائتدیگی شهری سئچرک، عمی اوغلو سو مسلم بن عقیلی، ایکی اوغلو ایله بیرلیکده اؤنجه دن کوفه‌یه بیعت آلماق اوچون گۆندرمیشدی. بو آرادا مرکزی حکومت ده کوفه‌نین بؤیوک باشلارینی وعده‌لر ایله طاماحلاندیریپ، امام حسینی ده مکهن، کوفه‌یه ساری چیخماغا ماراقلاندیریر.

بنی هاشم عائله‌سی مکهن کوفه‌یه کۆچرکن، مسلم بن عقیل دوستانا سالیئیر:

اهل کوفه غریب مسلم ایله بیعت ائتدیلر

گۆرستدیلر محبت اونون ابتداسینا

افسوس او قدر گئچمه‌دی بی شرم کوفیان

سیندیردیلار او بیعتی دونیا هواسینا

آتانی هده‌له‌ییب، بالالارینی توتوقلادیلار. جناب مسلم:

طعامه ائتدی نظر بیرجه ساغ- سولا باخدی

سرشگ چشمی روان اولدی، چشمه تک آخدی

دئدی گۆتور بو طعامی کی قلبیم اولدی دو نیم

هانی ساغیمدا محمد، سولومدا ابراهیم؟

او شاهزاده‌لرین دردی صبری، دلدن آلیب

بیلنمیرم کی اولار هانسی کوچهلرده قالیب

مسلم بن عقیل دورومو بئله گۆردوکده امام حسینه بیر نامه یازیپ و کوفه یه

گلمه‌مکلرینی ایستیر:

قیلدی بو روزگار منی خوار یا حسین

دشمن الینده زار و گرفتار یا حسین

گلمه دیار کوفه‌یه زینهار یا حسین

یوخدی یثریم بو شهریده کوچه اولوبدی گردیشیم

ووروبلار دوشوب اوست دوداغیم، ایکی دیشیم

عادى جماعت والى لىرىن قورخوسونداڭ مۇسلىم بىن عقىلە ياردىم ائىدە بىلمەيىر:

قالدى وحىد كۈچەدە بىر كىمىسە اولمايىب
وئرسىن ائوينىدە يىر اونا آلاە رىضاسىنا
بىر طونە نام عورت اونون حالىنى گۇرۇب
مىبھوت اولوبدى اول شە دىن ماجراسىنا
سو اىستەيىب، گىئىب گىتيرىب، ايچدى ايلشيب
مشغول اولوبدى ھمان گىئە ھمد و ئناسىنا

بو حالدا ھكىومت مأمورلارى مۇسلىمىن يىرىنى تاپىرلار:

اغداى دىن ال آچدىلار دىنىن فداىسىنا
بئش يۈز نفر ھمان او ائوين دۇرەسىن آلىب
شايد كى مۇسلىمىن اول باعث ھواسىنا
ھملە ائدىب او سلسلەنىن پىشواسىنا
بىر زخم كارى دگدى ازلدە ھمالىنا
قان پردە چكىلدى ابر تك او مە لقاسىنا
مھكم طىناب كىنلە باغلاندى قوللارى
تسلىم اولوب بو فانى ھەنانىن قىضاسىنا
بامە چىخارتدىلار، آتىب يىرە كىسدىلر باشىن
معنادە باتدى عىرت ياسىن ياسىنا
ايپ سالدىلار آياقلارىنا كوفىان اونون
نەھائىدە مۇسلىم قوربان اولدى اۋز آغاسىنا

مۇسلىم بىن عقىلىن اوغلانلارى مھمد ايله ابراهيم دە ھارث آدىلى بىر نفرىن الىندە اسىر
اولاركن، اۋلدورلوب، جىسدلىرى سويىا آتيلير. بو اوزدن امام ھسىن (ع) نىنوا بۇلگە سىنە
گىرركن، دىنيا سئور و قورقو قوران بىر عدەنىن توزاغىنا دوشور:

گۇرچك او كاروانى ھوسلندى كرېلا
معنادە گويىا بئلە سىسلندى كرېلا
اى كعبە ايلدە مىنلرچە كاروان سنون
بىسدور فقط ھسىن مەنە يكسر ھەھان سنون
سن ساخلىيانمادىن ولى مەن ياخشى ساخلام
سىنەم شكاف ائدوب اونو جان تك قوجاقلارام

حاصل، يئتیشدی دشت غمه کاروان غم
 بیر یئرده دایانین ذوالجناح او دم
 بیر خیمه‌ی زرتار حسین شأینه لایق
 نصب ائتدیله اگلشدی کلام ... ناطق
 امر ائتدی ابوالفضله که ای نایب حیدر
 وئر خیمه‌لرین دؤرینه خندق قازا لشکر

خانیم زینبین اؤرگی دؤیونوردی، ائله بیل بیر شئی لر بیلیردی:
 عرض ائتدی حسین! من یئتیشندن بو دیاره
 قلبیم سیخیلیر، ائيله برادر منه چاره
 کوچ ائتمگه بو دشتدن اولسا اگر امکان
 چک قافله‌نی کوفه‌یه ای سرور خوبان
 چوخ نامه یازیلار، ائیلیبلر بیزی دعوت
 سن شهری قویوب، ائيله‌مه چؤل‌لرده اقامت

امام حسین (ع) چاره‌سزلیکدن جناب مسلمین نامه‌سی و کوفه‌لی‌لرین نانکورلوغون
 آچیقلایر:

بو کوفه‌لی‌لردن جیگریم داغلیدی زینب
 گئتمک دئیل ممکن، داهی یول باغلیدی زینب
 فکر ائتمه یئنه محمیله‌نه گول سپه‌جکلر
 هئی بام‌لر اوستدن باشینا کول سپه‌جکلر
 القصه دایر اولدو چوخور یئرده خیمه‌گاه
 رام اولدو آهوان حرم، خستگان راه

آگاه اولوبدی شیخ کبیر بنی اسد (حضرت علی (ع) آنالیق نسبی)
 عزم ائتدی خیر مقدمه او شیخ باخرد
 اؤز قومینه رئیس قبیله وئریب خبر
 آردینجه نئچه قوچ، قوزو قوربان گتیردیلر
 عرض ائتدی بو ولایت خوش گلیبسین شها
 اذن وئر ذبح ائدک نئچه قوربان آیاغیوا
 وئردی جواب عنایت ایلن سرور زمان
 آلاسه سیزی عزیز ائيله‌سین هر ایکی جهان
 اما خیال خدمتیز اولسا هر آیینه

قیمت اندین بو دشت بلانی ساتین منه
 امر ائيله‌دی رئیس قبیله همان زمان
 گتیردی قلم، دوات و قباله ملازیمان
 یازدی تعلقون او یثرین شاه عالمه
 وئردی قباله ماریه و نهر علقمه
 تکمیل اولوب قباله، وئریب وجهینی او شاه
 آلیب باخدی قباله‌یه اورکدن چکدی آه
 کرب و بلانی ماحصل آلدی شه حجاز
 اوضاعنی بیلدیلر کوفه‌ده نامحرمان راز
 سوغات و تحفه کوفه‌لی‌لر چوخ گتیردیلر
 بعضی‌سی نیزه، بعضی‌سی اوخ گتیردیلر

بیر طرفده ناراضی کوفه‌لی‌لر، ارو بیر طرفدن ایسه، ابن زیادین فرمانی،
 شمر بن ذی الجوشن نین واسیطه‌سی ایله کی، بؤلگه‌نین بؤیوک یاشلارینا، - بنی هاشمین سو
 گوتوروب، ایچمک لرینه اذن وئرمه سینلر دییه - بویوروق ائتمیشدی، عرصه‌نی امام
 حسین نین عائله‌سی و خیمه‌لرده اولان اصحابا دارا تمیشدی. سربازلار فراتین قیراغیندا صف
 چکمیشدیلر:

ای خدا آب فراتی کاش اولئیدی قان او گونده
 سو دئییب، آل پیمبر قالدیلار نالان او گونده
 ائتدیلر بیر نوع ایله تنگ عرصه‌نی سلطان دینه
 اوج قیلدی آه و ناله خیمه‌دن عرش برینه
 یولدو، سارالدی گول تک اطفال ماه پاره
 اظهار حال ائدیبله عباس نامداره
 گؤردو عباس، حسین عترتی لب تشنه قالیب
 غیرتی جوشه گلیب، چیگینه بیر مشگ سالیب
 قویدو میدانا قدم فاتح خیبر بالاسی
 داغیدی لشگری او شیر غضنفر بالاسی
 آخدین عالمده نه‌دن کوه و بیابانه فرات؟
 اولمادین قسمت حسینه دؤنه‌سن قانه فرات

دشمنین چالیشمالاریندا، اونلارین گئجه‌وقتلی سالدیرماقلاری آلینیرمیش، بو اوزدن امام
 حسین (ع) حضرت عباسی چاغیریب دئییر:

بو چۆلده گئجه وقتى اگر باشلانا دعوا
 آتلار آياغى آلتدا قالار آل طاهها
 سبقت ائله بو لشكره اى كاف شجاعت
 بلكه آلاسان بو گئجهنى سن منه مهلت
 آسوده اولوم خيمهده مشغول نمازه
 اظهار ائله ييم درد دلى، محرم رازه

امام حسين (ع) همان گئجه يولداشلاريني بير يئره ييغيب، اؤز حال لارين اونلارا
 آچيقلاييب، هانسی يول سئچمكلرينده اونلاری آزاد قويدولار:

كربلاده بير تعارض كفر و ايمان ائيلهدى
 بو تعارض معنى ايمانى اعلان ائيلهدى
 بويوردى اى جماعت بير منم بو قوم، منظورى
 قولومدا قوتيم عباسدى، قاسم گؤزوم نورو
 صباح اولسا عيان بو قومدن عالم قيامتدى
 عقيل اولادينا بير مسلمين قانى كيفايتدى
 گؤتوردوم بيعتى سيزدن يکسر گئدن گئتسين
 جوانان بنى هاشم اؤزون مندن کنار ائتسين
 خيمه لرده سو قحط ليگيندن، سوسوز دوداقلارى دانيشماغا چکميشدى:
 خيمه لرده بو گئجه اولموشودى بس كى قحط آب
 آز قاليردى اصغرى سوز عطش ائتسين كباب
 صباح اولدى، اهل نيران قصد قتل اهل رضوان ائيلهدى
 بو ايكى صف، بو تناسب، گونو حثيران ائيلهدى

امام حسين ين اوچ ياشيندا قيزى خانيم رقيه (س) و باجيسى خانم سكيנה (س)
 سوسوزلوقدان عمى لرى حضرت عباسين خئيمه سينه گئديب سويله ييرلر:

عمو قوللارون فداسى، ائيله چاره سازيم
 على اصغر اولسا ميراب، اولار الده امتيازيم
 دولانير بو خئيمه ده اله جام آلان سوسوزلار
 سو گتيرمه سن خيامه، يانا جاق بالا جا قيزلار
 شدت سوز عطش دن قالماييب تاب و توانيم
 اود توتوب، ياندى، آليشدى قلب زاريم، جسم و جانيم
 نه روا آب فراتى، اى عمو هر يانه آخسين؟

بوش سو جامینه اوشاقلار، آغلا سین، حسرتله باخسین!
 بو عطش، اطفاله یکسر دیده ی گریان گتیردی
 جانیمه بو گون سوسوزلوق، آتش سوزان گتیردی

آرتیق محرم آیی نین اونونجو گونو اولموشدو، شمر بن ذالجوشن — سعد بن زیادین لشکر
 فرمانده لر ی نین بیرینین - وریندن حضرت عباس اوچون بیر امان نامه گتیریلدی:

پیروان شمر فریاد ائیلهدی هاردا سان عباس،
 بی طرف خیرداجا قیزلار عطشین ائیلیردی احساس
 یئتیشیب ماه منیر وئردی حسینه سلام
 عرض ائدیب کی نه دیر دستور؟ عدو ائتدی قیام

امام حسین (ع) بویوردولار: گندیب امان نامه حاقدا شمر ایله دانیشین!

اوز قویدو ابوالفضل کی او دم مقصده چاتدی
 شمر عباسی گؤروب، لرزه ائدیب، دال - دالی قاجدی
 ای علمدار حسین! من سؤزو انجامه یئتیردیم
 وئریلر مسند عالی، سنه بیر نامه گتیردیم
 فیکرینی ییغ باشینا، آپاریم ابن زاده طرف
 سنی سرکرده ائلر، تاپارسان عز و شرف
 شمره غیظیله باخیب، تیتره دی شمرین بدنی
 قهر و غیظ ایله جواب وئردی او غیرت معدنی
 من ده سرلشکرم ایندی، نه کی، من بنده اولام
 ترک ائدم من ده حسینی، سنه سرکرده اولام؟
 ایستیرم قارداشیمی دؤنمه میشم من ده سؤزومدن
 خجیل اولدوم بو حسینیمدن، امان نامه سؤزومدن

ابن زیادین لشکرینده ولوله قوموشدو. او لشکرین گوجلو فرمانده لریندن بیر حرّ آدیندا
 محرم آیی نین اونونجو گنجه سی اونون الیندن اینجیک اولان آتاسینی یوخودا گؤرور، هم
 ده، یزیدین فرمانین گؤردوکده امام حسینین اؤلدورولمه و عائله سی نین اسیر ائتمک،
 فرمانینی بیلیر! جناب حرّ پشیمان و پریشان حالدا، قارداشی مصعبی مشورت و
 فیکرداشلیغا چاغیریر، بلکه بیرجور ساواشین قاباغین آلا بیله لر:

منله گل گندک حضور سردار لشکره

جنگ اولماغا تا بلکه ائیله یک چاره

آتا سوار سردار، قارداشی، اوغلو، غره آدلی غلامی

گنڊيب سعد اوغلوندان سوروشدولار علت نظامی
دئدی سؤيله بو صفار قورولماقدان گوروم مطلب نه دی؟
طبل پی در پی وورولماقدان گوروم مطلب نه دی؟
بیر غریبین قصدینه یوزمین قوشون دریا کیمی
بو تدارکلر گورولمکدن گوروم مطلب نه دی؟

حرّ بو سؤزلرین جوابیندا: «ایستیرم بدر ساواشی نین انتقامی نی آلیب، یزیدین یانینا باشی
اوجا گنڊم» جوابینی آلیر:

یوخ گوروم جنتده قوی اولسون منه مطلق حرام
ملک «ری» دن اؤترو اؤلدوررم یوزمین امام
اولاندا حرّ دلاور قضیه دن حالی
سمت خیامه اوز قویدولار، دیدار ائتدیلر امامی

حرّ امام حسین (ع) خیمه سی نین اؤنونده پریشان حالدا بئله سؤیله دی:
ای شاه دوران اولدوم پشیمان، التوبه، التوبه
ای زبده ی ناس، غیرتلی عباس التوبه، التوبه
من زار و مضطر، شهزاده اکبر التوبه، التوبه
چوخدور هراسیم، شهزاده قاسم التوبه، التوبه

امام حسین (ع) حرّ و یولداشلاری نین حالینی بئله گوردوکده بنی هاشم ایگیدلرینه
بوپورور، اونلاری قارشیلاییب، ایچری گتیرسینلر. اونلار دا سلامدان سونرا توبه نامه لرینی
تقدیم ائدیرلر:

باغیشلیرام سنی ای تاجدار ملک عرب
بو شرطی نن کی، اولده باغیشلا سین زینب

حرّ و یولداشلاری جناب علی اکبر ایله بیرلیکده خانیم زینب (س) خیمه سینه گئدیرلر،
عرض ادب ائتدیکدن سونرا، حرّ خانیم زینب (س) دن اونلاری باغیشلاماق ایستیر. اما
خانیم زینب (س) دئییر:

باغیشلاییم نفعه ای نامدار حرّ سنی؟
کسیب «سدابه» ده قاباغیمی چکدین بو کربلايه منی
جناب علی اکبر دئییرلر:

^۱ - سدابه: بیر محل آدی دیر.

دوشوب قاباغينا من گلديم التماس اندرم
اگر اونو قوواسان، من ده دورمارام، گندرم

خانيم زينب (س) قارداشى اوغلونو قوجاقلایيب: «سنه گۆره اونو باغیشلارام» دئدى.
سونرا دا حرّ - ه سارى دؤنوب دئييرلر:
آپار حضور سکينه احوالىمى روايت ائيله
اونون يانيندا خجالتم، منه شفاعت ائيله
جناب على اکبر، حرّ ايله يولداشلارينى خانيم سکينه (س) نين خيمه سینه آپارير، خانيم
بويورورلار:

چوخ قورخورام گۆرنده بو سردارى، دئ گلمه سين
بولاردى باغلایان بيزه يول لارى، دئ گلمه سين

حرّ اؤز گوناھلاريني بويونو آليب، او گوناھلارى باغیشلانديرماسيندا اليندن گلنى
اسيرگه مييه جک دئيه، سؤز وئيرير. سونرا دا خانيملارين باغيشيني قازانديجا، امام حسين
(ع) محضرينه گليب، ساواش اوچون اذن ايسته يير، امام اونو ساکن اولماغا چاغيرير، حرّ
چوخ اصرار ائتديکده:

اذن ميدان آليب، يئتيشدى ميدانه مردى مردانه
چکيب عنانيني آتى نين باخدى او قوم عدوانه
اوزاتدى شمشيريني روانه قيلدى جهنمه بير جمع کثير
و ليک جسمينه ديميشدى چوخ جراحت تير

حرّ آتدان دوشندن سونرا امام حسين (ع) اونون باشيني ديزى اوسته آليز، حرّ شهادتين
دئييب، تانري يا قوووشور. او گون حرّ و يولداشلارى شهيد اولورلار.
سيرا حبيب بن مظاهره چاتير:

پيغمبر اصحابى دى بو محنته آشنا حبيب
گليب بو غملى دشت ده نشان وئره وفا حبيب
چوخ عاشقم اؤز عشقيمى بو چؤلده من نشان وئرم
ايچم اجل پياله سين، سوسوز، يارالى جان وئرم

بئله ليکله حبيب بن مظاهر ده ميدانا گئدير. بير - بير امام حسين (ع) شهيد اولانلارين
باشى اوسته گئدير، ناهار اذانى چاغى چاتاندا، امام حسين (ع) نمازا دورور. بو آندا بنى هاشم
طايفاسيندان بيرينجى اولاراق، جناب على اکبر ميدانا گئتمک ايستير:

مسلم غمىندە قامتى غمدن كمان بابا
بو غملى چۆلدە كىمكى سىز قالان بابا...

امام حسين (ع) جناب على اكبرين ميدانا گيرمك اذنى آلماق اوچون اونا سلام وئرن
اوغلونا دئيير:

جمالى ماه منور اوغول عليك السلام
مدينه يوسفى اكبر اوغول عليك السلام

جناب على اكبر:

گئيىندىر كفن، بئليمه قيلىنج باغلا سال يولا
چوخ ياخشى دى قالىنجا بئله، اؤلماغىم بابا

امام حسين (ع) محزون حالدا جواب وئير:

محبت عالميدى، اؤزگه كيمسه لر بيلمز

زمانه ده آنا هرگز اوغلوندا آيريلماز

يئتشميشيدى خيمه ي ايلايه با هزار شتاب

غريب آناسينا ائدى بو ديل لر ايله خطاب

گل حلال ائيله منى عازم ميدانم آنا

بىر دقيقه سنه بو خيمه ده مهمانم آنا

چون وئيرىم سرو لب تشنه منه اذن جهاد

ائيله ييب خاطر ناشادى بىر حرف ايله شاد

قالمايىب حسرتيم عالمده، بودور عين مراد

خاك پايىندا، فداى ره جانانم آنا

من وئيرىم سن بسله ين اعضائى نوک خنجره

سن ده فخر ائيله محبت عالمينده هاجره

چوخ سوسوزدو خنجر منقذ بو نازىك خنجره

من اؤزوم هر چند عطشانم، خداحافظ آنا

خانيم ليلائين بو سؤزلرى ائشيتمگه تايى يوخ ايدى. اونون آغلايىب، سىتقماغىنى گؤرن
اوغلو بئله دئيير:

بو قدر آغلاما، قوربان اولوم آغلار گؤزونده

قانلى گؤز ياشىنى بو نوعيله تۆكمه اوزونده

آناجان! صبر ائله، وئر بيرجه تسلى اؤزونده

گؤره سن اونداكى، اؤز قانىمه غلطانم آنا

جناب علی اکبر میداندا، دشمن لشگری نین اؤنونده دورارکن اونلارا قارشى بئله دئییر:
 من او شیرم کی، نعره صف میدانی ییخار
 ضرب دستیم داغیدار عالم امکانی ییخار
 سالمیسز امرین حسینین بس کی، بو صحرا ده تنگه
 جدی پیغمبر شییهین گؤندریب میدان جنگه
 جناب علی اکبر سرعتله فراتا ساری گئدیر، بلکه خیمه لره سو آپارا:
 منقذ کی، نظر ائیلهدی او چشم خماره
 آهو تک اونو بیلدی برازنده شیکاره
 شمشیر چکیب، دالداں اونا حمله ور اولدو
 شمشیر انیب، لنگر ایله باش یارالاندی
 گؤروب بو حالتی یعقوب اشقلانی بی ایمان
 هواده توتدی الینده وئردی تکان
 اوز اوسته دوشموش ایدی شدت یاراسیندان
 حواله قیلدی ایکی کتفین اراسیندان
 قالدی او مجاهد هدفیندن، عملیندن
 سست اولودو قولو یاره نین عکس العملیندن
 کئچنده هر کس او نوجوان قاباغیندان
 کیمی ووراردی سولوندان، کیمیمی ساغیندان
 سبقت ائتدی آل هاشیم ده شبیه مصطفی
 اولو نسل ابراهیم دن اول فدا

امام حسین (ع) جناب علی اکبرین باشی اوسته حاضر اولور:
 آيله شیب قانه عجب زلف پریشانین اوغول
 اول کول باشینا سندن سورا دونیانین اوغول
 دور گئدک خیمه یه ای گؤز لریمین نورو علی
 گؤزو یول لاردا قالیب، خیمه ده لیلانین اوغول
 سونرا امام علی اکبری خیمه لره ساری آپاریر:
 گل باجی! قتلگه دن بیر تازه جوان گتیردیم
 بیر دسته گول ایدی، اما اولموش خزان گتیردیم
 گؤر جک بونون حالین، قان یاش آخیر گؤزومدن
 یئتدی قدم سوروندوم، طاقت گئدیپ دیزیمدن

دئ هاجره قاييتدی اسماعيلون منادن
وئر مزده ساكت اولسون فرياد و آه و وا دن

جناب على اكبرين آناسى خيمه دن چيخيپ، اوغلونون نعشيني قارشيلايير:
ياتما! توپراقلاره باتما! دور اوتور، آيلش اوغول
بير نئچه كلمه منيم خاطيريمه ديullen اوغول
آناليق حَقِّين اونودما! دئ! دانيش من لن اوغول
قلبيم آخر نگران دور، على قوربانون اولوم.

جناب على اكبر شهادته چاتاندان سونرا، امام حسن (ع) ين قاسم آديندا بؤيوك اوغلو،
ميدانا گيرمك اذنى ايستتير:

اولماسين قليبين آنامدان ناگران اى شاه دوران
شوقيله ائتدى كفن پوش، ائيله دي اعزام به ميدان
ايندى سن ده وئر اجازه، من ده لب تشنه وئریم جان
چوخ سعادت دير اولام گر، قانيمه غلطان عمو جان
نهایتده امام حسين (ع) جناب قاسيمه ميدانا گئتمك اذنى وئرير:
گئيديردى اؤز الى ايله اونون قدينه كفن
توتدو قولون، عقابه اؤزو ائيله دي سوار
اون دؤرد ياشيندا، حُسن ده بدر تمام تك
چيخدى آت اوسته بير عقاب تك

سونرا جناب قاسم آناسى نين خيمه سينه ساغ اوللاشماق اوچون گئدير:
باخماسين من سيز عروسيم بيرده سرو گولشنه
گول گؤرنده شور ايله گلسين فغانه
هم صدا اولسون سن ايل، آغلاسين، يانسین منه
هجر دن چوخ قلبى سوزاندير، خداحافظ آنا
من گئديم، آرديمجا حيران فاطمه باخسين گرک
حق يولوندا اشك حسرت اوزونه آخسين گرک
جسميمين قانين گرک اؤز زولفونه ياخسين گرک
چون حناسى بو تويون، قاندور خداحافظ آنا

جناب قاسم دشمنين صفلرينه سارى گئديپ، اؤزونو بئله تانيتديرير:
اول جديم، ابوالقاسم محمدي، حبيب خالق داور

بابام علی ابن ابی طالب، تمام مردانه سرور
 آتامدیر مجتبی، سالار امت، آیهی رحمت
 عمیم بی کس حسین، عصرین امامی، عالم حکمت
 ووردو اؤزون سپاھے آچیب پنجه شیر تک
 گرد و غبار اوجالدی، اولوب گرم کارزار
 تۆکدو باش اوسته باشلاری برگ خزان تک
 قیلدی یئر اوزره پیکر اعدانی خاکسار
 شرار تیغ ایله اود سالدی قوم کفاره
 روانه ائیلهدی دؤرد اوغلون ارزقین ناره

ارزق اوغلانلاری نین کینه سینی آلماق مرکبه مینیب، جناب قاسمه یوروش ائدیر، آنجاق
 اونون حریفی اولا بیلیمیر، بو اوزدن هارای چکیر، هر طرفدن دشمن جناب قاسمه
 سالدیریرلار:

اشار شامدن اونون اطرافینی آلدیلار
 ووردو بیر قیلینج، بیر خنجر، بیر سنان
 ائتدیلر او نوجوانی آت اوسته سنگسار
 بس کی ووردولار اوخی اوخ اوسته گوئیا
 نخل وجودینی بزیب غنچهی انار،
 امام حسین (ع) جناب قاسمین نعشینی آختارا- آختارا بئله سؤیله ییر:
 سن گلن دمدن سریه گؤز تکیب آخر یولا
 گئج آپارسام، قورخورام باشین آچیب، زولفون یولا
 گلمیشم، گلیمیر سسین، ای شاهزاده هاردا سان؟

سونرا او قانلی نعشی تاپیب، خیمه یه گتیریر. آناسی اوغلونون نعشینی گؤروب دئییر:
 ائيله مه من بی کسه بیر بئيله ناز
 وار آناندا هر نازه نیاز
 جان وئریب ائتدین منی چوخ سرفراز
 آچ گؤزون ای توی حناسی قان اولان

امام حسین (ع) جناب قاسمین باشی اوسته اولارکن، ابهر بن کعب آدلی بیر نفر اونون
 قصدینی ائلییر، بونو امام حسن (ع) ین خیردا اوغلو عبدا... گؤررکن، قاچیب اونون
 قیلینجی نی الی ایله گؤیده توتور، قیلینج عبدا... بن حسنین الینی قیریر سونرا دا بیر اوخ
 بوغازینا دئییب، شهادته چاتیر.

بنی هاشمین ایگیدلری بیر- بیر شهید اولونجا حضرت عباس، امام حسین (ع) ین قارداشی ساواش اذنی ایسته بیر:

گۆردی قارداشی حسین کفار ایچینده تک قالیب
قارداشین یالقیز گۆروب اندوه و غم قلبین توتوب
اذن آلیب جان وئرمایا قربانگه قویسون قدم
گلدی قارداش برابرینه عرض ائیلهدی ای شاه امم
قالماییب صبریم، حیاتیمدن اولوب بو سینه تنگ
باخ بو پوزغون حالیمه وئر سیدی فرمان جنگ
تشنه لب لر ناله سیندن دوندی باغیریم قانه قارداش
گلدی سینه م تنگه رخصت وئر گندیم میدانه قارداش
خیمه ده ناگه ائشیتدی، باجی قارداشین صداسین
سؤیله جان ای ابوالفضل ضرب شستون فداسی
حضرت عباس دشمن سپاهینه حمله ائدیر:
اهل کوفه گۆردیلر میدانه سرلشکر گلیر
ائتمگه تحصیل آب عباس نام آور گلیر
ائتدیلر حئیرتله او غیرتلی سرداره نظر
اولمادی جرأت دانیشسین قورخوسوندان بیر نفر
مرکبین ووردو فراته یادگار شیر داور
بیر اووج سو گۆتوردی، توتدی اؤز دوداغینا برابر
ایسته دی ایچسین ولی یادینا دوشدی تشنه لر
سؤیله دی ای نفس سو ایچمه هله عطشانندی اصغر
ایچمه دی سو، دولدوروب اما سو ایلن مشک آبی
سالدی یول خیامه، نخلستانیدن ویردی عقابی
هر بند زرهین، توتدی قول قووسیجه آتدی
بعضی سینی ضرب لگد اویناتدی
تا یئتدی ایکی قولدان صدمه او لب عطشانه
ناچار آلیب مشک و شمشیرینی دندانه
اوز توتوب خیمه لره سسلهدی ای دادرسیم
یئتیش امداده، سینیب سینه م چیخمیر نفسیم
دلیندی مشکیم ال چکدیم اؤزومدن
گۆزوم گۆرمور، ذیب بیر اوخ گۆزومدن

عمود ایله ووروب نوفل باشیمدان
 منی دشمن آیریدی قارداشیمدان
 مشکدن سو، یاش گۆزلریندن، قول لاریندان قان آخیردی
 گه دؤنوب سو مشکینه، گه خیمه یه حسرتله باخیردی
 یوخ سۆزوم قارداش چالیندی شیشه ی عؤمروم داش اوسته
 کشمکش ائیلیر حسین، اون یئددی کافر بیر باش اوسته
 آغلیا- آغلیا زینب گتیریب مرکبینی
 تعجیل ایله او پادشه، مینیب مرکبینی
 شمس شهادت عرصه ی میداندا ماه آختاریر
 قولسوز علمدارین گلیب، یالقیز قالان شاه آختاریر
 گلدی کنار نهرده گوردو او شاه محتشم
 قولسوز علمدارین آلیب اطرافینی قوم ظلم
 غیظ ایله تیغ جان ستان چکدی او سلطان وحید
 پوزدی، داغیتدی لشگری بیر حمله ده شاه شهید
 امام حسین (ع) حضرت عباسین نعشینی قوجاقلاییب دئدی:
 تا سسین گلدی خیامه، ناامید اولدوم اؤزومدن
 انکسار معنویت آشکار اولدی اوزومدن
 گئتدی الدن اختیاریم، خون دل آخدی گؤزومدن
 پوزدو حال اهل بیت، حالیمین تغیری قارداش
 جسمیوه بس کی ووروبلار تیغ و نیزه وار یاران چوخ
 وای منه، ای وای ابوالفضل پیکرینده صاف یئترین یوخ
 حالیمی پوزدو منیم چوخ سجده گاهیندن دهین اوخ
 کاش قلبیمدن ذیه یدی دشمنین بو تیری قارداش
 دور یاتما بو قان ایچره آماندی آتام اوغلو
 قارداش غمی، قارداشه گیراندی آتام اوغلو
 دؤرد قارداشی بیر گونده اؤلن قارداشین حالی
 نه حاله قالار؟ اهل دل ایستر اولا حالی
 بخصوص کؤمکسیر قالالار اهل و عیالی
 بیر یئرده کی، وحشتلی مکان دی آتام اوغلو
 بئله بیر نازیله یاتما بیر اویان دور
 حسینیه بو غمین چوخ- چوخ گیراندیر

وجودن سربہ سر اوخدور، سنان دیر
دور پرچمدار من، قارداش ابوالفضل
ایا سرلشگریم، شیر هنرور
ییخیب، آتدان سنی قوم ستمگر
یانار سن سیز بو چۆلده خیمه گه لر
تاپیلماز رحم ائدن قارداش ابوالفضل

امام حسین (ع) حضرت عباسین شریف پیکرینی خیمه لره گتیررکن بئله سؤیله ییر:
گل زینب عبث ائيله میرم شیون و ناله
بدرالشهدا قدیمی دؤندردي هلاله
گوژ یاشیمی هئچ غم بو قدر قانه قاتانماز
اکبر غمی، قاسم غمی عباسه چاتانماز
شام اهلی داهی پوزدولا پرگاریمی زینب
اؤلدوردولر ال لرده علمداریمی زینب
سؤز یوخ کی ووروب چوخ یارا عباسیمه اعدا
باش پارچالانیب، قول کسلیب، دوغرانیب اعضا
هئچ کیمین قلبی من بی خانمان تک یانماییب
هئچ شهیدین پیکری عباس تک اوخلانماییب
سعی ائيله دیلر، تک به تک قویسونلا قارداشسیز منی
ذوالفقار ایله داغیتدیم دور - بردن دشمنی
باغریما باسدیم او صدپاره داغیلیمیش پیکری
آغلادیم، آغلادتدی حالیم سنگدل دشمن لری

خانیم زینب (س) داهی بیلیمیر نه ائيله سین، تکجه قارداشینا یالواریر اذن وئرسین اونون
دا اوغلانلاری میدانا گئتسین لر:

یالقیز، کؤمک سیز قالمیسان تۆکمه اوزه قان یاش حسین
لطفا قبول ائت زینبین قوربانلارین قارداش حسین
قانه بویاندی ظلم ایله، جدیم شبیهی اکبری
دوغراندی سو اوسته سوسوز عباس و عون و جعفر و
دارادیم تئل لربنی، سورمه چکدیم گوژلرینه
قیزیل گول تک اولوب خندان بویانسینلار قیزیل قانه
ایندی قبول ائت زینبین سن بو قوزی قوربانلارین

اذن وثر اكبر كيمي ائتسينله قوربان جانلارين
 ايكي بالا بير آنا چوخلو التماس ائتديلر اعلا دن
 اجازه صادر اولوب پيشگاه والادن
 او نسبت ايله كي، قامت لري دئييلدي رسا
 قيلينجلاري سورونوردو سبيط غيراده
 پوزديلار صف و نظم و نظامي يمنادن
 توكديلر يئره افرا دي فوج يسرادن
 ووروب محمده بير اوخ، او حالده هاني
 ييخيلدي روي، كسيب جسميدن علاقه سيني
 او حالي عون گوروب، ال گوتوردی دعواده
 اوجالدي ناله سي، اوج ائتدي طاق ميناده
 آتوب او طفله، او دم بير اوخ اسعد آدلي شقي
 گورنده اوخ گلير، الين سپر گوزينه ائتدي
 كي بلكه رد اول اوخ شري او چشم شهلاين
 يئتيشدي اوخ الين تيكدي آلنينا بالانين
 توانين آلدی او مظلومي سالدی يارادن
 گنديب قرار دل اهل بيت طاهادن
 توكولدي خيمه لرينده تمام آل ...
 اندييله محشر كبرا عيان او غبراده
 خبر گتيرديلر خاتون جوانلارين نعشين
 خيامدن ائشيگه قويمادي خانيم قدمين
 مراقب اولدو حسينه او غملي مأواده
 سكوتي نفسينه واجب بيليب او اثنا ده
 بئله باجي - بئله قارداش هاچان زمانه گوروب؟
 گورونمهييب، گورونمز دوباره دونياده

خانيم زينب (س) خيمه ده امام حسين (ع) ايله فيكيرداشليق ائديردي:

بئله كي قصد ائديرسن ميدان قتالي حسينيم
 بويور گوروم نه ائديرسن بو اهل و عيالي حسينيم
 پناهيميز سن ايدين، نه ائيلييم ايندي سن ده گنديرسن
 واريمدي سن سيز اسير اولماق احتمالي حسينيم
 اگر بيله بالاجا قيزلار اولمگه گنديرسن، سن

تاپار هامیسی یقین حالی ارتحالی حسینیم
منی بو جمع پریشانه سرپرست ائیلهدین سن
بو جمعیله نه ائیله سین بیر باشی بلالی حسینیم؟

امام حسین (ع) میدانا گئدرکن، خیمه لردن بیر غوغا فالخدی:
ائشیتدی ناله و فریاد اهل بیتی حسین
وئریب او دم حرکت ذوالجناحه حسین
یئتیشدی شاه شهیدان کنار خیمه یه تا
خطاب ائیلهدی یا زینبا! و یا اختا!
وصیت ائیله مه دیم صبره سیزلری آیا
اولور اشد مصیبت شماتت اعدا

اوندا خانم ربابین غملی سسینی بالاسی علی اصغر ایله دانیشارکن ائشیدیر:
آغلاماقدان توتولوب بئیله سسین
یا دوشوب یوخسا شماره نفسین
تنگ اولوب طائر روحه قفسین
نطقه گل مرغ خوش الحانیم اوغول
گلیب تکلمه شوريله ناتوان زینب
خدنگ تیر بلایه اولان نشان زینب
گل ای پناه و امید عزیز جان قارداش
عبث من آغلامیرام وار بیر آغلادان قارداش
بیر آز زمان ایدی یاتمیشیدی مهدده راحت
اودم کی، قوم جفادن سن ایسته دین نصرت
او استغاثه علی اصغره اندیب تأثیر
آتیب اوژون یئره گهواره دن بو طفل صغیر
دیلی کی یوخدوردانیشسین ولی، بئله
بیلینیر

سنه کمک گلیری، یوخدو طاقتی، سورونور
نتجه من آغلاماییم؟ چاره گلگیری الدن
نه سو، نه سوت تاپیلیر، دوشدی اصغیریم
دیلدن

بویوردو: ای مه برج سپهر ادب

گتير منيم ياننما اصغرى باجى، زينب
 آليب قوجاغينا على اصغرى امام زمان
 خيام طاهره دن اولدو عازم ميدان
 گلدی صفلر قاباغيندا دوروب او ماه تمام
 اصغرى ال لرى اوسته اوجالديب، شاه انام
 اى جماعت! اثبات حقيمه بير گورون نه برهان گتير ميشم؟
 بير اليمده بير سوت امر اوشاق، بير اليمده قرآن گتير ميشم
 دانميشام مگر من شريعتى يا كى، دينه نقصان گتير ميشم؟
 آغليبر، اندير نئى كيمى نوا، بو بالانى عطشان گتير ميشم
 اى جماعت رحم اندين ياندى لبلرى، بير ايچيم سووا مهمان گتير ميشم
 گوروب كى، حرملة ائتسين جواب فتح الباب
 او دم الينده بير اوچ چلهى كمانه قويوب
 اولحق ناز كينى اصغرين نشانه قويوب
 اشاره دى گنديب اوخ قلب حيدره يئتيشيب
 اوخ اصغره ده ينده ياتميشدى، اوخ اوياتدى
 مثل آچيلمالميش گول، گول آچدى هم ساراتدى
 اولوب او حالیده اصغر شكوفه تك خندان
 بنا انديب جريان ائتمگه او ناحق قان
 او خون پاكى توتوب اوو جونا ولى ا...
 سپردى سمت سمايه دئيردى يا الله!
 ائتدى بو باره ده، ده چوخ غم او شه محترمه
 اوخلو قوربانى نى قايتاردى دوباره حرمه
 خيمه دن ائشيگه چيخيب، غمکش عالم چكيب آه
 بيلدى اصغرده او نوريله تاپيب خلوته راه

على اصغرين آناسى خانيم رباب كورپه سيني بئله آل قانا بويانميش گورنده بئله سؤيله يير:

اوچ گنجه- گوندوز على هر نه دئديم ياتمادين
 باشدا كى، سو فكرينى، باشدان اوغول آتمادين
 من دئديم آغلاما، نه بئله كى، هئچ دينميه سن!
 آنان اؤلسون، بئله بير حالته دوشدون نيه سن؟
 بهار گلدی گول آچدى،
 ساچينى سونبول آچدى

بوغازی اوخلاناندا،
 دیل سیز بالام دیل آجدی
 ایلدیریملار چاخاندا،
 سئل لر - سولار آخاندا
 بالام یادیما دوشر،
 سولموش گوله باخاندا

ابن زیدالدین لشگری امامی بو حالدا گؤرمکدن چوخ سئوینیر، امام حسین (ع)
 ساغ اوللاشماق اوچون باجیسی زینبه باخیر:
 ای خاندان عصمته زهرای ثانی زینبیم
 آخر وداعیمدی چاگیر آل عبانی زینبیم
 اوچاتما داد و شیون، وئرمه صبرینی باده
 اسیر دشمن اولماغا، ایندی دن اول آماده
 سنین دی هر دردسری بو عترت ناشادین
 شامین یولوندا جان سنین، جان سید سجادین
 آچاندا کوفیان بد اختر شماتته
 بو چؤلده ائيله قلبینی آماج تیر محنته
 بالالاریمدان اولما بیر آن غفلت باجی
 بو سن، بو آل مصطفی، خداحافظ باجی

امام حسین (ع) ابن سعدین لشگری نین اؤنونده دوروب، اؤزونو بئله تانیتدیریر:
 من حسینم ای جماعت یادگار مرتضایم
 زینت آغوش زهرا، نور چشم مصطفایم
 اون ایکی مین نامه یازدوز ای سپاه پست فطرت
 سیز منی مهمان آدی ایله ائيله دیز بو دشته دعوت
 ائيله دیز بدر انتقامین الله ای لشگر بهانه
 سرو قدیم بار غمدن دؤندو بو چؤلده کمانه
 حمله قیلدی شاه مردان تک او قوم بی تمیزه
 گلهی روباه تک، اوز قویدولار یکسر گریزه
 جسمینی گر قطعه - قطعه دوغراسا شمشیر و خنجر
 شاه عشقه، باشدا خوشدو لخته قاندان اولسون افسر
 سربلند اولماقدی قصدی طالب نوک جیدادیر
 جان وئره جانان یولوندا مایل وصل و بقادیر

ابن زيادىن لشگريندن، جراح نصرانى آدلى بير كس، امامين سۆزلىرىنى ائشيدىرگن بئله دئيير:

بو فرقه دئييل لربيزيك اسلامه مواظب
هر كس كى، اماما اولاق، قتلىدى واجب
كىم سن يارالى؟ سؤيله گوروم وار نه گناهيْن؟
كى منى ياندىردى سنيين طرز نگاهين
چون چكدى سؤزون بو يئره جراح نصارا
سؤيله ييب، تانيير اجدادىمى هر كافر و ترسا
دين صاحيبى، جدىم دى منيم، يعنى بابامدى
جدهم دى خديجه قىزى، زهرا هم آنامدى
نصرانى دئيير: ياتميشيدىم، گو كى، اوياندىم
سؤيله دى: سن جسمين ايله منده اوركدن يارالاندىم
عرض ائيله دى اى حالتينه جمله فدا من
عفو ائيله منى، ائيله ميشم چوخلو خطا من
گوردوم بو گئجه قتلىنه من ائتميشم اقدام
عيسى دئدى سن ائتمه نصرالرى بىنام
اى داد فلک، داد مسلمانلار اليندن
فرياد بئله حافظ قرآن لار اليندن
نئشترله دى قليبىن دولو قان ائيله دى جراح
خون دل آخىب عارضينه فوت ائيله دى جراح

امام حسين بئله بير ماجرانى گورر كى، تانرى ايله مناجاتا باشلادى:
من ائيله ديگيم عهد، وفا ائتدىم الهى
مين سعى ايله بو يئرد، صفا ائتدىم الهى
بو يئر، بو منا اوسته فدا ائتدىم الهى
امتلىرى من بوردا دعا ائتدىم الهى

سونرا يئنى دن سؤزون آنلامىنى هامىيا آچىقلاير، آنجاق آييلان اولمور كى، اولمور:
آتاسى حيدر كرار كيمى تكبير دئييب
نظام لشگرى پوزدو، صفوفى برهم انديب

امام ساغی، سولو دشمن قلبینی پوزوب، ساواشیر، نهایتده اورگینه دهین اوچ پر اوخون یاراسیندان آخان قانلار امامی آياقدان سالیر. امام یئرہ ییخیلارکن، ابن سعد لشگری نین فرمانده لریندن بیرى شمر آدیندا تنز اؤزونو امام حسینہ چاتدیریر. خانم زینب (س) شمری اثرته لیب دئییر:

بسدی ای شمر بوگون قان ائیلهدین، گؤز یاشیمی
ظالم اؤلدور منی، اؤلدورمه سوسوز قارداشیمی
رحمه گل، واردی بو گول پیکری نین یارهسی چوخ
گؤر نه نوعيله سؤکوب قلبینی اوچ شعبه لی اوخ
بس کی کاری ایدی، آلیب طاقتی نی باش یاراسی
وار علاوه اورگینده نچه قارداش یاراسی
نه شمر ال چکدی حسین دن، نه زینب شمردن
چکیدی خنجری زور ایله آلدی زینبدن

بوردا خانم زینب (س) ناراحتلیقدان هوشدان گئدیر و شمر ده امام حسین (ع) ین باشینی آرخادان کسیر.

امام شهادته یئتیشدیکدن سونرا کربلا غریبه بیر حالا دوشور، بو حالی خانم زینبین دیلیندن ائشیدک:

حسین دور خیمه لر اود توتدو یاندی

دیلیم توتمور دئیم، غارت نه غارت؟^۱

قیام ائتدی بو صحرا ده قیامت

حسین دور خیمه لر اود توتدو یاندی

بو گون اؤز فیکریمی من باشندان آتدیم

خلیل اوغلون گیریب اوددان چیخارتدیم

حسین دور خیمه لر اود توتدو یاندی

نه جهاندا بئله ساعت گؤرونوب

نه بئله قتل ایله غارت گؤرونوب

واردی محشردن علامت قارداش

آنا آغوشینه آلمیش بالانی

هم سویورلار بالانی، هم آنانی

قوم بی رحم و مروت قارداش

یول یوخ امنیته یئتسین بالالار

هاراسی وار؟ هارا گئتسین بالالار؟

تاپسین آرامش و راحت قارداش
یئتیب، قیلینج لادیلار خیمه لر طنابین ازل
یاتیب او خیمه کی، عرش خدایه آیت دی
قوشون دوشوب طمع گوشواره و خلخاله
تالاندی هر نه اساس جلال و شوکتدی
عجب دئییلدی سویولدو بنات پیغمبر
عجب بودی کی، سویان امت رسالتدی!
اسیر اولان، سویولان، یوزدن آز آرواد اوشاق
اسیر ائدن، سویان هشتادمین جماعت دی
کسیلدی چاره، هامی اوز قویوب بیابانه
چون امر سید سجاد دن اشارتدی...

اسرانین کئچیدی قتلگاه دان دوشور:
آهو سوروسو تک هامی دوشموشدو چۆله
بیلمز دیلر هایاندی ولی آشنا یولو
یول وار ایدی گنچن گون او صحرای عشقیده
آخمیشدی چشمه - چشمه ایتیرمیشدی قان یولو
دوشموشدو اوخ، قیلینج سینینگی کربلا چۆلونه
تاپسین نه نوع زینب بی خانمان یولو؟
بیر یئرده یئتیشدی، تاپدی اوزو اوسته بیر بدن
باخجاق توتولدو صحبتیه نطق و بیان یولو
گۆردو نه باشی وار، نه الی، نه لباسی وار
یوخ بو وجوده، معرفته امتحان یولو
بی اختیار سسلدی یارب! حسین دی بو؟
او کی باغلادیلار حق اوزونه شامیان یولو

بجدل آدلی بیر ساربان امام حسین ین بارماغیندان اوزوگونو چیخاردا بیلیمه ین حالدا،
اونون مبارک الیندن بارماغینی کسمیش ایدی. اسرانی کوفه یه آپاریردیلار، گنجه نین
قارانلیق چاغیندا خانم زینب (س) اورکدن ناله ائدیر:

بو سوزان درده یوخ درمان خدایا
ووروب آل علی نی، سویدو اعدا
حسینیم ایسته سن حال دلیمدن

گنڊبیدیر ینددی قارداشیم الیمدن
 گوږوم گلسین ائله دنیا یه لعنت
 وورولدو بوینوما قید اسارت
 او قدری ظلم ایلن قالمیشدی خاموش
 غمی دریا کیمی بیردن ائدیج جوش
 تۆکوب گوږ یاشینی رخساره زینب
 تأمل سیز گلیب گفتاره زینب

کربلا واقعه سینی باشاردیغیم قدر، ائل بیلیمی بولتنینده تانیتیم اولاراق یئرلشمه سی
 اوچون بو قدر خلاصه ائدیم. آنجاق بو احوالاتی بوندان آرتیق آچماغا فرصت اولمادیغی
 اوچون بیر نوحه شام غریباند، شیعه لرین دیلیندن سونوج اولاراق، سونورام:

شیعه باخین زینبین ناله و افغانینا
 بو گئجه بیز گلمیشیک، شام غریبانینه
 بو گئجه ای شیعه لر سیز اوتورون آغلایین
 آه و فغان ائیله ییب، سینه لری داغلایین
 قاره گئیین سربه سر، باشلاریزا باغلایین
 سیز ده باخین زینبین حال پریشانینه...

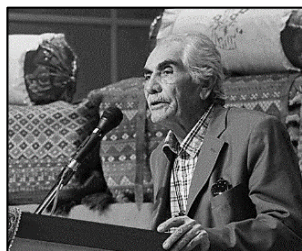
محرم آیی ایله باغلی قاشقای

ائلی نین توره لری

قایناق: "سیه چادرها" کتابی

منوچهر کیانی

چئویرن: نفیس سینافر

قاشقای کؤچریلری نین امام حسین (ع) - ه اولان سئوگیسی، شهرده اوتورانلاردان داها آرتیق دیر. قاشقای لار یاس گونلری توپلومسال و گونلوک ایشلریندن ال چکرلر. بو گونلرده توخوما، بویاما، تیکیش، ایپ اگیرمه، یون دیدمه، حمام و یولجولوق کیمی ایشلر گؤرونمزدیر. چرز (شوچره) چرزله مک بئله یاساق اولور. بو ایکی آیی بیر پارا قادینلار و کیشیلر قارا گئیرلر.

عاشورا گنجه سی دؤشه چالان دسته لر بی لردن یولا دوشرلر، یاخینلیقلاریندا امامزادا اولورسا اوردا توپلاشیپ چئوره سینده نوحه ییرلاییب، دؤشه چالارلار. قادینلارین دسته سی ده بیر یئره توپلانیب آشاغی سسله نوحه ییرلایارلار. عاشورا گنجه سینین گون چیخاناجان اویاق قالارلار. بیر پارا خانلار و وارلیلار او گنجه نین سحری نذیرلیک اولراق حلیم بیشیریپ پایلارلار. سحره کیمی اویاق دوران یاسلی دسته لر او حلیمدن یئدیکدن سونرا اوبالارینا ساری داغینارلار.

قاشقای نوحه لریندن اؤرنکلر:

امام حسین (ع) نوحه سی

ای کر بلا سلطانی، قرداش وای وایلا
زینبینگ شیرین جانی، قرداش وای وایلا
زینبینگ گؤزو یاشی، یاندورور داغی داشی
امام حسین قرداشی، قرداش وای وایلا

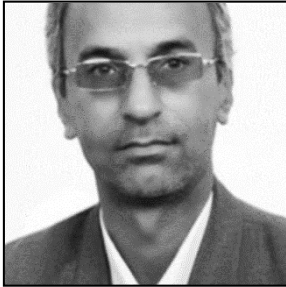
گۆز یاشیم سیلاب اولدی، جگریم کباب اولدی
 کربلا خراب اولدی، قرداش وای واویلا
 بی کفن گئتدی میدانه گۆز لریم دوشدو قانه
 قالموشام یانه یانه، قرداش وای واویلا
 بی کس قالدی سکینه، خراب اولدی مدینه
 کیم رحم ائدر یتیمه، قرداش وای واویلا

علی اکبر نوحه‌سی:

اکبر گئتدی میدانه، قصد ائله‌دی بو جانه
 ای بابا حسین جان، بیزه واجب بو میدان
 جانوم یولونگا قوربان، ای بابا العطش
 آنام لئیلا گلمه‌دی، بو دردی می آلمادی
 گلگون اولدی کفنیم، یارا هامو بدنیم
 داها یوخدور یانانوم ای بابا العطش
 عمثم گئتدی فوراته، سو وئره اهل بئیته
 جگرئم دؤنه اوته، ای بابا العطش

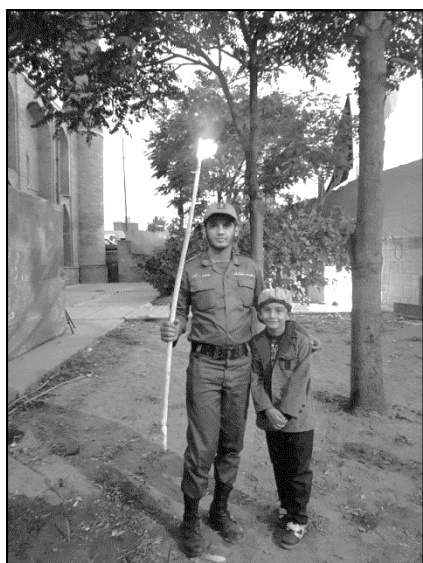
شمع پایلاماق رحیم قابل نژاد

بعضی روایتلره گۆره امام حسین (ع) و اونونلا بیرلیکده اولانلار، مکه دن کربلا یا کیمی ۴۱ منزلیله اوتوراق ائلیرلر. اونونچون ده تبریز عزادارلاری تاسوعا گونونده ۴۱ شمعی ۴۱ مسجده یاندرما مراسمی یئرینه گتیرلر. بو مراسیم تاسوعا گونو، گونورتا اذانیندان سونرا باشلار. نذیرلی قبول اولانلار، یئریرک، مسجدرده شمع یاندریب نذیرلرینی ادا ائللر. تاسوعانین گونورتاسیندان تا گئجه یاریسینا کیمی داوامی اولان بو مراسیمده، تبریزین عزادار جماعتی دسته-دسته بو مسجده او مسجده گئدیپ شمع یاندرارلار. اسگی ایل لرده بو شمعلری ییغیب ایل بویو مسجده یاندریب ایشیقلیغین تامین ائیلرلر. اولادی اولمایانلار و اوشاقلارین بویا-باشا چاتماسینا نذیر دئیرلر؛ مثلا ۱۴ یاشینا چاتسا، اونون بویوجان تاسوعا گونو شمع قویاجاق (بو شمع بیر دانا اولار). شمع قویانلار دسته باغلایب ویرد دئییه-دئییه اؤز محله سی نین مسجده یاندریب باشلایب، ۴۱ مسجده یاندریب سونرا اؤز مسجده یاندریب قورتارارلار.

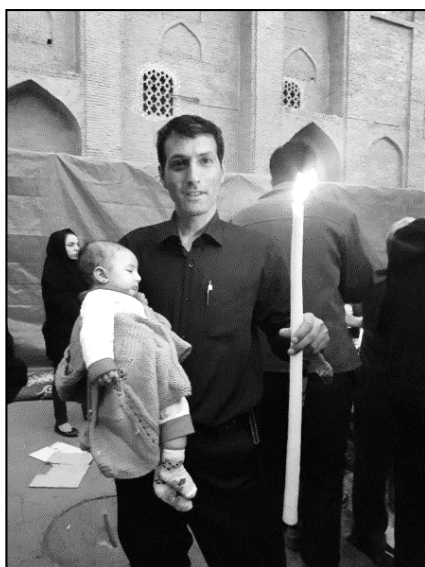
ایندیکی زامان بعضی لری شمع یئرینه لامپ مسجدره وئیرلر. دینی، مذهبی و اجتماعی گله نکلر، جماعتین اینانج و کولتورو ایله ایچ-ایچه دیر و شمع پایلاماق دا حسین (ع)-ین حماسه لی مبارزه سی نین سیمگه لریندن اولراق جماعات ایچینه قورونوب، سایقی ایله قارشیلانیر.

شکیل لږ تبریز شهرینه عاید دیر.

بو سربازین بویو قدر شمع یان دیر ماسی
مارا غیمی چکدی.

تاسوعا آخشامیندا اوشاقلارا بویو قدر شمع
نذیر دئیرلر.

قاسم اوتاغی

فاطمه طهماسب پور شهرک

شهرک کندیڼده و بعضی یثرلرده تاسوعا گونو آخشام چاغی قاسم اوتاغی بزړلر. حضرت قاسم کربلا ده ۱۳ یاشیندا ایدی اگر شهید اولماسایدی احتمالا امام حسین دمامد اولاجاقدی. ناکام شهید اولماغینا بو اوتاغی دوزلدرلر.

عاشورا آخشامی و عاشورا گونو سچردن آخشاما اوتاغی دولانديرارلار و نذری اولان حاجتی اولان اونا شال باغلار، الینی چکر. قاسم اوتاغی تخت روان شکلیڼده دوزه لیر و اونو گۆتورمگه دۆرد طرفدن دۆرد آدام لازیم دیر. بو آداملار چوخ وقت قاباجدان نذر ائله ییبلر کی، مثلا بیر ایل یا یکی ایل اوتاغی دولانديراجاقلار. اوتاغی دولانديرانلارین قوللارینا رنگلی شال دولارلار. قدیملر تاسوعادا یاش آغاجدان تخت روان دوزلديب، قاسیم اوتاغینی اونون اوستونه قویوب چینده داشییب دسته ده دولانديرادیلار. ایندی تکر اوسته قویوب دولانديریرلار. تاسوعادا رنگلی شاللار آتیب قاسیم اتاغینی دولانديرادیلار، اما عاشورادا قارا

چكردیلر اوستونه. قاسیم اوتاغی بیزیم یادیمیزا گلن ثابت بیر ائوده بزه نیلر و وسایلی او
 ائوده قالار. شهرک کندینده بو ائو کندین یوخاریسیندا علی مصطفایی نین ائوی ایدی.

قاسیم آتی:

حضرت قاسیمین اوتاقدان علاوه آتی دا اولار بو آتی یهرله ییب، هر یئریندن شال
 آسلا یارلار. معمولاً اونو دا نذر ائدن آدمالار دولانديرارلار. بیزیم یادیمیزا گلندن یوسفعلی
 جبی اوغلی بو آتی دولانديرار. ایندی قوجالیب، یئنه ده بو ایشی گؤرر. اؤز حیطینده
 بزه ییب، عاشورا گونو گتیردی میداندا دسته نین ایچینه و بو سؤزلری دئیردیلر:

قاسیمین آتی گلدی الوداع جان فدا

قانلی خلعتی گلدی الوداع جان فدا

قاسیم بو گون یارالی دی یارالی

آناسی گوی قارالی دی قارالی

عاشورا آخسامی، تبریز بازاریندا شئر چیخارتما

علی برازنده (تورک)

عکس: بهزاد قانونی

تبریزین بازاری چوخ قدیملردن بری، دنیانین ان بؤیوک اوستاؤرتولو بازاری دیر. تبریز بازاریلاری، کلان اقتصادی چالیشمالاردان علاوه، سیاسی و مذهبی فعالیت لری ایله ده بو بازارین آدینی دنیادا مطرح ائلیه بیلیر.

محرملیکده تبریز بازاری عزادارلیق سیمگه سی اولراق، باشاباش قارایا بورونر. تبریز بازاری نین گؤزلیکلریندن بیرى ایسه، محرملیکده شهرین قدیم محله لری نین اصالتلی

ھیات لری نین بازار ایچینده گله نکسل و اؤزونه اؤزل عزادارلیق ائتمه لری دیر. هر ایل محرم لیکده بو گله نکسل هیات لر محله لرین سیراسی ایله، بازاردا عزادارلیق ائدیپ، امام حسین (ع) ین بایراغینی اوجالاردا ساخلارلار.

شبئح چیخارتماق، شمع پایلاماق، عزادارلیق ائله مک و بیر چوخ مراسیم تبریز بازاریندا کئچیریلر. بونلاردان، عاشورا گونونده دوه چی محله سی نین شئر چیخارتماسینی ان مخصوص و بنزرسیز شبئح کیمی آد آپارماق اولار.

بو شئری، دوه چی دسته سی عاشورا گونو بازارا گتیریر. چوخ دا شولوق اولار. دئیلنلره گؤره، بو شئر اولجه امیره قیز محله سینین کی ایدی. سونرا بیر عاشورادا دوه چی و امیره قیز محله شاخسئی لری ساواشیر. داعودا دوه چی دن بیر نفر اؤلور. اونون قان باهاسینا (دییه سی) یئرینه بو درینی باریشماق اوچون دوه چی دسته سینه وئریلر. بئله روایت وار کی، عاشورا آخشامی، کربلا شهیدلری نین جانسیز بدنلری چؤلده قالمیشکن، بر شئر گلیب، اونلارین جانسیز بدنلرینی قوروپور.

عکس: مهرورز احمدی

دسته‌ی شیر کربلای محله‌ی دوه‌چی

(دوه‌چی نین شَر دسته‌سی)

افخم ابراهیمی

خیل مردان سیاهپوش زیر طاق‌های آجری بازار تبریز با تکرار نمادین جملات و تلفیق آن با حرکات تعزیه‌وار عاشورای حسینی را به سوگ نشسته‌اند. اشعار به قدری سوزناک خوانده می‌شود که ناخداگاه چشمانت غرق در اشک می‌شود.

مردی در شمایل شیر بر تختی نشسته‌است که توسط عزاداران حمل می‌شود. یاد مظلومیت و تنهایی حسین (ع) را تیمچه به تیمچه‌ی بازار فریاد می‌کنند. اشعاری که هریک کنایه‌وار یادآور دردهایی است که روز عاشورا رقم خورد.

با پایه‌گذاری سلسله‌ی قدرتمند صفوی و رسمی شدن مذهب شیعه در ایران، شیعیان آزادی عمل بیشتری یافتند و به تبع آن برگزاری عزاداری اهل بیت به ویژه امام حسین (ع) گسترش یافت. این روزها شهر بوی محرم می‌دهد کوچه و بازار رنگ عاشورا گرفته‌است. هشت روز آغازین ماه محرم دسته‌جات حسینی بر طبل‌ها می‌کوبند و تا پاسی از شب عزادار اباعبدالله الحسین هستند. روز تاسوعا و عاشورای حسینی حکایت دیگری دارد. خیلی‌ها مسافت‌های دور و نزدیک را برای شرکت در مراسم‌های ویژه این روز طی می‌کنند. در روز عاشورا اکثر دسته‌جات حسینی به سمت تیمچه مظفریه حرکت می‌کنند. مکانی که همه ساله بنا به یک رسم قدیمی میزبان مشتاقان تماشای دسته‌های معروف حر و شَر دسته‌سی هستند. دسته‌ای که به جز اسم متفاوتش، آیینی جدا هم دارد.

کسی اطلاع درست و کاملی از تاریخچه این کار و چرایی آن سراغ ندارد. برخی می گویند که عصر عاشورا شیری در صحرای کربلا بر پیکره امام حسین (ع) نگهبانی می داده است و این دسته عزاداری بر آن حادثه اشاره دارد.

احمد کسروی در تاریخ مشروطه از شتر دسته سی یاد می کند و می نویسد: در دوه چی روز عاشورا شیر به بازار آوردی، بدین سان که مردی را پوست شیر پوشانیده بر روی تختی نشانده با خود گردانیدی. این ویژه ی آن کوی می بود که دیگری آنرا نیاوردی. بدین سان که از دو سو دست به کمر بند یکدیگر انداخته زنجیر بس درازی پدید آوردندی و شیر را به میان انداخته شعرخوانان و سینه کوبان روانه گرداندی. لوطیان با تپانچه هایی در کمر همراهی نمودندی و در شعرهایی که خواندندی روی سخن به شیر داشتندی.

از نوشته های کسروی چنین استنباط می شود که این دسته پیشینه بلندی دارد. سالهاست که به همان شکل حفظ شده و به حال خود باقی است. معروف است که پوست شیر و دسته آن متعلق به اهالی محله خیابان تبریز بوده است که بنا به دلیلی به اهالی دوه چی داده می شود.

یکی از مداحان ریش سفید محله دوه چی در مورد علت تحویل پوست شیر به اهالی دوه چی می گوید: «در روز های عاشورا که دسته جات مختلف عزاداری تبریز به بازار مظفریه می روند، همواره مشکلاتی بین دسته ها به وجود می آمد در یکی از این روزها بنا به علتی که ظاهرا عدم رعایت نوبت در ورود به تیمچه مظفریه بوده است. بین دسته های عزاداری محله دوه چی و محله خیابان مشاجرہ پیش می آید. دو طرف شروع به زد و خورد می کنند و یکی از اهالی شتربان توسط خیابانی ها کشته میشود و کار به شکایت می کشد. بالاخره خیابانیها در ازای خون بها این پوست شیر را به دوه چی تحویل می دهند». هرچند تعداد دیگری از بزرگان محله دوه چی به شدت با ابراز این موضوع مخالفت کرده و اساس آن را کذب می دانند و معتقدند از همان اول این پوست متعلق به محله دوه چی بوده است و بس!

برای بیشتر کسانی که از دور تماشاگر این دسته و مراسم ویژه آن هستند اطلاع یافتن از کسی که پوستین را به تن کرده جالب خواهد بود. شنیده ها در این حد بود که چند دهه قبل یک پزشک این پوست سنگین را بر تن می کرده و ایفاگر نقش شیر بوده است. گویی این پوستین سابق بر این پوست واقعی یک پلنگ بوده است که از موزه آقای صدقیانی گرفته شده است. در سال های اخیر هیئت با تلاش فراوان توانست یک پوست شیر واقعی را از خارج از کشور تهیه کند. حاج حسن قاسمی پروین پزشک یاری بود که نزدیک به نیم قرن در عاشورای حسینی پوست شیر را به نشانه عزاداری این روز بر تن کرده و بر روی تخت روان تیمچه های بازار تبریز را طی می کرد. و با همراهی مردم عزادار و مداح دسته

چیزی شبیه به شبیه خوانی را در بازار تبریز به نمایش می گذاشتند که چیزی جز مذمت و ابراز شرمساری از بی وفایی و پیمان شکنی همراهان امام نیست.

پای حرف های حاج پرویز فرزند ارشد حسن آقا (دری گئین) می نشنیم تا او را که ده ها سال به شوق امام حسین این کار سخت را بر دوش گرفته بهتر بشناسیم. خیلی از قدیمی های محله دوه چی حاج حسن را پزشک کودکی های خود می دانند. هرچند او پزشک نبود و اجازه نسخه نویسی را نداشت ولی اطلاعات پزشکی او به حدی بود که همه به کار و تشخیص اش ایمان داشته باشند. قصه بر پوست شیر در آمدن حاج حسن هم شنیدنی است. سال ها قبل از اینکه او عهده دار این کار شود،

کسی که به "شیر دایی" معروف بوده این کار را در ازای گرفتن پول انجام می داده است. حاج حسن به او پیشنهاد می دهد که کنار بکشد. چراکه او تصمیم دارد خودش این کار را بی هیچ چشم داشتی انجام دهد.

پسر حاج حسن از همان کودکی زیر تخت روان روزهای عاشور را با همراهی پدر سپری می کرد. در توصیف آن روزها می گوید: علاوه بر وزن زیاد، پوست فوق العاده گرم بود و تحمل آن حتی برای ۵ دقیقه واقعا دشوار بود. ازدحام جمعیت هم مزید بر علت بود تا تحمل آن را سخت تر کند. روی این حساب همیشه یک نفر داخل یک دستمال تکه های یخ را در کنار شیر حمل می کرد و هر از گاهی یک تکه از آن را داخل دهان پدرم می گذاشت تا کمی از عطش او بکاهد. پوست سال ها در زیرزمین خانه قاسمی پروین نگهداری می شد. روزهای عاشورا بنا به فصل، حاج حسن از هندوانه و خربزه گرفته تا شله زرد را احسان عزاداران می کرد. صبح عاشورا هیئت عزاداری از خانه او راهی بازار می شدند. بنا به گفته های آقا پرویز، پوست شیر را در ابتدای راسته ی صادقیه به تن می کردند و پس از طی تیمچه های بازار در ورودی «قیز بستی بازار» آن را از تن در آورده و بعد در کنار جمعیت تا ستاد لشکرک (ارتش) راه خود را ادامه می دادند. حاج حسن بارها به فرزندانش گفته است که یمن این پوست برایش زیاد بوده است و هرچه خواسته از آن گرفته است. جالب اینکه حاج حسن از آن هواداران پرشور تیم فوتبال تراکتورسازی بوده است که سر همین قضیه هم در استادیوم و هنگام تماشای بازی تراکتور و ملوان در سال ۱۳۵۹ پس از تماشای یک موقعیت خطرناک گل از زور هیجان زیاد سخته می کند و همانجا جان به جان آفرین تسلیم می کند. پس از او برادرش حاج باقر به مدت ده سال این کار را انجام داده است. پس از فوت حاج باقر از آنجا که او فرزندی نداشت این پوست و کار از خانواده قاسمی پروین خارج می شود. مدتی کریم آقا شوهر این کار را ادامه می دهد که بعدها او هم به رحمت خدا می رود و در حال حاضر فرد دیگری این کار را انجام می دهد. تختی که شیر را حمل می کند دارای ۴ پایه است ولی به دلیل سنگینی هشت نفر آن را به دوش

می کشند. در قسمت جلوی تخت نماد پیکر خونین امام حسین (ع) قرار گرفته است. شیر حرکاتی مانند پاشیدن کاه به سر عزاداران را نسبت به اشعار انجام می دهد. در هنگام خواندن بعضی از شعرها شیر ابتدا دستان خود را روی سر می برد و جمعیت حاضر نیز به تبعیت از او این کار را انجام می دهد.

حاج پرویز می گوید: «جمعیت و استقبال قابل توجه آنها از شئر دسته سی موجب می شود که گاه طی مسیر این دسته بیش از یک و نیم ساعت به طول بیانجامد. دسته های عزاداری بر اساس قرعه کشی ترتیب و اجازه ورود به بازار را دارند ولی به خاطر خیل علاقه مندان دسته شیر سعی می شود که نوبت این دسته را جلوتر بیاندازند تا بازار کمی خلوت تر شود. هم اکنون هر دو پوست در خانه حاج مجید که از مداحان قدیمی و پا به سن گذاشته دوه چی است، نگهداری می شود.

ای شیر یثتیش بوگون هرایه
 امداد ائله آل مصطفایه
 لعنت بئله قوم بی حیایه
 ایکی الیمی باشیما چاللام
 مظلوم آغامین یانیندا قاللام
 فورصت ورمم بو اشقیایه
 ای شیر یثتیش بوگون هرایه
 باخ زینبه قالماییب پناهی
 شیمیر اودلادی جومله خیمه گاهی
 قان یاغدی زمین کربلایه
 لعنت بئله قوم بی حیایه
 اصغر بالامی قوجاغه آلام
 مظلوم آغامین یانیندا قاللام
 سپدی بابامین قانین سمایه
 لعنت بئله قوم بی حیایه

فولکویازی

مرثیه خاطره‌سی

سوسن نواده‌ر‌سی

ائله بو یاخین کنج‌میشلرده، ۴۵-۴۰ ایل بوندان قاباق، ائولرده مرثیه اوخوتماق، ایندین دهاها چوخ مرسوم ایدی. آزاراق مسجدلره ده مرثیه سالاردیلار، آما عموما ائولرده مرثیه اوخوداردیلار. ایندیکی کیمی قاپیلار چیرپلا قالمامیشدی، تشریفات و تشبثات بو گونلرده کی کیمی دئییلدی. خانیملارین مرثیه سینده، اوتاغا دؤره دن پتو موخده دؤشردیلر، بعضا ایکی میتکه بیر- بیر اوستونه قویاردیلار. قوناق میتکه لر ایشیق رنگلی ساتیندان، اوستونون اؤرنوگو آغ چیلواردان اولاردی، جووانازن خانیم خاتینلار دا الده گول ایشلردیلر بو چیلوارلارا.

یئر، قتلانلار و چوباغالتیلاری دوزردیلر، چوباغالتی نین ایچینه ده نئچه دانا سیگارلا بیر کیربیت قویاردیلار. لاپ- لاپ قدیم، منیم گۆرمه دیگیم آما ائشیتدیگیم زامانلار، بوجاغا منقل قویارمیشلار، سورالار کیربیت چیخیب. همن بوجاقد ۵-۴ دانا دا چوبوق قویارمیشلار. منقلین ایچینده کؤزمیش کؤمورله اود اولاردی. نئجه ایندی چای وئرن گۆرورلر، اوندا دا بیر نفر چوبوق دولدورن گۆررمیشلر.

- بیدانا چوبوق دولدور صاحب خانیم!

- بیرینی ده نیمتاش خانیم دولدور آی خوشقدم باجی!

- زهرستان خانیم سنه ده چوبوق دولدورسون؟

- یوخ باجی، من ائوده آلیشدیریپ گلیمیشم، هله قالیر وختیمه...

بوجاقد، بیر کاسادا توتون قویارمیشلار، خوشقدم باجی (یا همان چوبوق دولدوران) حنا بویامیش بارماقلاری ایله توتونو چیمدیکله‌ییب، گۆتوروب چوبوغون باشینا تۆکردی، سونرا اوستونه ماشا ایله اود قویوب آلیشدراردی. سونرا اودو گۆتوروب منقله قویاندان سونرا، آپاریب چوبوغو ایسته‌ین خانیم وئردی. او زامان یاشلی لار چوبوق چکردی، جوانلار چوبوق ایسته‌سه‌یدی پیس گۆروشدی. جوانلار سیگار چکردی، موشدوکه آلیشدیریپ وئرمیشلر الینه.

نه ایسه، مرثیه گونو ائشیدن- بیلن، قوهوم- قونشو گلیب ال اوتاغیندا دؤره دوزولوب اوتوراردیلار، اوردان- بوردان سؤز- صحبت آچیب خبرلشیپ خوسانلاشاردیلار. مرثیه صاحبین قیزی یا دا گلینی نلبکیلری بیر- بیر نین ایچینده مئزمئی نین بیر یانینا دوزردی، چای ایستیکانلارینی دا دولدوروب مئزمئی نین دؤره‌سینه قویاردی، گتیریپ قوناقلارا توتاردی. دا میوه، نه بیلیم شیرینی، نه بیلیم ایندی نین کیلاس قویما قوللوقلاریندان خبر- اتر یوخیدی او زامان. داشلار چاتداسین شکر- پنیر گزدریردیلر

دۆره يه. بىر يا دا ايكي مرثيه خان دا گۇرردىلر گليب مناسبتە گۇرە مرثيه اوخىياردى. مرثيه خانلار ماللا و هم ده كيشى اولاردى. قديم خانىم ماللا يوخ ايدى. ماللايا آغا يا دا حاج آغا دئىردىلر، آقا حىط قاپسىندان گيرنده اۇھهۇم! . اۇھهۇم!... اۇسگوروب، آغىر باشلىقلا گلەمە سىنى اعلان اندردى. بو اۇھهۇم!... سسى گلندە سانكى قورباغا گۆلۈنە داش آتان كىمى، اول بىر ولولە دوشردى مرثيه اھلى نىن آراسىنا؛ آغا گلدى! آغا گلدى!

ائە «آغا گلدى!» دئىردىلر، سانكى دئۈدن زاتدان گلير ئاوى باشىمزا اوچورتسون! يا مثلاً بىر لشكر آدم يومولور ئاوى تالاسىن!... جوانلار جوماردىلار چاى وئرن اوتاغىنا، قاپى دالىنا گيرن كىم، دالىسىنى چۆرۈرۈپ اوزو دووارا دوران كىم، ال آتېب گول مىخيدان كيشى كۆينكى تاپېب باشىنا آتان كىم... "چكىن باشىزى آغا گلير!..."، "ئىواى منىم چادىرام ھانى؟"، "قىز ھۆرۈكلرين قالىب ئاشىكە..."

اوتاقداكىلار دا يئرلريندە دارتىناردىلار... چوبوق چكن بىر جور كىريخ دوشردى، نلبكىدە چاى ايچن بىر تەر دستالاتىن ايتىردى، بىرى نىن گۇرردىن چادىراسى قالىب آلتىندا، بىرى نىن قىچى ياتىب اۋزونو دېردنمىر، بىرى كۆرپە سىنە سوت وئىرر كۆرپە دوشوندن قوپمور!... خولاصە آغا اوتاغا گلنە كىمى، وورنوخوب- وورنوخوب چادىرالارنى ترسە- تَبَنە اوزلرېنە چكىب، بورونلارى نىن اوجويلا باخاردىلار گلن آغايا. بىر چوخو دا يارمىچىلىق دالىسىنى چۆرۈردى كى، آقا اونون بورنونون اوجونو دا ھىچ گۇرە بىلمە سىن. اوشاقلار دا گئدىب قىسىلاردىلار آنالارى نىن قىچى اوستە اوتوروب اونلارېن چادىراسىنا بورگەلنردىلر. يا دا بۇيۇرلرېنە سوخولوب، كىرى يردىلر اوردا. مەن دە كى ھمىشە اننەمىن تابوت زىنقىروسى كىمى، اونون يانېنجا سورونردىم!... گئدىب گىرردىم اونون چادراسىندان آغانىن گلەمە سىنى گودردىم. دوغروسو بىر آز قورخاردىم آغلارېن ابھتىندن.

آغايا قاپى آغزىندا بىر صندل قوياردىلار. آغا گليب اۋنچە چاى اوتاغىندا بىر چاى مئىل ائلردى. بعضا صبحانە دە وئىردىلر آغايا. اعيان و صلابتلى ماللار ھىچ زاد يىتمە، چاى دا ايچمزدىلر، نھايتى، اولسايدى ئوايىندان اۋتور بىر خورما گۆتۈرۈپ، آللە قبول ائەلە سىن دئىردىلر. آغا گليب صندلدە ايلە شىب، اول مناسبتە گۇرە قىسساجا دانىشاردى، سونرا مرثيه سىنى اوخىياردى. يادىما گلن قدريلە، وار- دۆلتلى لرىن آغلارې معمولا خوش صدا و ابھتلى اولاردىلار. دانىشىقلارېندا دا خاص چكىچىلىك اولاردى. بئلە عىبارتلە دانىشاردىلار. كاسىب ئاوى نىن مرثيه خانى دا اۋزلىرىنە تاى بىر آز كاسىب يانا اولاردى. ائەلە سىسلىرى دە بئلە اورگە ياتىم اولمازدى! سۆزلىرى دە چىننە- تۈپۈر ادا ائەلەيىب، باش دىيىنى يىغا بىلمزدىلر بىر يىغە.

آغا، سۆزلىرىنى دئىيىپ، مرثيه يە باشلاياندا، خانىملار اوزلرىنى چكىب يا آغلاردىلار، يا آغلاماق اداسىنى چىخاردىلار. بو بىر رىسم ايدى. يعنى آغلاماق يا دا آغلامسىنماق بىر گلە نك ايدى او زامان. گرگى وارىدى. بو دا، آغانى شوقا گتيرردى، داھا يانئىقلى اوخىياردى. قديم كاغاذ دستمال زاد يوخىدى. خانىم خاخالار جىيىندىن بالاچا پارچا دستمال چىخاردىب گۆز ياشلارېنى، بورونلارېنى اونا سىلردىلر. بىر چوخو آما، زىليغىنى

چادیراسی نین اوجونا سیلردی. من اننه مین قوجاغیندا اوتوروب، اونون چادیراسینا بورگه له نیب بو منظره یه باخاردیم. بیلیمزدیم خانیملار نیه آغلیرلار و نیه سونرا، بیردن بیره داها آغلامیرلار؟! بعضی آغلار بتر آغلاداردیلار. ائله یانقلی مرثیه اوخویاردیلار کی، خانیملار آغلییب- آغلییب اوونمازدیلار. بعضا آغانین مرثیه سی قورتولاندان سورا، اننه م قورتدالانیب- قورتدالانیب بیر کاغاذ ایکی تومنلیک نم هاردان چیخاردیب منه وئردی:

- بونو وئر آغیه، دئنه علی اصغر مرثیه سی اوخوسون"

من اوشونه- اوشونه، چکینه- چکینه آپاریب پولو اوزالدردیم آغایا، تته- پته یه دوشردی دلبیم: ان... ننه... مم... دئدی... یادیمنان چیخدی...!

اننه م چادیرا آلتیندان دئیردی: علی اصغر مرثیه سی.

- هن اولاردان اوخویون... دئییب، قاجیب گیردیم اننه مین قوجاغینا.

آقا دا سؤزو تحویل آلیب، مرثیه نی اوخیاردی. او بیرری خانیم آیری بیر مرثیه اوختودوراردی. چوخلاری نین نذری اولاردی، نذر ائله دیکلری مرثیه نی اوختودوراردیلار. خولاصه مرثیه خوان قورتولوب دوروب گئردی، آستانادا اونا گینه بیر چای توتاردیلار. مئزمئیی نین ایچینده، ایستیکان نلبکیده چای، یانینا دا پاکاتدا پول قویاردیلار. آغا دا پاکاتی گؤتوروب سینه سینده کی جیبینه قویاردی، ائو ییه سینه، مرثیه صاحابینا خئیر دعا وئردی و گئردی. خانیملار اوزلرینی آچیب راحت نفس چکردیلر. ائله بیل هئچ او بافاقکی آغلاماقدان کئچینیب، اورکلری خراب اولان خانیملار دئیل لرمیش، باشلاردیلار ویر- ویر، ویر- ویر دانشیب، دئییب گولمگه...!

مرثیه لردن یادیمدا قالانلاردان بونلاردیر: علی اکبر مرثیه سی، علی اصغر مرثیه سی، پنج تن مرثیه سی، خانیم رقیه، خانیم زینب و خانیم فاطیمه مرثیه سی، موسلومون بالالاری، نرگس کبری (امام زمان آغانین آناسی) مرثیه سی، زین العابدین، حضرت امام حسن و امام رضا مرثیه سی، امام سجاد و امام جواد آقا مرثیه سی، خانیم معصومه و جناب قاسم مرثیه سی، غروب مرثیه سی.

پنج تن مرثیه سی اوخوداندا، آخر گون هاممی بیغیشار باغلی قاپی دالیندا دورار حاجت ایستمگه. قاپی دالیندان دئیرلر: آغا منیم فیلان حاجتیمی ده دئنه، آغا منیم بئهمان حاجتیمی ده ایسته... آغا منیم ده بو موشکولومو دئنه، آغا منیم او موشکولومو ده دئنه... آغلییب، حاجت دیلرلر سونرا قاپینی آچارلار آقا گندر.

مرثیه لره گؤره بعضی اینانجلار دا واریمیش، ایندی ده وار. مثلا، خانیم معصومه چون قیز اؤلوب، دئیرلر اونون حاجتی هئچ قاییتماز. یا دنیا مالی ایسته یین، امام جواد آقایا دخیل دوشر. جناب قاسم چون تویوندا اؤلوب، اونا خونچا توتارلار، حنا پایلارلار، نوغول سپرلر و حنالاری بسته ائله ییب، وئرلر گئدنلر آپارسین.

غروب مرثیه سینی اوچ گون دالبادال، تاسوعا آخشامی، تاسوعا و عاشورادا گون باتان چاغی اوخودارلار. موسی بن جعفر مرثیه سینی ۷ چارشنبه، اؤزو ده سحر چاغی

اوختودورارلار، بیرینی بئی ساخلارلار، یعنی اوختمازلار، حاجت برآورده و نذیر قبول اولاندان سونرا او بیر دانانی دا اوختودورارلار. علی اصغر مرثیه سینده بئشیگ دوزلدیب یاشیل آچیب، بئشیگی قویارلار. ایسته ینلر پول یا هر نه گؤیولندن کئچهنی نذیر دئیر.

من بو ناغلیمدا ایکی عزیز آنادان یاردیم و بیلگی آلمیشام. بیرى (عزیز فولکلورچو دوستوم آقای برازنده نین بؤیوک آناسی) خدیجه خانیم جاویددیر کی، ۱۳۰۷- نجی گونش ایلینده آنادان اولوب. او بیرى ده خدیجه خانیمین قایین خاتینی، زهرا سولطان خانیم کهنهچی اقدامدیر کی، ۱۳۰۰- نجی گونش ایلینده آنادان اولوب. بو ایکی عزیزیمیزدن بیر گؤزل قدیم دب ده ائشیتدیم. زهرا خانیم دئیر: بیز قدیم بو ایامدا (محرملیکده) آپاراردیق مسجدهده قهوه پایلاردیق. قدیم منقلده اود قویاردیق. کؤز اود اولاردی، اول قهوه نی تۆکردیک بؤیوک چایدانا، سونرا کؤمورون کؤز اودونو ماشا ایله باساردیق قهوه نین ایچینه، سورا اونو چیخاردیب، آیری کؤز اود باساردیق. بئله جه هم قهوه دم آلاردی هم ده دورولاردی. ددهم گیل روفه گر ایدیلر، روفه گرباشی دا شهرتلی دیر، عمیم و ددهم چوخ مومن ایدیلر و سیره لرده ثوابینا گؤره چای تۆکردیلر. من اونلاردان مرثیه لرینه گلن بیر نئچه قدیم ماللاری دا سوروشدوم، دئیدیلر: یادیمیزا گلن، میرزه کاظم آقا، سید جعفر آقا، سید کلام آقا، حاج میرزه علی آقا... آلاّه اؤلن لره رحمت، قالانلارا عزت عطا ائله سین.

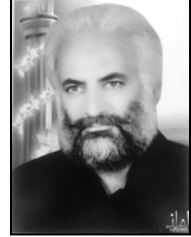
ساغدا: زهرا سلطان کهنهچی اقدام، سولدا: خدیجه خانیم جاوید

دانشیق

مداح و مداح‌لیق

محمد امانی ایله دانیشیق

دانیشیغی آپاران: گونش امانی

نوحه، آهنگ ایله ایفا اولان بیر ادبی قطعه‌دیر. نوحه‌نین آجی، غم‌لی و بعضا حماسه‌لی مضمونو اولار. نوحه‌خوانلیغین تاریخی انسانین، اؤزلیکله ده آنالار و خانیم‌لارین عزیزلری عزاسیندا زومزومه ائتدیکلری غم- کدرلری قدر قدیم‌دیر.

شیعه مذهبنده، اهل بیت (ع)- ین مذهبی مراسملرینده مداحلار نوحه‌لر اوخویارلار. نوحه‌لر و نوحه‌خوانلیق ائلبیلیمی‌نین بیر قولو سایلماق‌دادر و ائلبیلیمی‌نین باشقا قوللاری کیمی، بو ساحه‌ده ده بیلگیلر ییغیب، آراشدیرمالار آپارماق بوتون ائلبیلیمچی‌لرین بویونون بورجودور.

مداحلیق یا روضه‌خوانلیق (یا افتخاری عنوان ایله دئسک، اهل بیت عصمت و طهارت مداحلیغی) اؤلکه‌میزین، خصوصیه‌ده آذربایجانین ملی- مذهبی تاماشا هنرلریندن سایلییر. بو هنرین قدیملیگی، شبته و نقاللیق کیمی صفویلر زامانینا گئدیپ چاتیر. بو گله‌نک، عمومیتده محرم و صفر آییلاری، نیمه‌ی شعبان گونو، فاطمیه ایامی، شیعه اماملارین مولود و وفات گونلرینده کنجیریلر. مداحلیق زامان ایچینده سیاسی ایچریکله قارشیب، بعضا مداحلار روضه‌لرینی گونون سیاسی مضمونلاری ایله ایفا ائدیرلر.

محرم گونلرینده مداحلار «روضه‌الشهدا فی مقاتل اهل بیت» کتابی‌نین بؤلوملرینی اوخودوقلارینا گۆزه، عموما اونلار روضه‌خوان دئیرلر.

رادیو و تلویزیون کیمی عمومی رسانه‌لرین گوجلنمه‌سی، گله‌نکسل روضه‌خوانلیغین بازارینی کاسادلاشدیرسا دا، یئنی سبک‌ده مداحلیق جماعات ایچینده اؤزونه یئر آچیب‌دیر.

بو ساحه‌ده ائلبیلیمی، تبریزین آدلیم و خوش‌سسلی مداحلارینین بیرری ایله دانیشیق آپاریب.

"تحریریه هئیتی"

سلام، لطفا اؤزوزو اوخوجولاریمیزا تانیتدیریب، نه یاشدان و نئجه بو ایش ایله تانیش اولدوغوزو بویورون.

بسم الله الرحمن الرحيم. ان الحسين مصباح الهدى و سفينه النجاه
من محمد امانی، نصرت‌اله اوغلو، ۱۳۴۴- جی گونش ایلینده، هریسین قره‌گونئی
کندینده آنادان اولموشام. اوتوز بئش ایل دیر کی، تبریزده یاشییرام. فارس دیلی و ادبیاتیندا
لیسانسیم وار، ایندیلیکده ده، همین رشته‌ده یوکسک لیسانس اؤیرنجیسی‌یم. عینی حالدا،
تبریز بیلیم یوردوندا کارمندم.

- بیز سیزی آرتیق بیر اهل بیت مداحی کیمی تانییریق، بو قونودا بیزه آچیقلاما
وئریب، نئجه بو ساحه‌یه گیردیگیزی دئییه بیلرسیز؟

من اوتوز ایلدن چوخدور کی، مداحلیغا باشلامیشام. بیر مذهبی و اهل بیت عاشیقی
اولان عائله ده گؤز آچیب، رحمتلیک آتام و قارداشلاریمی اهل بیت اوچون نوحه، مدح و رثا
اوخوماقدا گؤردوم. اوشاقلیق چاغلاریمدان مجلس لرده اولاردیم، آنجاق من چوخ اوتانجاق
اولدوغوم اوچون، بو ایشه اؤز ایچیمده اولان شوقو گؤرسه‌ده بیلیمیردیم. منیم سربازلیق
دؤرم ایران- عراق ساواشی زمانی ایله بیر ایدی. بیز بیر جنگی منطقه‌ده اولارکن، محرم-
صفر آیлары نوحه اوخویوب، عزا ساخلاماق بیر نوع وظیفه و فرصت کیمی منه بو ساحه‌یه
گیرمگه امکان یاراتدی. سربازلیقدان سوپوناندان سونرا بیر هئیت قوردوق کی، همان هئیت
ایندی‌لیکده ده، آلاهیین کؤمگی ایله، چالیشیر.

- سیزین سؤزلریزدن مداح‌لیغین بیر موروثی ایش اولدوغو آیینیر، یا بئله دئییل؟

بوخ موروثی اولماغی کسین لیکله معیار توتا بیلیمیک، ائله عائله‌لر وار کی، اوشاقلاری
عائله نین اؤنجول لرینین ایشینه ماراقلی دئییل لر هئج، هله اونلاری تنقید ده ائدیرلر،
بعضی لری ده چئشیدلی ندنلره گؤره بو ایشی دوام ائده بیلیمیرلر. مثلا ساوادسیز اولماقلاری،
سسیرنین خوش اولماماغی، یا ایشلریندن آسیلی اولاراق، آنجاق منده، سیز دئمیشکن
موروثی گؤرونور. بو قونو بیزه مقدس دیر. ائمه (ع)نین بیزه چوخ اؤزل یئرلری وار، بو اوزدن
ده، منیم چالیشمالاریم، ژنتیکیمدن وجودومدا قویولموش استعدادی جوشدوردو.

- استادیز کیم اولوبدو؟

قرآن اوخویوب اؤیرنمکده ایلک اؤنجه رحمتلیک آتام منیم استادیم اولدولار، اما
مداحلیغی ایچدن اولاراق اؤزوم اؤیرنیب، زمان سورجینده گلیشدیردیم.

- مداحلیق ایله باغلی تحصیل آلماق امکانی وار؟

بیر مدرک آلماقدان خبرسیزم، تازالیقدا بو رشته اوچون کاردانی سطحینده تحصیل
آلماق سؤزلری قولغا دبیر، اگر بیر کس ایسته سه، هئیت لر ایله مداحلیق کلاسلا ریندا

شرکت ائله ییب، دۆره گۆره بیلر، سونرا دا استعداد، ساواد و چالیشمالاری سایه سینده، جامعه و بو ایشین اؤنچولرینین تأییدی ایله ایشینه باشلایا بیلر.

- آیا مداحلیق بیر ایش ساییلیر؟

بو هر کسین اوزونه باغلیدی، بعضی لر شغل ساییرلار، حتی دولت مداح لاری بیمه ده ائلییر. بئله لیکله بیر ایش سایيلا بیلر، من اؤزوم بو ایشی شغل حساب ائله مر، اوندا گرک اونا بیر آیلیق نظرده توتوب بیر قانون اساسیندا ملتن پول آلام. آنجاق هامی نین مالی دورومونو نظرده توتاراق من بو ایشی گۆرمه ییب، آز- چوخونو اؤنسمه میشم.

- بیمه دئیرکن، بو ایش بیر دولتی اورگانا باغلی دیر؟ حقوق، پروانه، مجوز و مستمری

کیمی قونولارا باغلی سوروشورام؟

گنله «ستاد تبلیغاتی» هئیت لرین ایشینه یئتیشر. اما مداح لارین ایشینه یوخ. دئدیگیم کیمی، هر کس هر زمان باشلادی، باشلاییب. نجه ده دوام ائده جک، ائدیر. هئیت لر ثبت اولوب، مداحلاردا ثبت اولوبلار، آنجاق هر کسین اؤز اختیار ی وار، بیر نفر عینی زماندا نچه هئیته گنده بیلر، هئچ بیرینه گئتمه دی ده، گئتمه دی. مجوز موردینده دئمه لییم، «حج و زیارت» سازمانی بیر برنامه اساسیندا مداحلاردان امتحان آلیر، بو سیناقدان کئچن کس بیر کد آلا. کد آلان کیمسه مداح عنوانیندا کاروان ایله عتباتا گنده بیلر، اوندا اؤز ایستگینه بیر مبلغ آلا بیلر. آنجاق پروانه یا مجوز، حقوق و مستمری دئییه بیر شئی یوخدی.

- عتبات عالیاتا مداح عنوانیندا گئتمک اوچون کود آلماق لازم اولورسا، شهرده و ائولرده

اولان مراسیم لر نجه؟ آیا بو یئرلره گئتمک اوچون آدیز بیر یئرده ثبت اولور؟

یوخ مراسیم لر کؤنوللو و چاغریش اساسیندا اولور. بیرینه دئملر، سن بو هئیت ده آد یازدیرمالیسان، بورا گئدیپ، بورا گنده بیلمزسن. محله هئیت لریندن باشلاییب، اوردا اؤز سسینی تانیتمه ییب، هئیتین اؤنچول مداحلارینی راضی سالان مداح، یاواش- یاواش تانییب، مراسیم لره چاغرلار. حتی مداحلاریمیزدان ایمان، خوش صوت، اخلاق، ساواد و سابقه لرینه گۆره تانیتمیش چهره لرده اولوب تانیتمیش مداح دا چیخیر. محله هئیت لرینده تانیینان مداحلار مراسیم لره چاغرلار و او دا باشاردیغی قدر اونلارلا امکداشلیق ائدر.

- بوردا روحانی لر (ملالار) ایله مداحلارین فرق لری نه اولور؟

خدمتیه عرض ائلمه لییم، روحانی لر گرک اؤز دۆره لری و تحصیل لرینی علمیه حوزه سینده کئچیریب، امتحان وئرسینلر. سونرا استادلار و مجتهدلرین نظریندن تأیید اولسالار معتم و ملتس اولارلار. هئچ کیم اؤز باشینا روحانیت پالتاری گئییه بیلمز. روحانی لرین ده اؤز ایچلرینده ساوادلار و مدرک لری فرقلی دیر؛ نطق، بیان و... اما مداحلار بیر مجلسی اداره ائلییه بیلسه لر، خلق ده اونلاری قبول ائتسه، بیر هئیت یولا سالیب دوام

ائتسه، اونون سسین و مجلسین خوشلاییب، چاغیرسالار، مجلس لره گئدیب، روضه ایله مرثیه اوخویوب، مسجده گنده بیلر.

- بویوردوز مداح لیغی ایش سایمیرسیز، آنجاق بو ایشین هر مداحا قازانجی وار، ایستیریم بیلیم بو ایش سیزجه ایکنجی ایش ساییلیر؟

هر مداح اؤز نیازی و هدفلی اساسدا مداحلیغا بیرینجی و یا ایکنجی ایش کیمی باخا بیلر، من اؤزوم کارمند اولدوغوما گؤره مداحلیغا ایش کیمی باخمیرام. منیم بیر آیری باخیشیم دا وار. دئدیم کی بو موضوعلار بیزیم عائله ده مقدسديرلر. منجه اگر الله و اهل بیتین اؤز نظرلی اولماسا من بیر ایش گؤره بیلریم. دئمیریم بو ایشه هزینه آلمارام، آنجاق مجلس صاحیبی هر نه وئرسه همانی آلام. ائمه الله اوچون دیرلر، من ده اؤزومو امام حسین (ع) وقف ائله میشم، اورگیمدن گلیمیر ایش کیمی باخام، بلکه چوخ ایستیریم قبول اولوب اونا لایق مقاما چاتام.

- هر حالدا بلکه بیر عده دوغرو نیازلارا گؤره مداحلیغی اؤزلرینه ایش سئچیلر، سیزین اونلارین وربندن دولتدن اولان انتظارلاری ائشیده بیلرک؟

منیم انتظاریم دولتدن بو ایشی

بیر سهمانا سالیب، سازماندهی ائتمک دیر. آز الیندن بو ایشه باشلایانلاردان بیر دوغرو-دوزگون امتحان آلیب، بیر مدرک و یا مقطع نظرده توتسون. بو ایشه اوز گتیرن شخص کسینلیکله گرک، قرآن، احکام، اخلاق، حدیث و روایت لره مسلط اولوب، ائمه نین یاشاملاری موردده هر نه یی بیلسین. ائله آداملار وار حتی اؤز شرعی احکامین بیلیمیر، بو نئجه گلیب بیر عده یه دانیشا بیلر؟ سیز مطمئن اولون اگر بیر مداحین اعتقادی، اطلاعاتی، خوش صوتی اولسا بو ایشینن یاشامینی اداره ائلییه بیلر، دولت رده بندی ائله مه لی دیر اما... - بو ساحه ده خانیم چالیشانلاریمیز دا وار؟ ایستیریم گؤرم اونلاری نئجه بئجرتیمک اولار؟ اساسدا آقا مداحلارینان خانیم مداحلارین فرقلری نه دی؟

بلی، بو ساحه ده خانم چالیشانلار دا وار، بئجرتیمک هر حالدا ایچدن اولور، آقالار کیمی، بیر خانم دا اؤزونده بو ایشه باشاری گؤرسه، مطالعه ائلییب، سسین تقویت ائلییب و ایشین بالا مجلس لردن باشلییاجاق. آنجاق خانیملارین بو ایشه گیریمک لری داها چوخ عزا مجلسلرینه اوغوندور، چوخ وقت خانیملار ایکی نفره بیر مجلسی اداره ائدرلر، سسی خوش اولوب، داها چوخ یانیقلی اوخویان مداحلیق ائدر، او بیرسی قرآن اوخویار. خانیملار بو ایشه باشلاماغا چوخ دقت، خانیم مجلس لرینده خانیم مداحلارین چوخ چاغریلدیقارلی اونلارین

وظیفه‌لرینی آغیرلادیر. قرآن‌ین دوز قرائتی، دوز احکامین یاییلماسی، هم ده مداح‌لارین اؤز داورانیشلاری، گئییم‌لری و حجاب‌لاری ایله کولتورون دوز اجرا اولونماسی بو خانملارین وظیفه‌سی‌دیر. آنجاق ائله چوخلو آقا مداح‌لار کیمی بونلار دا بیر باند کیمی گؤرونورلر، اونلار یانیقلی اوخویوب، چوخ اغلاتماغی داها چوخ اؤنمسه‌ییرلر. البته الحق بو ساحه‌ده، ایش باشاران و دوغرو یولدا گئدن خانیم‌لاریمیز دا وار. آقا و خانم مداح‌لارین فرقی تکجه باشاریلاریندا اولابیلر، بو تفاوت دا آقالارین بیر- بیرلری ایله و خانیم‌لارین دا بیر- بیرلری ایله اولابیلر...

- چئشیدلی مراسیم‌لری آچیق‌لیبا بیلرسیز؟ مسجد عزا دارلیقلاری، ائو روضه‌لری؟

هئیت‌لرده اولان مداح‌لیقلارین یول - یؤنتمی؟ آقا مراسیم‌لری؟ خانیم مراسیم‌لری؟

اگر ایسته‌یک بو ایشین کؤکونه گئدک، بو سایدیغیز یئرلرین هئج فرقی اولمامالی‌دیر. مگر هدف دینی یایماق دئییل؟ مسجد، تعزیه مجلسی، هئیت‌لر و ائولرده روضه اوخوماقدان هدف، دینی یایماق و ائمه‌نین حقانیتینی دانیشماق‌دیر، اما تأسفله هر کس نه باشاریر یوخ دئمیر. ایلك اؤنجه مسجدرلر نسبتا تعطیل اولوب، هئیت‌لر باشلادی، ایندی هئیت‌لر آزالیب، خانیم‌لارین ائو روضه‌لری چوخالیب، یاواش- یاواش بولار دا آزالیر، بیر حالداکی آماجیمیز گرک قرآن و قرآن اولسون، یوزلر حیف اولسون قرآنی ساده‌جه مجلس باشلاماق و یا مجلس قیزدیرماغا اوخویورلار. سیز سوال بویوران مجلس‌لرین هر بیرلری اؤزونه بیر ردیف تاپیب، بیر مرحومون تعزیه‌سینده قرآنی، صوت‌لارینین نمایشینه (او صوت و قرائت ده اگر دوز اولسا) اوخویورلار، سونرا دا اؤزل قوناق‌لارین گلمه‌سیندن تشکرلر و بیر مختصر ده ذکر مصیبت اولور. هئیت‌لرده قرآن اوخونوب، دانیشیق‌لاردان سونرا (دانیشیق‌لاردا هئیت برپا اولان گونون مناسبتینه و یا هئیتین آدینا و... اولار) سینه وورماق و اشعار اوخوماق اولار. من چالیشمیشام گئتدیگیم هئیت‌لرده اؤزل لیکله‌ده اؤز هئیتیمیزده قرآن مشخص بیر زماندا معنا ایله اوخونا سونرا دا احکام دئییلیب، دانیشیق آپاریلا، عزا دارلیق ایله توسل اولمادی دا اولمویوب، بو مجلس‌لرده کاش نیت‌لر دوز اولسون. ائو روضه‌لرینده حتی روحانی آقالاریمیز دا مجلسی ۷ دقیقه‌ده تحویل وئرلر. خانیم‌لارین مذهبی مراسم‌لردن فایدالانماغا احتیاج‌لاری داها چوخ‌دور، بعضی یاشلی خانیم‌لارین ائشیکه چیخیب اطلاعات‌لارینی چوخاتماغا امک‌انلاری یوخ‌دور، جوان خانیم‌لارین ائو و ائشیکده ایش باشیندا اولماقلاری و بوش وقت‌لرینی اوشاقلاری ایله کنچیرتمه‌لری اونلاردا مذهبی مطالعه‌لر فرصتی ساخلامیر، بونا گؤره ده بیزیم وظیفه‌میزدی احکام، احادیث و روایت‌لری اولارا چاتدیراق. ذکر مصیبت‌دن واجب انسانی آییلماق‌دیر.

- صحبت لریزین ایچینده بویوردوز هئیت لرده اشعار اوخونار، نه جور شعرلری بئله مجلس لره سئچرلر؟ اصولا مداحلارین اؤزلری ده شعر دئییرلر؟

شعر سئچیمی هر مداحین روحیه سی و سلیقه سینه باغلی دیر. بو ساحه ده شاعر چوخدور، مداح لارین دا قریحه سینه قالیب، دئییه بیلسه نییه دئمه سین؟ من اؤزوم آذربایجان شاعرلریندن تورکجه شعرلر سئچرم. بو آرادا آرتیرمالی یام اردبیل شاعرلرینین نوحه لری چوخ گؤزل و منیم سلیقه مه او یغون دور.

- شهر آدی گل میشکن، آذربایجانیمیزدا مذهبی شعرلرین چوخ گؤزل و اورگه یاتیم اولماقلارینی بیلرک، بیزه تبریزین آدلیم مداحلاریندان آد آپارا بیلر سیز؟
نتجه آد آپارماق اولماز؟ حاج مهدی خادم آذریان، حاج ابراهیم رهبر، حاج احد فلاح، کربلای عزیز علمی، حاج آقا کمالی، آنجاق آدلیم دئمیشکن، بیزیم آدلیم اولمایان اما چوخ باشاریلی اولان مداحلاریمیز دا آز دئییلر.

- سیزجه بو ایشده بدعت قویماق لار واردیر؟
بله! بله! بله! تاسف ایله بدعت لر قویولور، بلکه عرایضیمین ایچینده اولان اعتراضلاریم بیلینسین. باشاریقسیز آداملار، تربیه سیز، تخصص سوز، دین و دینین اساسینا توجه سوز بو ایشلره باش یئتیریب، ملتی دین ایله تانیش ائتمک یئرینه، اونلاری گونو- گوندن گوونجسیز و اینامسیزلا دیرلار. هانسی گون، هاردا امام حسین دئییب بو قدر داربست، بنر، عکس ایله پرچم گؤتوروب ملتین یولونو باغلا یین؟ بو هزینه لر نه اوچون دور؟ بیر حالدا کی، چوخلاری داوا پولونو یئتیره بیلیمیر؟ چوخلاری اجاره ائولرده اوتورور؟ بونلار بدعت دیرلر، هله نوحه لرین سبکین دییشمک، ائمه نین مقامین آشاغی گتیرمک، جوانلاری جذب ائتمک بهانه سینه نوحه لره، یونگول نوتلار قوشماقلارین دا اوستون آچماساق یاخشیدی.

- سؤزو دییشک، ائله بیل اورگیز چوخ دولودور! قاییداق خانیم مرثیه لرینه. مداحلاردان چوخلو هانسی روضه لر ایسته نیلر؟ بیرده فضوللوق بیلمه سز، نرخ لریز محله لرده نئجه دی؟

خانم روضه لرینده چوخلو حضرت ابوالفضل، حضرت رقیه، حضرت زینب، حضرت زهرا، امام حسین (ع)، علی اکبر و علی اصغر روضه لری اوختودورلار. بعضی لر ده پنج تن آل عبا، مسلمون بالالاری و امام زمان (عج) ایسترلر. چوخ آدام چارشنبه گونلری موسی بن جعفر مرثیه سی اوخودار. اوزاقدا، غربته یا زینداندان بیر کسی اولان عابله لر بونا توسل ائدرلر. نرخ لار ثابت دئییل. بعضی روضه اوخیوانلار اول ده دانیشارلار، من فلان قدر آلاجاغام، نرخ لاری دا یوخاری اولار. قیمتین یوخاری اولماغینا باخاراق، دئیرلر بس روضه سی یاخشی اولاجاق! اما روضه اوخیوانلارین چوخو بونا راجع دانیشمازلار، خانیملارین الی آچیق دی، محله لرین چوخوندا خانیملار اؤزلری نرخ لارین بیر اولماغین مدیریت ائدر.

- بیر دانا سوال دا ذهنیمین بیر گوشه سینده چوخدان چالیشار، بونو دا سیزدن سوروشماغی یئرلی گؤردوم، مداحلار منبره چیخا بیلرلر؟ یا منبره چیخماغا حتما روحانی اولماق گرکیر؟

مداحلار بیرینجی و یا ایکینجی پیبللهده اوتورا بیلرلر، اونو دا خلقه تسلط لری اولماق اوچون. یوخسا یوخ! منبره چیخماق اجازهلری یوخدور. روحانیلر ده دوز رعایت ائلهسهلر، باش پیبللهده اوتورمامالی دیرلار. منبرین باشی رسول اکرم (ص) ین یئری ایدی. منبره چیخماق اوچون شخص گرک منبرلیک اولسون، یعنی بو ایشه تایید اولونسون و منبرین ده عهدهسیندن گله بیلسین.

- بوگون سیزی چوخ یوردوق، ائل بیلمی وریندن دیرلی وقتیزی، محرملیکده اولدوغوموزا و سیزین بو گونلر باشیزین قاریشیق اولدوغونا باخاراق، بیزیم اختیاریمیزدا قویدوغوزدان تشکر ائدیرم، سون اولاراق، اگر نظریزه بیر سوؤزو اونودموشوقسا بویورون.

من ده سیزدن بو موضوعو آراشدیرماغا نظرده توتدوغوزدان تشکر ائدیرم. نهایتده نئچه جمله عرض ائلییرم، کاش دینین رواجیندا آتدیم آتان آداملار بیر یئردن ایمان، اینام و دوزلوک یولاری ایله مدیریت و کنترل اولایدیلار. بو فردلر خانیم اولسون یا آغا، مداح، عشرخوان اولسون و یا روحانی، چتین-چتین سیناقلاردا سیناناندان سونرا حداقل اوچ مقطعده مدرک آلایدیلار. معقول نرخ لار تعیین اولایدی کی، اولارین هئچ نحو ایله ملتدن سوءاستفاده ائتمک حق لری اولمایایدی. هر کسین الینه میکروفن دوشور، اؤزونه گؤره میداندارلیق ائدیر، آلاهییم اؤزو شاهددیر اگر بیر اورگان مسئولیت عهدهلنیب، دین حکمی ایله میکروفونی الیمند آلیب، اؤزومدن باشاریقلسینا وئرسه چوخ راحت قبول ائدرم. و ان سونو ائلیمیزین هر یؤنلو فولکلورونو ییغیب، قورویوب، ساخلامایز اوچون سیزه توفیق آرزو ائدیرم.

و من الله توفیق

اے افسانہ نگار

موسسه غیرانتفاعی آذربایجان ائل بیلیمی

آبان (قیروو) آیی ۱۳۹۵

八二

باش يازى

سوسن نوادەرضى

اڭلدىن اۋىرنىلن، آلىنان، توپلانان بىلىك و بىلگىلر، باشقا سۆزلە «اڭل بىلىمى»، ادبىياتىن اساسى، تملى و بىنۋورەسى دىر، بو آلاندا بىلىم يوردلار سويەسىندە بىر كولتور يارانمالى دىر. كئچمىشلردە شەرلر، كندلر و اوبالاردا يوللارنى و ارتباطى وسايىتىن آز اولدوغونا يا هئچ اولمادىغىنا گۆرە، جماعت بوش واختلارنىدا، يا حتى ايش باشىندا، ناغىل، ماهنى، باياتى، اوپون، متل، تاپماجا و... بو ساياق شئىلرى بىرى- بىرلىرىنە دئىيب- دانىشىپ، گوندوزلىرىنى آخشام اندرمىشلر، يا داها دوغروسو، بونلارنى پايلاشاراق ياشارمىشلار. رادىو، تلوزيون، قزئت، ماهواره، كامپيوت و... اولمايان زامانلار، انسانلار بئله بىر كولتورلە دنيايا گلىپ، بويا- باشا چاتارمىشلار. لاپ سوادسىزلار، اوخوما- يازماسى اولمايانلار بئله، ائلبىلىمىندن دولو بىر خزىنە كىمى ايدىلر. بىر چوخلارنى نىن يادداشى ناغىل، دستان، مثل، دئىيم، جن- پرى حىكايەلرى، امام- پىغمبر روايتلرى، قهرمانلىق افسانەلرى ايله دولوب داشارمىش. اونلارنى ايسە، ائودە، ائشيكە، اكىن بىچىندە، سوت ساغاندا، پايدا- قىشدا، گنجە دە - گوندوزدە...

گۆيوللرىندىن كئچن هر زامان تعريفلردىلر. بعضى انسانلار سىنەدفتر اولوردولار، يعنى داها گوجلۇ يادداشلارنى اولوردو، آتا- آنالارىندىن و باشقالارىندىن دويدوقلارنى داها ياخشى حافظەلرىندە ساخلايا بىلىردىلر و اونلارنى لايىقنە داشىيب، هم چاغداشلارنى هم دە گلەجك نىسلىلرە گۆتوردولر. جماعتىن بىلىكلىرى، ذهن و فيكىرلىرىندە بىرىكىدىرىكلىرى، بوتۇۋولۇكدە ائلبىلىمى چرچىوەسىندە يئر آلماقدادىر. بو كولتورل وارلىق، ايرقلار و قوملار آراسىندا باغلىلىقلار ياراداراق، ملتلر آراسىندا بارىش و دوستلۇغا سبب اولوب، آردىنجا سئوگى و محبتى، هم سايقىنلاشدىرار هم محكم لندىرر. ائلبىلىمى، اۋۇل آنلامىندا، ملتلر و قومىتلرىن بىرى- بىرىنە ياخىنلاشماسىنا ندىن اولايىلر. باشقا دئىيملە، خالق بىلىمى يا ائلبىلىمى، بوتون انسانلار آراسىندا باغلىلىق، دوستلوق و بارىش ياراتماق اوچون تىكجە اساس بىنۋورە سايلىر. بونلارلا رىغن، انسانلىغىن بو قاينار چشمەسى هله ال دىيلمەمىش سايلىر. گلن نىسلىلر كئچمىشە كىلرىن جوورونو چىكمەلى و بو آلاندا بىلىم يوردلار سويەسىندە بىر كولتور ياراتمالى دىرلار.

راپورلہ

فولکلورچو خانیم لار-ین آیلىق اوتورومونداڻ قىسا راپور

رويا راک

زومار آیى نىن ۲۹- و، هر آیىن سون دوشنبه سى كىمى، «فولکلورچو خانىملار» ائلبىلىمى دفترىنده بىر آرايا گلىب اورتاق مسئلهلر، فىكىرلر، كولتورل و فولكلورىك خبرلر و بىر چوخ يارارلى ايشلره گۆره دانىشىپ، مصلحتلشدىلر.

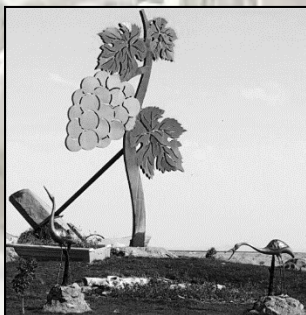
اوتورومون باشىندا خانم سوسن نواده رضى، حاضر اولان اويهلره خوش گلىدىن ائدىكىدن سونرا، اورميه نىن چى چىست بۆلگه سىنده كئچىرىلن «اوزوم فستىوالى» نىدان دانىشىپ، اوردان اولان گۆروش لرىنى آچىقلادىلار. جمعه گونو ائلبىلىمى و فولكلورچو خانىملاردان بىر تعدادى اوزوم فستىوالىنا گئدىب اورادا گۆروكلرىندن گۆزل راپور حاضرلامىشلار. سونرا خانم مير حسينى مبارك غدير بايرامىنى هامىيا تبرىك دئىپ، گلن اوتوروم اوچون، محرم گونلرىنه توش گلدىگىنه گۆره، فولكلورچو خانىملارى مذهبى تورهلرىمىزدن اولان مرثيه مراسىمىنه دعوت ائتدى. او دئدى، بىر فرقلى لىك ياراتماق اوچون گلن اوتوروموموز، اونون عزيز قايناناسى نىن دعوتى اوزره اونون ائوينده كئچىرىلسىن، بئله لىكله هم گله نكلرىمىزدن «مرثيه» و «خانم رقيه سوفراسى» مراسىمىنده اشتراك ائدك، هم ده بو تۆره نىمىزدن جانلى اولاراق راپور حاضرلامىش اولاق.

ائلبىلىمى نىن بالاجا قوناغى، ضحا شىرويه نسب، كبرى خانم مير حسينى نىن قىزى، ائلبىلىمى نىن مادى فولكلور بۆلومونه اورميه- نىن اوزوم فستىوالىندان گۆزل بىر آذربايجان گئىملى قولچاق (گلىنجىك) سوغات گتىرمىشىدى.

خانم رویا راک «آموزشگاه هنری ساو» دان اتدیکلری گۇرۇشۇدن صحتت ائتدى. او دئدى: آقاي صابر بقال اصغرى تبريز و دنياڊا ايلک دفعه اولارق «داش دۇشمه» تابلولارى ايشله ميش و اۇز بديعى ياراديجيلىغى ايله ال صنعتلرينه يىنى بىر قول ياردىبدير. تبريز خيابانلاريندا، موزه لرينده و بىر چوخ کولتور مرکز لرينده داش دۇشمه تابلولار ينى گۇردويوموز بو صنعتچى اوستاد، خالى توخوما، بوياقچىلىق، رسا مليق و اۇز هنرى دوشونجه و دۇقونون قاتقىسى ايله، ائله بىر اينجه صنعت ياراتمىشدير كى، اۇلكه ده مىلى نيشان آليب، يونسكودا دا بو صنعتى اۇز آدينا ئېته يئتيريبدير. خانم راک دئدى: آقاي بقال اصغرى دن فولكلور ساحه سينده اولان ايشلرينى آچىقلاماغا بىر دانىشيق وعده سى آلدیق، انشاالله گلن سايبيلاردا داها آرتيق بو صنعتكاريميزين اۇزو و صنعتى ايله تانىشاخاغيق. هابئله بو اوستاددان سۇز آلدیق، فولكلورچو خانىملارين بىلیمسل گزىلرى نين بىرينده، تبريزين پارک مفاخر (طوبائيه) - ينده حاضير اولوب، ايشله دىگى تابلورا گۇره دانىشسينلار. بو اوتورومدا خانم نواده رضى نين اۇترىسى اساسيندا، قرار اولدو خانىملاردان گئديب بازارداكى قديم پئشه لر صاحبلرى ايله دانىشيق آپارسينلار و درگيده يايلىسين. اوتورومون سونوندا ائلبىلىمى درگيسى اوچون گۇندريلن يازيلار گۇره دانىشيلدى. يازيلارين باشلىغى، قابىناغىنى، قايناق شخصين قيساجا بيوگرافيسى و مومكونسه رسي مى، ها بئله يازانين آدى و رسي مى نين اولماسى ايسته نيلىدى.

اورمودا اوزوم فستیوالی

سوسن نواده رضی

رسیملر: لایلا آفتاب آذری

زومار آیی نین سون هفته سینده اورمو شهرینده اوزوم فستیوالی دوزنلنمیشدی. اورمییه نین چی چست بؤلگه سینده کنچیریلن دوردونجو اوزوم فستیوالیندا بیر چوخ غره لر، ایرانین بوتون اوستانلاریندان اشتراک ائتمیشدی. غربی آذربایجان اوستانی، اوزوم اوره تیمی نین مهم قطبلاریندان بیرری سایلماقدادیر و بو سایاق فستیوال لار تورستلری جذب ائتمکله، هم اوستانین چیخارلارینی تانیدار، هم ده منطقه نین بر سیرا اقتصادی سورونلارینا چاره قیلا بیلر. بو فستیوالین کناریندا، چوخ ساییدا کیچیک گؤستریلر ده تدارک گؤرولموشدو، او جمله دن: گله نکسل یتیمکلر، سلفی و عادی رسیملر سرگیسی، آذربایجان گئیملری سرگیسی، اؤلکه نین هر یئریندن ال ایشلری سرگیسی، خوشنویسی مسابقه سی، اوزومه گؤره تورکجه و فارسجا سؤزلر، دئیملر و ضرب المثل لر مسابقه سی، آشیقارلر و باشقا یئرل موسیقی لرین ایفاسی و...

بیز ده ائلبیلیمی اویه لری اولاراق، وخت آیریپ بیر گروپ بو فستیوالا قوناق اولدوق. دیرلی قلمداش ادبیاتچیمیز، اسماعیل زاده و عزیزاده جنابلاریو گزیده بیزه قیلاووزلوق و ائوصاحبلیگی ائدیپ، بو فستیوالا گؤره بیزه بیر چوخ بیلگیلر وئردیلر. ماراغیمیزی ان چوخ چکن بؤلوم اوزومون دوشاب اولماغا قدر گئتدیگی یول ایدی... اسماعیل زاده بی بو قونودا آیرینتیلاری ایله بیزه دانیشدی:

سحر تئزدن گئدیپ اوزومو باغدان درندن سونرا، سبدلره ییغیب، گتیریب بوشالدارلار. انبارلار. آخشام باشی، اوزوملری یووب چَرَزَه (ÇƏRƏZ) دولدورالار. چَرَز، حووضا بنزر بیر یئردیر، اوردا اوزوم آزن لر اوزومو آیقلایب سویونو چیخاردارلار. اوزوم آیقاندیقندان سونرا، گیللر، سونرا سویو چیخار. سویونو دولدورالار تشته یا دا لگن لره. قدیملر پلاستیک قاب اولمازدی، تخته دن دولچا دولدردیلر، یومورتا ساریسی و آهاکلا قابلاری بولاردیلر کی، ایچینده کی سوزمه سین. ازیلمیش اوزومدن چیخان سویو الکدن سوزوب، چیخان سویو دولدورالار تاغارا (TAĞAR). تاغار، بیر بؤیوک اوجا قابدیر، حدودا ۱۰۰ لیتره یاخین اوزوم شیره سی توتار. اوزومون سویونو تیانا تۆکنده دورولماز، تاغارین اوزونده کی سویو تورپاقلارلار. اوچ- دورد بئلچه آغ تورپاق تۆکوب، قاریشیدیرالار، آغ تورپاق اوزومون بولاندیریغینی آلا. گنجهنی قویارلار قالار، صبح دوروب تاغارین اوزونده کی تورپاغی ییغیب، توربالار دولدورالار.

قالان- قولان شیرەنى دە سوزرلر، سوپو چىخار. تاغارين دىيىندە كى سوپو دولدورارلار تيانا و اونو اوجاق اوستە پيشيرلر. اوزومون سيخيلميش گيله لريني دولدورارلار منگنە يە كى، اولوب قالان سوپو دا چىخسين. اونا منگنە شيرەسى دئيرلر كى، چوخ ايچمەلى اولار. منگنەدن چىخانا دا پولوش دئيرلر. پولوشدن دە سىركە يئرينە تورشودا استفاده ئلرلر. بو تورشو، سىركە تورشوسوندا داها دا يئمەلى اولار. پولوش ايله تورشو قويماق بئله اولار كى، ميوەنى قويازلار برنى يە، يا هر بير تورشو قاينا، پولوش لرى تۇكرلر اوستونە، قالبى گلندن سونرا تورشو اولار. شيرە كى، تياندا قايناير، قواما گليب بركى يىندە، آبگردنلە شيرە دن گوتوروب، تيانين اوستوندن سوزدورلر، شيرە آبگردندە پردەلنسە، دوشابىن گۇتورمەلى واختردير. (پردەلنمك يعنى بال كيمى قيرىلماماق).

دوشابى دولدورارلار بير قابدا مالاغا ايله سوورارلار. سوورماقلا، سوپودوقجا دوشابىن اوزو كۇپوكلە نر. او كۇپويو قويازلار بركىر، دوندورما كيمى، اونو دا اوشاقلار «كۇپوك پايى» وئرلر. ياخجى دوشاب آغ اوزوم و تبرزە دن اولار. قارا اوزومون دوشابى نامرغوب اولار. نە قدر دوشابىن رنگى آغ و سارىيا چالسا، مرغوب و تازا دوشابدير.

دوشابدان «داش حالو» دا دوزلدلر. اون، زعفران، ياغ، دوشاب ايسيتير. اونو قوورارلار، او بىرى ملزمەلرى دە قاتيب گينە قوورارلار. سونرا قورود كيمى گيردەلرلر. چۇلچولر بوچقالاريندا گۇتوروب چۇلە آپارارلار. داش حالو چوخ قوھلى اولار و آدمى ساعا تاراجا توتار، قويماز آجالسين. باسلىق و سوجوق دا دوشابدان دوزەلر. اوزومدن، خوصيلە دنە سيز كيشميشدن خوشكار دوزلدلر كى چوخ ايسيتليك اولار.

آخشام باشى، اوزوملرى يوووب چرزه (ÇƏRƏZ) اوزومدن چىخان سوپو دولدورارلار.

تاغارین اوزونده کی تورپاگی ییغیب، توربالارا دولدورارلار.

چیخان سویو دولدورارلار
تاغارا (TAĞAR)

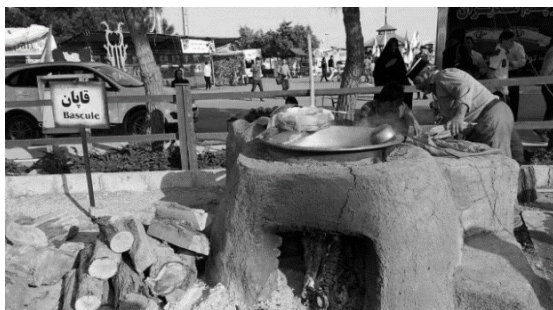

تاغارین دینده کی سویو دولدورارلار تیانا.

اوزومون سیخیلمیش گیله لرینی دولدورارلار منگنه یه.

نگنه دن چیخانا دا پولوش دئیرلر.

تاغارین دیبنده کی سویو دولدورارلار تیانا و اونو اوجاق اوسته پیشیررلر.

چارداق قلمه آغاجی و قامیشدان دوزه لر.
چارداقدان میلاق آسلارلار.

اورمودا اوزوم آدلاری

محمدرضا اسماعیل زاده

- (۲۰) نار آلان Nar Alan
 (۲۱) فخری Fəxri
 (۲۲) ات اوزومو at üzüm
 (۲۳) قره شیرə Qərə Şirə
 (۲۴) مایا مو Maya Möv
 (۲۵) دسترچین Dəstərçin
 (۲۶) پیشیح گوزو Pişih Gözü
 (۲۷) اؤکوز گۆز Öküz Gözü
 (۲۸) ریجین Ricin
 (۲۹) قره گندومه Qərə Gəndümü
 (۳۰) جیغ جیغا Ciğ Ciğa
 (۳۱) ساچاخ Saçax
 (۳۲) سققل سولویان Səqqəl Suluyan
 (۳۳) رشه قره باغ Rəşə Qərə Baq
 (۳۴) توتونو Tütünü
 (۳۵) شانی Şani
 (۳۶) ننه - بالالا Nənə Bala
 (۳۷) شاماما Şamama
 (۳۸) ورزن بزگی Vərzən Bəzəyi

- (۱) ملیحی Məlihi
 (۲) دیزمارى Dizmarı
 (۳) عسگری əsgəri
 (۴) تبرزه Təbərzə
 (۵) سابى (صاحبى) Saabi
 (۶) گلین بارماغى Gəlin Barmağı
 (۷) کیشمیش اوزومو Kişmiş Üzüümü
 (۸) لعل بیدانه Ləli Bidanə
 (۹) قیزیل اوزوم Qızıl Üzüüm
 (۱۰) خلیلی Xəlili
 (۱۱) گئچی امجگی Geçi əmcəyi
 (۱۲) گزن دائى Gəxzən Dayı
 (۱۳) رازیقى Razıqi
 (۱۴) ناردانا Nardana
 (۱۵) حسینى Hüseyini
 (۱۶) تورش Türşəh
 (۱۷) اینح امجگی İnəh əmcəyi
 (۱۸) شیرازی Şirazi
 (۱۹) ریش بابا Riş Baba

اورمیه ده، اوزوم فستیوالی نین کناریندا

گۆردو کلریمیز

سوسن نواده رضی

اورمیه نین چی چست- ینده کئچیریلن اوزوم فستیوالیندا، ایلگیمیزی ان چوخ چکنلردن بیرری ده خانیملار آیلین و رقیه غفاری نین گله نکسل گئییم غرفه سی ایدی. خانم رقیه غفاری، کئچن ایل ده، تبریزده دوزنلنن چیلله گنجه سی برنامه سی نین پالتار سرگیسی بؤلومونده، اشتراک ائدیپ، تاسارلاییب تیکدیگی گؤزل آذربایجان گئییملرینی سرگیله میشدی. او ۱۳۵۳- نجو گونش ایلینده اورمیه ده آنادان اولوب. اونونلا قیسا بیر صحبتیمیز اولدو. خانیم غفاری دئدی:

بو غرفه نی صنایع دستی دن آلمیشیق. منیم صنعتگرلیق کارتیم وار، ۱۳۸۶- دا آلمیشام و صنایع دستی ایله امکداشلیق ائدیرم. یعنی منه سفارشلی اولور، یا دا قورولان سرگیلرده اشتراک ائدیرم. بو گونه کیمی اراکدا، همدان، بیرجند، زاهدان، کرمانشاه و تهراندا، چالدران، خوی، سلماس کیمی شهرلریمیزده صنایع دستی واسیطه سیله سرگیلرده اشتراکچی اولموشام و بعضا ساتیشلاریمیز دا اولوب.

سوروشورام بو
صنعتی نئجه
اؤرگشیپ و ندن
یئرل گئیملره
ماراقلی اولوبدو؟
- من تیکیش
اؤرگشمیشم، اما
گله نکسل
گئییملریمیزی اؤزو

فکیر و باشاراجاغیمللا آختاریب تاسارلاییب تیکمیشم. من همیشه بئله فیکیرلشردیم کی، مگ اولار بو بؤیوکلوکده ملتین گئییمی اولماسین؟ ندن موزه لرده گئییملریمیز یوخدو. ندن اؤز پالتارلاریمیز یوخدو؟ بو اولدو کی بو ایشین دالیسینجا گئدیپ، دوغروسو اؤزوم اؤزومو ایییتدیم. قوماشلاریمیزی ارشدیردیم، ساتن، تور، تیرمه، مخمل، چیت... بولاردان نیکیرم پالتارلاری. مدرسه لر و باشقا یئرلردن مراسملر اوچون سفارشلر آلیرام. تئاتر اوچون، موسیقی و سرود گروهلارینا، یا مثلا بانکلار آراسی مسابقه لرده رفاه بانکیندان سفارش آلدیم، جها کشاورزیدن...

گله نکلریمیزی گئییم دالیندا قورویان بو ایکی هنرمند و الی سولو باجییا اوغورلار

دله ییب، اونلاردان
ایربلیریق.

ایلگیمیزی چکن
بیر آیری غرفه،
گلینجیکلر، یا
قولچاقلار غرفه سی
ایدی. قولچاقلارا
گؤزل آذربایجان
پالتارلاری تیکیب

ساتیشا قویموشدولار. لاپ جالبی بو ایدی کی، بو غرفه بیر شیرازلی خانیمایا عاید ایدی و چوخ ایلگی گؤرن و ساتیشی بول اولان بیر غرفه ایدی. بیز ده بیر بی- گلین آلدیق. تعجب

اثلمه لی دیر، نیه بس آذربایجانلیلار بئله بیر
قولچاقلار، گله نکسل پالتارلاریمیزی
گئینن گلینجیکلر دوزلتمگه نیه فیکیر
وئرملر؟!

فستیوالین گیریشینده، بوتون
اورمولولارین تانیدیگی «یزدان قوالچی»،
بیر داش اوستونده اوتورموش، هر دن
قوالینی چالیر، هر دن سوسوب باخیردی.
گؤزلی آز گؤرور. - «۶۴» ایلدیر توپلارا
گئدیپ چالارام- دئییر. گلن اونو دئیندیریر،
گئندن اونو دیندیریر:

- سلام یزدان
- کئفین یزدان؟
- یورولما یزدان
- نئجه سن یزدان

اؤنجه لر خیام خیابانیندا دؤره گزیب چالاردی. دره چاییندا ائوی واریدی دئییرلر. ایندی بهداریدا اولور ائوی. او اؤز هنری نین چورگینی یئییر. هر کس گولر اوزله اونو دیندیریر. اما یزدان اوزو ائله ده گولر اوز بیرری ساییلماز. حتی بر آزا موم دور دئسم، یالان اولماز. بیر اوغلو وار، تاکسی تلفوندا ایشلر دئدیله. خالق ماهنیلاری نین بر چوخونو، بلکه ده هامیسنی ازبردیر.

- یزدان داغدا جئیرانلاری اوخو!
اوخویور.

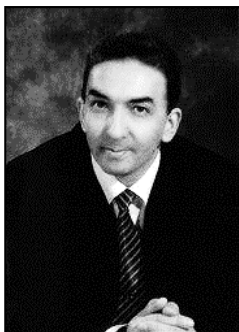
یزدان اونو اوخو، اوخویور. یزدان بونو اوخو، اوخویور... قوالی ایکی اللی دئییل، تامما بیر ال ایله چالیر! کیمیلری جیبینه، کیمیلری اووجونا پول باسیر. نه مانع اولور، تشکر ائلیر... بیر جوان گلیب قوالی آلیندن آلیب چالیر و بیرلیکده شن بیر هاوا اوخویورلار. هامی جومالاشیر یزدانین باشینا. یزدانین اوزو هئچ گولمه سده، هامی نین اورگینه سئوینج، اوزونه گولوش قوندورور. چوخ سئوین بیریدیر.

فستیوالدا بوتون گون، داوولچو و زورناچی شن هاوالار چالیب اورتامی جوشدوروردولار. هردن بیر، نئچه نفر ییغیشیب دؤره لرینه یاللی گئدیردیله. خالق موسیقیسی هاوالاری گوم- گوم گومبولدوردو قولقلاریمیزدا...

مقاله

تورکجه داشباسما کتابلاردا

فولکلورون ایزی

علی برازنده (تورک)

گیریش

قاجار دورونده داشباسما کتابلارین نشری ایله یئنی بیر رساملیق دؤنمی باشلامیش اولدو. اگرچی داشباسما کتابلارداکی رسیم و نقاشیلر اسکی رساملیقلارلا چوخ فرقلی دیر، اما بیر سیرا "صفحه دوزنی" و فولکلور هنرلریندن فیدالانماقلا یئنی و فرقلی بیر کتاب شکلی جانلانمیش اولدو.

یازیدا چالیشیلیر داشباسما کتابلارین تاریخی و نئجه لیغیندن قیسا سؤز آچیپ، تورکجه یاییلمیش اولان و ایچینده تصویر و رسیملی داشباسما فولکلور کتابلاریندان نمونه لر وئریلسین.

بو نسخه لرین ان گؤزده اولان اؤزلیگی بیر چوخوندا واحد بیر قورولوشون دوام ائتمه سی دیر. بو قورولوشون کؤکو، بعضی اسکی دورانلاردان قالمیش خالق و فولکلور عنعنه لرین تاثیر آلاراق اؤزونو گؤستریر.

داشباسما کتابلارین تاریخی

۳۰۰ ایل گوتنبرگ باسقی ماشینینی اختراع سیندن سونرا، داشباسما کتابلار اون سکگیزینچی یوز ایلین سونلاریندا، «لویس سنه فلندر» طرفیندن ابداع اولدو. فلندر یوخسول بیر آلمانلییدی کی، اوجوز کتاب باسقیسی اوچون بو متودو اختراع ائتمشیدی. اون ایل سونرا بو متود، ایرانا یول تاپدی. آذربایجان والیسی عباس میرزا، محمد صالح خان بن حاج محمد باقر شیرازی نی روسیه یه گوندردی تا بو متودو اؤیرنیپ، ایرانا گتیرسین. آقا علی بن حاج محمد حسین امین الشرع تبریزی بیرینجی شخص ایدی کی، ایراندا باسقی و چاپخانه قوردو. ۱۲۴۰ هجری قمری ایل لرینده عین آندا داشباسما و

قورقوشوم باسقی (چاپ سربی) ایکسی بیر آرادا ایرانین بیر نئچه شهرینده استفاده اولوردو لاکین داشباسما سرعتلی و اوجوز اولدوغو اوچون داها رونق تاپدی. ایراندا بیرینجی کتاب کی داشباسما شکلینده باسیلدی، دارالسطنه تبریزده، قرآن نسخه‌سی یدی کی، ۱۲۴۹ هجری قمری ده باسیلیب.

اوندان سونرا زادالعماد مجلسی کتابی ۱۲۵۱ هجری قمری ده باسیلدی. ایراندا ایلک رسیملی داشباسما کتاب «للی و مجنون مکتبی» دیر کی، ۱۲۵۹ هجری قمری ده تبریزده باسلیمش. کتابدا دؤرد رسیم واردیر اما نقاشی نین آدی بللی دئییل.

سونرالار تبریزده بیر چوخ باسیلمیش محمد فضولی نین «للی و مجنون» کتابی نین نقاشلاری محمدرضا نقاش نواب اشرف والا ملک قاسم م ی رزا طرفیندن رنگلی اولاراق چکیلیمیش و ملی کتابخانادا ۴۵۱۳ ن. ۱ ث. ۱۷۴۱۰۳ نمره آلتیندا ساخلانان بو کتابدا ۱۱ نقاشی واردیر.

لیلی و مجنون کتاییدان رسیملی بیر صفحه

بش ایل بو تاریخدن سونرا، محمد شاه فرمانی ایله تبریزدن داشباسما باسماخاناسی بوتون وسایل و دستگاهلاری ایله تهراندا داشیندی و تهراندا بیرینجی داشباسما کتاب «دیوان عبدالوهاب نشاط» کتابی دیر.

داشباسما باسقی‌سی نین راحت و اوجوز اولدوغو اوچون، بو مئتود تئزراق بوتون باسماخانالاردا رواج تاپدی. دیگر طرفدن خالقین اسکی و نستعلیق خطی ایله تانیش اولدوقلاریندان داشباسما کتابلار قورقوشوم کتابلاردان داها رغبت گؤردو.

ایراندا و آذربایجاندا داشباسما نشری‌نین چوخالماسی ایله نقاشلار و خطاطلار دا آرتدی.

ایلک کتابلاردا اگرچی هئچ بیر رسیم و صفحه دوزه‌نی گؤرونموردو اما اون ایل چکدی تا باسقیدا یئنی تکنیکلردن استفاده بو دورانین کتابلارینا یئنی بیر شکل وئرسین. مثلا ۱۲۵۹ هجری قمری ده باسیلمیش «مین بیر گئجه» فارسجا داستان کتاییندا هئچ بیر شکل و رسیم یوخ، اما ۱۲۷۲ ه. ق. ایلینده کی همان کتاب رسیملی دیر.

عمومیده داشباسما کتابلارین رساملاری، کئچمیش خطی نسخه‌لرده کی دستانلاردان تاثیر آلاق و حکایه‌نین زیروه یئرلرین تصویره چکمیشلر. قاجار دورونده تورک

داشباسما کتابلاری دۇرد بۆلۈمده، یعنی کلاسیک تورک ادبیاتی، مذهبی ادبیات، فولکلوریک داستانلار و مکتب اوشاقلار اوچون اؤیرتیم و آموزشی کتابلار اولاراق بۆلۈمک اولار. تورکجه کلاسیک ادبیاتی داشباسما کتابلار تکجه شعر اولدوقلاری اوچون رسمیم و نقاشلیق اولاردا اولمامیش و کتاب گۆزل گۆرونمک اوچون شعرلر نستعلیق و بیرینجی و بعضی صفحهلرده تذهیب ایشلری گۆرونموش.

نظامی گنجوی نین «هفت پیکر» کیمی منظوم داستانلاری دا تورکجه اولاراق داشباسما

شکلینده ۱۳۳۳ هجری قمری ده میرزا محسن و حاجی علی کتابفروش طرفیندن، نستعلیق خط ایله ۲۲ رسمیم ایله برابر ۳۴۳ صفحه ده باسیلمیش دیر.

باشقا بیر ادبیاتا باغلی داشباسما کتاب «نجم الحکایات» کتابی دیر کی، جواد بن محمد علی تبریزی طرفیندن نستعلیق خط ایله کتابت اولوب، ۱۳۳۱ هجری

قمری ایلینده ۵۴ رسمیم ایله ۱۳۵ صفحه ده باسیلمیش دیر.

کتابین یازاری «تربیت» مدرسه سی نین مدیری، گنجلر اوچون قیسا حکایه لری توپلامیش و کتابین سونودا «نظم المواعظ» آدلی بۆلۈمده آیات شریفه و اخبار و حدیثدن نمونه لر وئرمیش دیر. کلاسیک شعر کتابلاریندا «سماوریه» کتابی دا رسمیمی کتابلار آراسیندادیر.

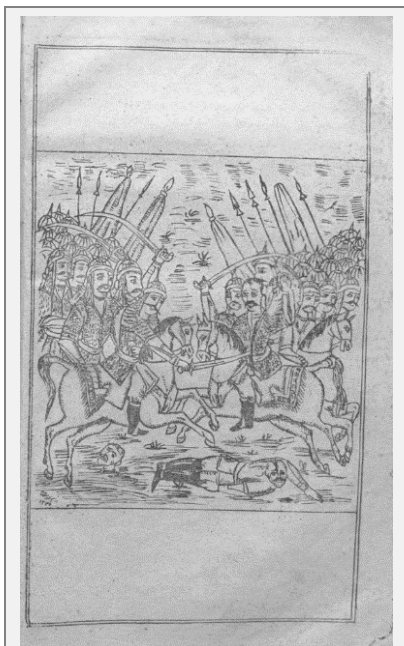

قاجار شاهلارینین تورک دیلینه درین حورمترلری اولدوغو اوچون بوتون کتابلار ایکی دیلده یعنی تورکجه و فارسجا باسیلیردی. مذهبی داستانلار تعزیه و مرثیه و روضه خوانلیق واسطه سی ایله داشباسما کتابلارا یول تاپدی. بو داستانلار پیغمبرلرین و اماملارین خصوصی ایله حضرت امام حسین و کربلا حادثه سینین ماتم و روضه لریندن الهام آلیب، بو ساحه ده چوخلو کتاب، اوزللیکله تورکجه دیلینده باسیلمیش. نمونه اولاراق «اسرارالشهدا» ۱۲۶۸ ه. ق مصور شکلیده و «طوفان کربلا» ۱۲۷۲ ه. ق میرزا علیقلی خوی طرفیندن باسیلمیش دیر. مذهبی داستانلارین ان تانیلمیش کتابلاریندان بیرید «مختارنامه» و یا «حدیقه المومنین و روضه الموحیدین» دیر. ایلك دفعه ۱۳۲۹ هجری قمری ایلینده ایکی جلدده باسلیمیش دیر. سونرالار کتاب جواد ناصرالکتاب متخلص به اقبال الشعرا ابن محمد علی دلخون تبریزی طرفیندن یازیلیمیش و تبریز شهرینده ۱۳۳۵ ه. ق ده محمود بن احمد تاجر کتابفروش تبریزی ۵۴۶ صفحه ده باسیلمیش دیر.

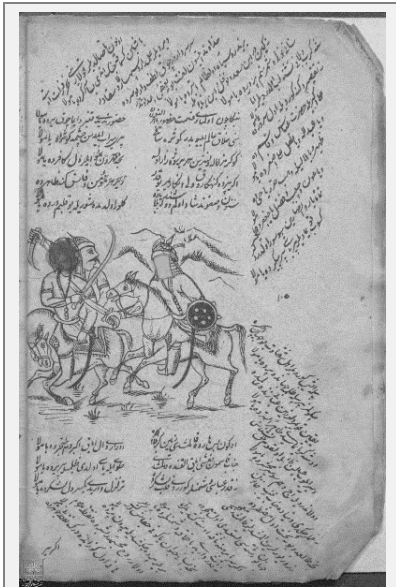
دینی کتابلارداکی رسمیلرین اؤزلیکلریندن ساواش پالتارلاری ایله برابر ساواش تجهیزاتی دیر. پیامبر و اهل بیتین اوزلری گؤسترلمه ییب، روحانیلر کیمی گئنیش و اوزون عبا و عمامه لری واردیر. شهیدلرین باشلارینین اوستونده بالاجا قادین ملکلر گؤرونور.

شاعرلرین چوخو اهل بیت و کربلا حادثه لرینین و مصیبتلرین شعر شکلینده نظمه چکلیبلر. بو کتابلارین بیر چوخوندا شعر کتابی اولدوغو حالدا بعضیلرینده ده کربلا حادثه لری رسم اولموشدور. اؤرنک اولاراق «دیوان دلسوز» ۱۳۰ صفحه ده باسیلمیش دیر کی، ۱۱ رسم اوندا گؤرونور.

پیامبرلر و اهل بیت علیه السلام باغلی اولان دینی کتابلارین رسامی آدلیم میرزا علیقلی خوئی دیر. دینی و مذهبی کتابلاردان «کلیات کنزالمصائب گلزار حسینی» محمد تقی قمری طرفیندن یازیلیمیش و دؤنه-دؤنه باسیلمیش دیگر بیر مذهبی و نوحه کتابی دیر کی، ۴ رسم اوندا گورنور. بو کتابین رسمیلری باشقا دینی کتابلارین

تورکجه مختارنامه

ديوان دلسوز

کليات کنز المصائب گلزار حسيني

رسميلريندن داها گورکملی و پروفسيونال و حرفه‌ای دير.

کنزالمصائب کتابی دا مرثیه و کربلا حماسه‌سی ایله باغلی دیگر مشهور کتابلاردان دير کی، محمد تقی بن ابراهیم دربندی تانینمیش قمری تخلصی ایله اون اوچونجو هجری قمری ایل لرینده دؤنه-دوؤنه محمد حسین تبریزی مطبعه‌سینده باسیلمیش دير.

فولکلوریک داشباسما کتابلار

مشروطه دؤنمینده، خالق ادبیاتی یکی قولدا، یعنی فولکلوریک حماسی و افسانه وی و عاشقانه داستانلار بؤلونموش کی، هر بیر ی نین

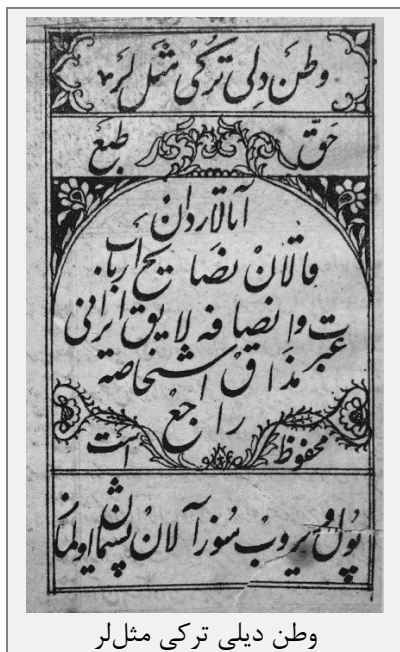
اؤزونه خاص مخاطبی واریدی. اگرچی تورک خالق ی نین داستانلاری عاشیقلار طرفیندن ناغیل و حکایه شکلینده سؤزلو اولارق تعریف اولوردو، اما بعضی تاریخی و خالق ایچینده چوخ بینیلن داستانلار کتاب شکلینده باسیلما یا باشلامیش. بونلارین چوخو فارس و عرب دیل لریندن ترجمه اولوب و حماسی و خیالی و افسانه وی داستانلاری اؤزونه احتیوا ائدی ر دی. ان اسکی تورکجه فولکلوریک داشباسما کتاب «سیف الملوک و بدیع الجمال» کتابی دير. بو کتاب سونرالار دؤنه-دؤنه باشقا آدلارلا او جمله دن «حکایت عاصم بن صفوان سیف الملوک» ۷۸ صفحه ده مصور شکلیده باسیلمیش دير.

فولکلور و خالق بیلیمینه عاید تکجه کتاب امثال العجم (وطن دیلی ترکی مثل لری) دير

کی، علیقلی واعظ دهخوارقانی طرفیندن ترتیب اولوب، تبریزده دارالطباعه مشهدی اسد

آقا، ۱۳۳۳ هجری قمری ده ۶۸ صفحه ده باسیلمیش دیر. کتابدا رسیم اولمادیغی حالدا داشباسما شکلینده آتالار سؤزو کتابی اولاراق اهمیت و اؤتم داشیر.

بو کتابا بنزر دیگر بیر کتاب «امثال ترکی با ترجمه فارسی» کتابی دیر، علی بن مصطفی بادکوبه‌ای و محمد اسماعیل خوانساری اهتمامی ایله میرزا حبیب الله باسمه‌چی باسماخاناسیندا ایلک دفعه ۱۲۸۶ هجری قمری ده و سونرالار دؤنه- دونه ۱۳۱۴ هجری قمری ده تورکجه ضرب المثل‌لر اولاراق باسیلمیش دیر.

وطن دلی ترکی مثل لر

باشقا فولکلوریک داستانلاردان «کتاب نوش آفرین و گوهر تاج» دیر کی، ۱۲۳ صفحه‌ده ابی‌عبدالله الحسین جواد کاتب طرفیندن نستعلیق خطی ایله یازیلیمیش دیر. کتابدا ۲۱ رسیم واردیر.

۱۳۳۴ هجری قمری تاریخینده حقیقت مطبعه سینده باسیلمیش «شیرویه» دستانلی دا تورکی مصور کتابلاردان سایلیر. کتاب ۲۸۴ صفحه ده ۱۴ رسمی واردیر. (شکل ۵).

شکل ۴- کتاب نوش آفرین و گوهر تاج

آقا جمال خوانساری طرفیندن یازیلان
کلثوم ننه (عقاید النساء) کتابی نین تور کجه
ترجمه سی جواد بن محمد علی طیب
طرفیندن ۱۳۳۲ هجری قمری ده ۳۱
صفحه ده مصور اولاراق باسیلمیش دیر.

مین بیر گئجه ناغیل لاری اگرچی تماما
تور کجه اولاراق باسیلمامیش لاکین بؤلوملری
آیری- آیری کتاب شکلینده خالق ایچینده
یایلمیش دیر. اؤرنگین «کلیات قمر الزمان»،
جواد بن محمد علی خوشنویس تبریزی
کتابتی و کربلایی محمد طرفیندن ۱۳۳۲
هجری قمری ایلینده ۷۸ صفحه ده مصور
اولاراق باسیلمیش.

لطایف خواجه نصرالدین کتابی دا باشقا

فولکلور کتابلاریندان دیر کی، ۲۹ صفحه ده مصور شکلیده داشباسما اولاراق موجود دور.

کتاب حسین کرد شبستری

شکل ۵- شیرویه داستانی

۱۲۶۸ هجری قمری ایلینده دیگر بیر کتاب
«لطایف نامه» دیر کی، تور کجه داستانلاری
ایچرمکده دیر.

فولکلوریک و خالق داستانلاریندان ساییلان
«حسین کرد شبستری» کتابی ۱۳۵ صفحه و
۲۰ حرفه ای نقاشی ایله باسیلمیش دیر.

«سلیم جواهری» کتابی فولکلوریک و
خارق العاده موجودلارلا باغلی دیگر بیر
داشباسما کتاب دیر کی، ۳۲ صفحه ده ۱۶×۲۱.
۵ سانتیمتر اندازه لرینده باسلیمیش دیر. «احادیث
لذیذ و منیقه و حکایات مضحکه و لطیفه» دیگر
فولکلوریک کتابلاردان سایلیر.

«مهر و ماه» کتابی دا فولکلوریک
داستانلاردان دیر کی ۸۴ صفحه ده باسیلمیش.
کتابین اوچدن بیرینده یعنی اوتوزا یاخین رسیم

وارد دیر.

سونوج:

داشباسما باسقی و یا لیتوگرافی دیگر
ایلکلر کیمی بیرینجی دفعه ایراندا، تبریز
شهرینده قورقوشوم باسقی سیندان سونرا
دایر اولدو. داشباسما کتابلاری خالق
طرفیندن داها رغبت گؤردوغو حالدا، اوزون
عمرو اولماییب، گئتدیجکه یئنی تکنیکلر و
باسقی و چاپ میدانا گلدیکده بو مئتود
آرادان گئتمگه مجبور قالدی. اما عمرونون
قیسا سوره سینده بیر چوخ آچیدان ایز
قویاراق تاریخی بیر دؤنم کیمی قورونمایا
لایق بیر دوران یاراتمیش دیر. بو آرادا
ادبیاتدا، فولکلور انسانلارین و خالقین هر
زمان ماراقلی قولو اولدوغو اوچون بو ساحه ده

مهر و ماه

یئنی لیکلر و آراشدیرماغا دیر موضوعلار اورتایا چیخمیش دیر. قیسا یازیمیزدا داشباسما
کتابلارینا فولکلور آچیسیندان باخیلیب، بو دورانداکی رساملارین و خالقین دوشونجه سینی
یانسیدان و عکس ائدن فولکلوریک کتابلاری تانیتماغا چالیشمیشیق. یوخاریدا قید اولان
کتابلار، ائل بیلیمی دیجیتال کتابخاناسیندا موجود دورلار.

قایناقلار:

- ۱- ه. هاشمیان، (۱۳۸۶) فهرست کتابهای چاپ سنگی و سربی (فارسی، عربی، ترکی)
کتابخانه تربیت تبریز، تبریز
- ۲- ع. حسینی راد، ز. خان سالار، بررسی کتابهای چاپ سنگی مصور دوره قاجار، نشریه
هنرهای زیبا، شماره ۲۳، پاییز ۱۳۸۴ ص ۷۷-۸۶
- ۳- ش. بابازاده، (۱۳۷۸) تاریخ چاپ در ایران، انتشارات طهوری، تهران

حامام و حامامین رولو آذربایجان **اٹل بیلیمینده** **(حاماما اؤزل تۆره لر، دب لر)** **زهره وفایی** چئویرن: سوسن نواده رضی

حامام، قدیم لر دن بری، آتا- بابا لار یمیزین یاشاییشی نین اؤنملی بیر بۆلومو اولموش، جماعتیمیزین ایمانیندا اؤزونه اؤزل یئری وار. گونوموزده حامامین تکجه تمیزلیک و ساغلاملیق جهتی دقته آلینسا دا، قدیم لر ده حامامین آداب- اصولو، حامام تۆره لری و حاماما مخصوص گله نک و گۆره نک لر دقت و وسواس ایله تماما یئرینه گتیریلیب، هامی نین طرفیندن حؤرمته قارشیلانارمیش. اؤز لیکله ده حامامین جماعتین کولتورونده مقدس ساییلان «سو» کلمه سی ایله باغلی اولماسینا گۆره، حامام دا جماعتین اینانجلاریندا تقدس ساحه سینده ساییلان قونولاردان ایمیش. اؤرنک اوچون، آند ایچمک یا آندلاشماق اوچون اؤنجه حاماما گنדיب، یوینوب آریناندان سونرا، حامامین مقدس ساییلان بیر نئجه

نۇقتەسىندە ئند ايچرمىشلر. بو اوزدن ده، حماما اۋزل تۋرەلرین اۋزونە اۋزل موقعلری واریمیش، هر کیم الیندن- قولوندان قوپان قدر بو تۋرەلری داها محتشم، داها شانلی توتارمیش. بو تۋرەلری داها سانباللی توتماق، تجمل یا دا ولخرج لیلق دان دئییل، انسانلارین یوینوب آرینماسینی داها دا مقبول و مقدس گۈستمگە گۈرە اولارمیش. آذربایجان بۆلگەلرینده حماملاردا گۈزلیلیب رعایت اولونان تۋرەلر عمومیتده بونلاردان عبارت ایدی:

بایرام حمامی:

بو حمام نوروز بایرامی و ایل تحویلینه مخصوص ایدی. بللی کی، بو حمام کهنه ایلین سونلاریندا، تازا ایله یاخین اولارمیش. حمامچیلارین بو گونلرده مشتریلری همیشه دن چوخ اولاردی. اونلار انعام و بایراملیق آلاقلارینی بیلدیکلرنه گۈرە مشتریلری راضی سالماق و داها چوخ مشتری چکمگە چالیشاردیلار. حمامچیلار بوغدا، مرجیمک یا زیره نی ساخسیدان سو کوزه سی، یا گیرده دۋرولرده گۈیردیب، حمامچی اوتوران سککیه یا میزین اوستونه دوزردیلر. بو سبزه لرین کنارینا، قیشدان قالمیش ناریشلار، بیر نچه دانا بویانمیش یومورتا، بیر بانکادا سو ایچینده قیرمیزی بالیق قویاردیلار و بونلار هامیسی بایرام حمامی نین خبرچسی ایدیلر. حمامین بیر نچه گوشه سینده ده دۋره سی قیرمیزی لیوان (روبان) لا سوسله نمیش سبزه دوزردیلر. بیر نچه دانا دا آرتیق چیراق یاندیرماق، یئنه بایرام نیشانه سی ایدی. بعضی حماملاردا دا، نارین ائو شیرنیلری، یا سورمالیدان زاتدان سبزه- نارینچین یانینا قویاردیلار کی مشتریلر آغزینی شیرین ائله سینلر.

قئید ائتمه لی کی، بو بوساطین یانینا آینا- قرآن دا قویارمیشلار. بایرام حمامینا گلن مشتریلر سو پولوندان سووای، حمامچی یا بایراملیق اولاراق آرتی بیر مبلغ ده وئردیلر. وار- دۋلتلی لر، حمامدا ایشلەینلره ده بایراملیق وئردیلر. بعضا حمامچی یا و حمامدا ایشلەینلره سید دولو یومورتا بایراملیق گتیردیلر. محله معتمدلری و پوللولار آراسیندا حمامچی یا و حمامدا ایشلەینلره قاورا پارچا وئرمک ده دب ایدی.

پادشاه، والی یا دا حاکیم بو انعامی قیزیل یا دا گوموش سیککه اولاراق اۋدرمیش. البته اونلارین حمامی دا اۋنلار اۋزل و باشقالاریندا فرقلی، تعین اولونمو شاعادا اولارمیش. یا دا حمامی اۋزلری و عایله لری اوچون نچه گون قوروق ائدرمیشلر.

بایرام حمامیندا یوینوماق چوخا چکرمیش، هم ده حمام خدمه سی مشتریلری راضی سالماق اوچون ال لریندن گلن قدر اونلار مايا قویارمیشلار، بو اوزدن ده مشتریلر بو فرصتی غنیمت بیلپ ساعاتلارچا، بلکه بیر گون تامام حمامدا سئولله نرمیشلر.

گلىن حمامى:

گلىنى بىگ ائوينە آپارمادان ايکى - اوچ گون اۇنجه، گلىن حمامى توتاردىلار. قاباقچادان حمامچى يا خبر وئردىلر، اونلار دا گلىن حمامى اوچون لازىم اولان حاضىرلىقلارنى مەييا ائىردىلر. گلىندىن اۇنجه، كلفت نۇكرلر گلىننى و گىلىننى يانينجا گىندىلرلىن حمام و سايلىنى حماما آپارادىلار. گلىن اوتوران سىككىنى گول، ليوان، رنگلى چارقاتلارلا سوسلردىلر. قابلاردا شىرنى، تونگرده شربت قىاردىلار گلىننى بوساطىنا. گلىننى آداملارنىدا چال - اوپناسىن آلاتى اولماسايدى، حمامچى اۈز مەخسوس سازاندالارنى چاغىرتىدۇ. چالقيچىلار تار، قاول، قارمان گىتيرىب حمامىن گىنىن يىرىندە حاضىرلاندىلار. قىشدا چاى، يايىدا شىرتى حمامچى اۈز حاضىرلادى. گلىن گلندە سازاندالار شاد ماھنىلار چالماغا باشلادىلار. حمامدا كىلار، تانىش يا دا اۈزگە، ھامى سازاندالارلا سس - سسە وئرىب اوخويوب، گلىنە خوش گلىدىن ائىلردىلر. بەشى حمامچىلار اۈزلىرىدىن تازا دىلر چىخاردىلار، مىثلا گلىننى حنا قابىنى گول و سىككە ايلە بىزە دىلر، يا دا ياي گولرىندە قارىپىزىن ايچىنى قاشىيىب، قايىغىنى باجا - باجا ائەلەيىب شمع قويوب ياندىراردىلار و اونو اۋتورردىلر خىزەنىن سويو اوزوندە اوزردى. قىشدا گىردىكان قابىقلارنى موم تۈكۈب، پىلتە قويوب شمع كىمى ياندىراردىلار، خىزەنىن سويونا اۋتورردىلر... يويونماق، دىيىب گولمىك، يىيىب - ايچمىك ساعىتلار چىكردى. آخىردا گلىنى دعا سويولا غىسل وئرىپ، طايغانىن آغ بىرچىكلىرىدىن بىرى گلىنە خىير - دوعا وئرىپ، ھلقە ياسىدىن كىچىردى. سونرا جماعتىن ھالا - ھىرناسى و چىپىكلرى آراسىندا گلىنى گىنىن يىرە آپارىب سىككىدە اوتوردىلار. اوردا دا خىلىك شادىانالىق ائىدىن سونرا، پالتارلارنى گىنىن، انعام و سو پولو وئىدىن سونرا حمامدان چىخاردىلار. انعام شىرنى، پارچا، اشرفى سىككە يا دا آيرى سىككەلر... خولاصە عايلەنىن امكاناتىنا گۆرە فرقىلى اولادى. البتە حمامچىلار مەلە اھلىنى و اونلارنى امكاناتىنا ياخىجى بلد اولاردىلار و ھەرىە اۈزۈنە گۆرە مايا قوياردىلار. ائەلە پوللۇلار اولاردى كى، تويىدا دا پول خىرلىمگە آغرىناردىلار، ائەلە كاسىپلار دا اولاردى كى، توى - دويونلردە وار - يوخلارنىدىن مايا قوياردىلار. دىمەلى دىر كى، گلىن حمامىنىن خىرلىرىنىن چوخونو اوغلان ائوى وئردى، بو اوزدىن دە اوغلان ائوىنىن خانمىلارنىنى بىر چوخو بو مراسىمدە اشتراك ائىردىلر. حمام قاپىسىنىن آغرىندا، گلىننى آياغى آلتىدا قوربانلىق كىسىلسەيدى، اونون ائىنى حمامدا ايشلەينلرىن آراسىندا بۆلۈشۈردىلر، اورھىك - جىيە رىندىن باشقا بوتون ائى حمامچى يا و حمامدا ايشلەينلرە يىتىشىردى. اورك - جىيە رىنى كىباب ائەلەيىب گلىنە يىدىردىلر.

بیگ حامامی:

بیگ حامامی اوچون، حامام قوشا اولماسایدی (یعنی کیشی حامامی آیری اولماسایدی) حامامچی یا خبر وئریب، کیشیلرین ساعاتیندا بیگی حاماما آپاراردیلار. بیگ حامامی، گلین حامامی نین ترسینه، بیگین ائویندن قوال - دونبک ایله باشلانیب، چالا - چالا حاماما ساری گئدردیلر. چوخونلوقدا گنجلر اولان بیگ آداملاری، اوخویوب - اوینارکن دامادی حاماما کیمی یولداشلیق ائدردیلر. گلین کیمی، بیگ اوچون ده حامامدا بیر سککینی گول، پارچا، خالچا، شربت و شیرنی ایله سوسلردیلر. چالیب اوخویوب، اویناماق یوینوماق سیراسیندا دا داوام ائدردی. یوینوب قورتولاندان سونرا، طایفانین آغساققال لاریندان کوره که نه خئیر دوعا وئریب، دوعا سویو اوستونه تۆکردی، سونرا هامیلیقجا گئینمه یئرینه گئدردیلر. عابله نین یاشیلاری گئیین یئرده اوتوروب چای ایچیب، قلیان چکردیلر. آخیردا کوره که نین آتاسی حامامچی یا و حامامدا ایشلینلره مزددن، انعامدان، شاباشدان وئریب حامامدان چیخاردیلار. حامامدان ائوه کیمی گئنه ده چالیب، اوخویوب، اویناماغا داوام ائدردیلر.

زاهی حامامی:

زاهی نین ۱۰ - وندا (دوغدوقدان اون گون سونرا)، محله حامامینی زاهی ایله کۆرپه سینه حاضیرلاردیلار. اؤنجه زاهی ایله کۆرپه نین حامام وسیلی حاماما گۆندریلیب، حامام سککیلریندن بیرینه، خالچا - پتو دؤشردیلر. زاهی نین یاخین آداملاری دا حامام منده لرینی قاقاقچادان یوللاردیلار و اؤزلری زاهی ایله بیرلیکده حاماما گلردیلر. زاهی حامامی، بیرینجی، ایکینجی، اوچونجو... اوشاق اولدوغونا گۆره، بیر ده اوغلان یا دا قیز اولدوغونا گۆره بیر آز فرقله نردی. عمومیتده ایلمک اوشاغا، اوزللیکله ده اوغلان اولسایدی، اولدوقچا طنطنه لی و طمطیراقلی مراسم توتاردیلار. حامام قاپیسیندا قوزو قوربانلیغیندان توت، حامامچییا و بوتون حامامدا اولانلار شاباش وئرمک، یا دا حامامداکیلار ناهار وئرمک کیمی ایشر زاهی حامامیندا اولارمیش.

باشلانقچدا کۆرپه نی دالاحباشی یا تاپشیراردیلار. تمیز قابدا آیری اولان کۆرپه نین یویندورما وسیلینی، کۆرپه نین یانیندا تولنبارخانایا گۆندردیلر. دالاحباشی دقت ایله کۆرپه نی یویندوراردی، سونرا اونو تمیز قتیفه یه چولقالاییب بؤیوک ننه سینه، یا عمه سینه تاپشیریپ انعامینی اوندان آلاردی. کۆرپه نی گئیندیریپ، آنانین سککیزی نین بیر طرفینده یاتیرداردیلار. زاهی اؤنجه تولنبارخانا نین تر سککیسینده اوتوراردی. خانیملار مخصوص تورکه داوالارلا اونو هر باخیمدان گوجلندیردیلر (تقویت ائلردیلر) کی، بویولوق و دوغومون یان ائتگیلری (عوارضی) اونون بدنیدن اوزاقلاشسین. سککید، زاهینی کامیل ترله دردیله کی، جانی یوموشانسین. سونرا ایستی سو ایله اونو یویندوروب، تولنبارخانادا پالتارلارینین یاریسینی گئیندیردیلر، سونرا دقت و موغایاتلیقلا پالتار گئین یئرله آپاریب

قالان پالتارلارینی اینینه گئییندیردیلر. بو ائنادا دا اونا چئشیدلی یئمک - ایچمکلر وئردیلر کی، آجالمایب ضعف ائتمه سین. البته یویوندوماغین سونوندا دعا ائلمک و دعا سویو کۆرپه و زاهی نین اوستونه تۆکمک واجباتدان ایدی. بیر گون بویونجا سورن زاهی حمامی نین سونوندا کۆرپه نین بۆیوک ننه سی (زاهی نین قایناناسی) حمامچیلارین موزدونو، انعامینی، هدییه دن خلعتدن ده اولسایدی وئریب حمامدان چیخاردیلار. زاهی ایله کورپه یه معمولا فایتون توتاردیلار.

حمام قاباغیندا قوربانلیق کسسه ییدیلر، اونا حمامچیلارا وئردیلر و قوربانلیق اتینی، خصوصیه اورک - جیه رینی ائوه، اۆزلیکله ده کۆرپه نین و زاهی نین یانینا گتیرمکدن ساخیناردیلار. آنجاق کلفت لردن بیر، بارماغینی قوربانلیغین قانینا باتیریب، قان ایزینی کۆرپه نین و زاهی نین ایکی قاشی اراسینا باساردی. بو ایز ده حمامدا یویولوب گئدردی. یویونماق قورتولدوقدان سونرا، طایفانین مؤمن آغبیرچکلریندن بیرى حماما گلیب اوشاغین قولاغینا اذان وئردی و زاهی، کورپه نی و عایله نی دعا اندردی. زاهی حمامی بایراملارا دوشسه ییدی، چالیب - اوینماق بوساطی دا قورولاردی. آما وفات یا دا عذارلیق گونلرینه دوشسه ییدی، داورانماقلاریندا، گولوب - دانیشماقلاریندا نهایت درجه موغایات اولاردیلار.

خسته حمامی:

قدیملر بعضی تانینمامیش خسته لیکلر اولاردی. بو خسته لیکلر چوخ اوزون سوروب، آدمی ایلاریجا یاتاغا سالاردی. خسته لیگین خطری ساووشونجا، جانندان دوشموش، اینجارسیز اولان ناخوش یاواش یاواش توختایب، یاتاقدان قالخماغا باشلایندا، ایلک ایش اونا خسته حمامینا آپارماق ایدی. بعضا ناخوشون خسته لیگی ائله ده تانینمامیش اولمازدی اما ناخوشون یاخینلاری بیلردیلر ناهت دورانی هاچان بیته جک و واختی گلینجه اونا خسته حمامینا آپاراردیلا. بو ایش اوچون ده اؤنجه حمامچییا خبر وئردیلر، سونرا خسته نین و اونون یانداشلاری نین حمام و سالیینی حماما گؤندرردیلر. سویونان یئرین ایستی طرفینی ناخوشا وئردیلر. بو حمامین اۆزلیکلریندن بیرى، حمامچی نین بوللوجا اوزرلیک سالماسی ایدی، بئله جه هم اورتام ضد عفونی اولاردی، هم حمام معطرر اولاردی. خسته آدم سلام صلواتلا، خئیر دوعا ایله حماما گیردی، اوندان موغایات اولوب پالتارلارینی چیخارداردیلار و اونا تولنبار خانایا آپارایب اهمالجا یویوندوراردیلار، سونرا دوعا سویو آخیدیب قتیفه سیندن سونرا بیر پتو دا سالاردیلا چینینه و پالتار گئیینن یئره گتیردیلر. گئیینرکن خسته یه اویغون اولان یئمک - ایچمکلر وئردیلر. قوربانلیق کسمک، انعام و نذیر وئرمک، تولنباردا خسته نین پالتارلارینی یانديرماق، حمامداکیلارا یئمک پایلاماق... خسته حمامی نین گله نکلریندن ساییلارمیش.

قوربان حامامى:

قوربان بايرامينا بير يا دا ايكي گون قالا، ال- آياقلارينا اۇنجه دن حنا ياخيمش اولان جماعت حاماما گئدرلر. حامامچى دا اۋزو اوتوردوغو سىككىده شيرنى- شربت قويوب بو گونون قارشىلاماغا گئدر. جماعات حامامدا هم گۆرۈشۈپ، بايراملاشىپ، هم يويوناردىلار. باشى قيرخماق يا دا حرمين حۇرمتينه باشين بير آزينى قيرخماق قوربان حامامينا گلنلرين دېلريندىن ايدى. هم ده هامى بير- بيرينه "حاجيلار ثوابيندا اولاسيز" دئيه گلن ايل حج سفرينه گئديپ كعبه يه مشرف اولماق نيتى ايله دوعا سويو جان- باشلارينا آخيداردىلار. حامامچى بوساطىي نين يانينا بير كاسادا حنا توتوب قوياردى. قوربان حاماميندان سونرا، يويونانلار سو پولوندان علاوه حامامچىيا بايراملىق دا قوياردىلار حنا كاساسى نين كنارينا. بو گون حامامچى يا دا حاماما گلنلرين چوخو شيرنى پايلارمىشلار.

حاجى حامامى:

دئمه لى يم كى، قديم زامانلاردا حجه گئتمك ايسته ينلر، بير آى بلكه اوندان دا چوخ قاباقدان مكه يه سارى يولا دوشرمىشلر. مكه يه يوللانماغين دېلريندىن بيرى ده زيارت حامامى ايدى و زيارته گئدن بير گونونو بو ايشه آيىراردى. حاجى حاماميندا، مكه يه مشرف اولان ناھار، شربت، شيرنى و هديه لر پايلاردى حاممچىيا و حامام ايشچيلرينه. بعضا ده مكه يه گئدن حامامچى و حامامدا ايشلەينلرى او گنجە شاما ائويىنە چاغىراردى. اگر حجه گنده نين بيريسى ايله سۆزو چيخيمش اولسا، يا كدورتى اولسا، حاجى حامامين آخار سويونون كناريندا، هامى نين گۆزو اۋنۈندە اينجىنن آدامدان حلاليت ايستردى. حاجى ايله يولچولوقدا اولماق نيتى ايله، حاجى نينحامامدا آينىندن چىخارتدىغى پالتارلاريني ايسته ينلرە وئردىلر.

اوروجلوق حامامى:

رمضان آيينا ياخىنلاشينجا عموميتده جماعات تميز اولوب، حاضىرلانيپ، بو آيى درك ائتمك اوچون كسينليكە حاماما گئدردىلر. بو آيين اۋزليكلرينده كيشيلرده اله و باشا حنا قويماق، باشى و ساققالى قيرخماق، خانىملاردا دا حنا قويماق و ساچى كسديرمك و اوزون توكلرينى تمىزلمك دىر. بو حامامدا دا بايرام حامامى كيمى جماعات رمضانين گلە سىنى بير- بيرينه مبارك اولسون دئيب، شربت- شيرنى پايلارلار. ببو حامامدا پايلانيلان بايراملىق و شادىنانالىق دويودن، ياغان، لپە- نوخوددان، قند- شکردن و رمضان اوچون لازم اولان آيرى يئمە لى ملزمە لردىر. جماعت يويونانان سونرا رمضان آيى نين غوسلونو تۆكۈپ، معمولا اوچ گون قالا آيين رۇيتىنە پئشوازا چيخىپ، اوروج توتماغا باشلارلار. دئمه لى يىك كى قديملىر رمضان آييندا حامامين موشتريسى چوخ آزالاردى بو اوزدن حامام

ساعاتلاری ۴-۳ ساعات صبح اذانینا قالمیش کیشیلر اوچون، مغرب ازانیندان ۳-۲ ساعات سوشوش، خانیملار آچیق اولاردی.

عاشورا حامامی:

اؤنجه لر حسین (ع)- ین عاشوراسیندا بعضیلری، ائله دیکلری نذرلر اساسن باش یارادیلار. بو عاده گۆره ده بو گونده حاماملار آچیق اولوب، اوجرتسیز حاماما گلنلری قبول ائدردیلر. عاشورادا تکی باش یارانلار دئییل، او بیرری حسین عزادارلاریندان دا سو پولو آلمازدیلار. عزادارلار معمولاً صبح اذانیندا اؤنجه یا دا سونرا حاماما گئدیپ، یویونوب غسل ائدردیلر. باش یارانلار پالتارلاری اوزه ریندن آغ کفن گئییب عزادارلیغا حاضیرلاندیلار. عاشورائین گون اورتاسیندا، مراسیم بیتدیکدن سونرا، باش یارانلاری حاماما آپاریب باش- بدن لرینی یویوب یارانلارینا مرهم قویاردیلار. سونرا قانلی کؤینکلرینی پارچالاییب، تیکه لرینی ایسته ینلر وئردیلر و بعضا حامامچیلار دا بو گونده سوت، شربت، چؤرک، خؤرک و... کیمی نذیرلر احسان وئردیلر.

خصوصی ائو حامامی:

بیلدیگینیر کیمی قدیملر ائولرده حامام اولمازدی و گونوموزده کی کیمی ائولرده حامامین اولماسی ائوین تیکینتیسینده واجباتدان دئییلدی. خصوصی ائو حاماملاری آنجاق درباردا شاهین آروادلاری و ولیعهد عایدیدی. بو ایشین داها چوخ گونولیک یؤنلری واریدی کی، شاهین آروادلاری حرمسرادان چیخماسینلار. البته شاهین اؤزو، ولیعهد و او بیرری شازدالارین دا خصوصی ائو حاماملاری اولاردی. بعضا ده دینجه لیب دیلخوشلوق ائله مک ایسته سه دیدلر حامامی قوروق ائله ییب، ایلمک اوچون بیر نچه ساعات عمومی حاماما گلریشلر. معمولی سیرادان آداملار او زامان یای گونلرینده حیطده حوض لاردا، یا دا قیزدیردیقلاری سو ایله ائوده یویونارمیشلار. چکیلن آراقلارین سو یو ایله ده یویونماغین طبی خاصیتی اولدوغونا گۆره حتما بو ایشی ده گؤرردیلر. قدیملر ائولرده عطیرلی و درمنی خاصیتی اولان بیتگیلرین و گول لرین آراغ و عطیرینی چکمک دب ایدی. آراق چکن گونلرده، ائو اهلی حامامدا یویونارمیشلار، حتی قوهوم- قونشویا دا خبر وئرمیشلر گلیب اولارین ائوینده یویونسونلار. حیطده کردیلرین کناریندا، کریچ دؤشمه لرین اوزرینده اوتوروب، تشت لره و لگن لره درمان سو یونو تۆکوب، اوستوباشلارینا آخیدیب اونولا یویوناردیلار. بعضا ده ائولرده یاتالاق اولان، حاماما گنده بیلمه یین خسته لر اولاردی. بئله واختلار دا ائو اهلی سو قیزدیریب، ائو حامامی مهیا ائدرک، خسته نی ائوده یویوندوروب گئیندیریب یاتاغینا گتیرمیشلر.

آذربایجان فولکلوروندا آرازلا ایلگلی بایاتیلار

محمد رزاقی (زنگانی)

یازیمیزدا آذربایجان فولکلوروندا بایاتیلاری گۆزدن کئچیرتدیک. دۆرد قایناقدا ۸ میندن چوخ بایاتی تثبیت اولونوبدور. بونلارین ایچیده ۶۸ بایاتی آراز چایی ایله ایلگیلیدیر. بو بایاتیلار اورتاسیندا باغیمسیز بایاتی، اورتاق و مصراعلاری دگیشیلن بایاتیلار دا گۆرونور.

گیریش

بو یازیدا آذربایجان فولکلوروندا آرازلا ایلگلی بایاتیلار اوزرینده دوراجاغیق. بو بایاتیلاری دۆرد قایناق کتابدان درلهیب، بیر یثره توپلادیق. ایلک قایناق م. ع. فرزانه ۲۰۱۰- جو ایلده یئددینجی باسیما چاتان «آذربایجان خالق ادبیاتیندان بایاتیلار» دیر. بو کتابدا ۲۵۰۰ دنه بایاتی توپلانیبدیر. بونلارین ایچینده ۱۵ بایاتی آرازلا گۆره یازیلیمیشدیر.

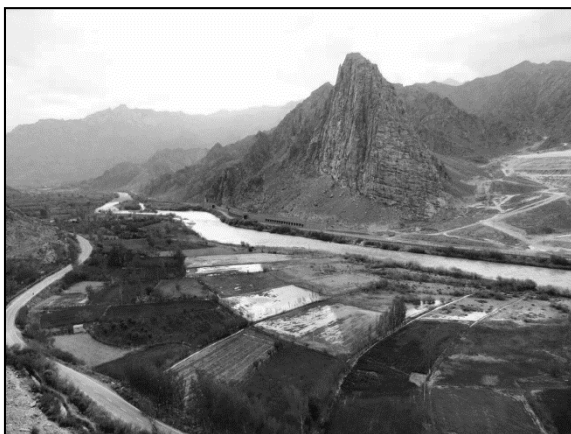
ایکینجی قایناق ۱۹۷۹ ایلده م. ع. نیکایی طرفیندن یایملانان «آذربایجان بایاتیلاری» دیر. بو کتابین بیرینجی بۆلومونده ۹۳۰ بایاتی قئید اولونوبدور. ۱۲ بایاتی بو بایاتیلار ایچینده آراز چایینا حصر اولونوبدور.

اوجونجو قایناق آذربایجان رسپوبلیکاسیندا ۲۰۱۰- نجو ایلده یایملانان «آذربایجان بایاتیلاری» دیر. بو بایاتیلار بهلول عبدالله، قیزیل گون بابازاده و ائلخان محمدلی ایش بیرلیگی ایله درلهنیب باسیلمیشدیر. بو کتاب ایرانین اورمو ایلینده بهرام اسدی چالیشماسی ایله عرب آلفابئسینده یایملانیر. بو کتابدا یاخلاشیق ۴۰۰۰ بایاتی یثر آلیب. بو بایاتیلاردان ۳۹ بایاتی آراز قونوسونو ایچهریر.

دۆردونجو قایناق زنگاندا باسیلان «زنگان بایاتیلاری» دیر. بو کتاب حیدر حسنلو طرفیندن ۲۰۱۰- جو ایل زنگاندا یایملانیر. بو کتاب زنگاندا دئییلن ۱۰۰۰ بایاتی ایله سوسلنیب. بو مین بایاتیدان ۲ بایاتی آرازلا ایلگلی یازیلیمیشدیر. بیز بو کتابلارین ایچینده ۸ میندن چوخ بایاتینی گۆزدن کئچیردیک. ۶۸ بایاتی سئچه بیلدیک. بو بایاتیلاری یکی بۆلومه آییربریق: (آ) باغیمسیز بایاتیلار: ۲۳ دنه (ب) اورتاق و مصراعلاری دگیشیلن بایاتیلار: ۴۵ دنه اؤنجه بایاتی و آراز چایی نین قیسا تانیتمینی وئریب، سونرا سئچیلن بایاتیلار اوزرینده دوراجاغیق.

۱. **بایاتی (مانی، هوریات)** تورک خالق ادبیاتی نین ان چوخ قوللانیلان و ان کیچیک نظم نوعودور. یئددی هئجه لی دؤرد مصراعدان میدانا گلیر. ۱، ۲ و ۴- نجو مصراعلار اؤز آرالاریندا قافیہ لی ۳- جو مصرع سربستدیر. تورکیه ده «مانی»، گونئی دوغو و قوزئی عراقدا «هوریات»، قافقاسیا، آذربایجان و ایراندا «بایاتی» دئیلمکده دیر. هر خصوص بایاتی نین قونوسو اولاییلر. بایاتی سؤزونون تورک بویلا ریندان بیرسی اولان و وقتیلایله ده قورقود گلنگینی ان گوجلوشکیلده داوام ائتدیرن «بایات بویو» نون آدیندان گلدیگینی علم آداملاری اتفاق لاقبول ائتمیشدیله. (قافقاسیالی: ۲۰۰۷) ۱۴- جو یوزایلده رشیدالدین یازدیغی جامع التواریخده بایات سؤز جوگونون آنلامی «دئولتلی و نعمتلی» قئید اولونوبدور. بو آنلام ۱۵- جی یوزایلده یازیلان یازجی اوغلونون «تاریخ آل سلجوق»- وندا دا گؤرونور.

۱۶۶۰ ییلده یازیلان «شجره تراکمه» ده ایسه بایات سؤز جوگونون آنلامی یالنیز «دئولتلی» اولراق وئرلمیشدیر. احمد ب. ارجیلاسونا گؤره بایات «زنگین» آنلامینداکی «بای» دان گلیمکده دیر، چونکی «بای» ین آنلامی ایله بایات اوچون وئرلن «دئولتلی و نعمتلی» آنلاملاری اویشماقدادیر. (اثر جیلاسون: ۲۰۰۸) میر علی سیدسلامت بایاتی حاقیندا بئله یازیر: بایات کلمه سی، ایندی ده قالمیش و اسکی، کؤهنه معناسیلا ایشلنیر. بو کلمه فلسفه دونیاسیندا «قدم»، کلمه سیله «ایلکین یارانیش» معناسینی داشیر. (میرسلامت: ۲۰۰۳) بایاتی بیر سؤز تئرمینی کیمی هم «کؤهنه، بویات» کلمه سیله

علاقه لندیرلمیش، هم «اولو تانری» کیمی معنالاندیرلمیش، هم ده اوغوز خانین نوه سی، گون خانین ایکینجی اوغلو بایاتین، سونرالار ایسه اسکی آذربایجانلیلارین سوی کؤکونده اهمیتلی رول اوینامیش عینی آدی داشییان قبیل، طایفا، ائللن آدی ایله باغلانمیشدیر. (عباسلی: ۲۰۱۰)

۱۱. آراز چایی

آراز چایی (ئارمنیجه: **արար**؛ فارسجا: ارس، تورکیهده: آراس نه‌ری) دوغو آنادولو بؤلگه سینده بین گؤل داغلاری نین ارزوروم سینیرلاری ایچینده قالان قوزئی یاماجلاریندان دوغار. ائتکمان یایلاسی نین بوتون سولارینی توپلایان آراز چایی ساکال توتان داغلاری نین دوغوسونداکی حوضه ایچریسینده قوزئی یۇنۇنده آخار. ساکال توتان داغی ایله توپچو داغی آراسیندا قالان، درین و سارپ مسجیتلی بوغازینی گئچدیکدن سونرا پاسینلر اوواسینا ائئر. بورادا یوخاری پاسین حوضه سینین سولارینی توپلایاراق گلن حسن قالا (پاسینلر) چایینی آلیر و قوزئی دوغو یۇنۇنده آخاراق او بؤلگه نین خارجینه چیخار. ارزوروم- قارس پلاتوسونون گونئیینده کی چؤکونتو آلانلاریندا آخاراق ارمنیستان سینیرینا یئتیشر [تورکیه]] - آذربایجان، تورکیه - ارمنیستان و آذربایجان - ایران سینیری نین بیر بؤلومونو اولوشدوردوقدان سونرا آذربایجاندا کورا (کور) چایینا تۆکولن چای. ۱۰۷۲ کیلومتر اوزونلۇغۇندا، ۱۰۲ مین cm^2 حوضه آلانینا صاحب چای قافقاسیانین ان بؤیوک چایلاریندان بیریدیر. چایین ۵۴۸ کیلومتری تورکیه سینیرلاری ایچریسینده دیر. ۱۱ کیلومترلیک آذربایجان- تورکیه کوریدوروندا سونرا ناخچیوان- ایران سینیرینی، ارمنیستان- ایران و تکرار آذربایجان- ایران سینیرینی ایزله مکده دیر. چایا قوزئیدن (ساغدان) تۆکولن آنا قوللار بونلاردیر: زنگمار، ساری سو، کوتور، حاجیلار، کلیبار، ایلگئنا، دارئ و بالها. تورکیه ده گارئسو چایی آراز سولدان، ارمنیستاندا کی آکوربیان، مئتسامور، هرازدان، آزات، وئدی، آرپا، ووروتان، ووججی آند مئگری ایسه ساغدان تۆکولمکده دیر. هاچین، اوکچی، کوری و کاندلان چایلاری آرازیین آذربایجاندا کی قوزئی قوللاریدیر.)

۱۱۱. باغیمسیز بایاتیلار

۱- آرازین باشی هارای
دییینین داشی هارای
آنمین آغ لاواشی
قوروتلو آشی هارای (ف. ص. ۲۴۵)

۲- آرازین بیر سسی یوخ
شادلیقلار نغمه‌سی یوخ
گۆزلریندن یاش آخار
دئیلله غوصه‌سی یوخ (ه. ص. ۷۷)

۳- آرازیم آرام یئری
سزیلدار یارام یئری
هر مئحنته دؤزرم
کسیلیب چارام یئری (ن. ص. ۷)

۴- آراز اولوب آخئیدیم
یاخاما گول تاخئیدیم
ایتگین آرزولاریمی
آختارئیدیم تاپئیدیم (ن. ص. ۱۱)

۵- آراز کیمی آخیرام
یاندیریرام یاخیرام
گۆزلرینده گۆزوم وار
حسرتیله باخیرام (ن. ص. ۱۴)

۶- آرازا، گمی گلدی
من دئدیم، هامی گلدی
سن آغلا، آی گۆزلریم
آیریلیق دمی گلدی (ه. ب. م. ص. ۲۳)

۷- آرازا آخار قالدی
ترلان اوچدو، سار قالدی
ائلیمدن آیری دوشدوم
گۆزلریم باخار قالدی (ه. ب. م. ص. ۲۵)

۸- آراز گلدی، یان آخدی
دییپندن مین جان آخدی
وطن ساری باخاندا
اوره گیمدن قان آخدی (ه. ب. م. ص. ۲۵)

۹- کئچمه، آراز دریندیر
ایچمه سویو، سریندیر
حسرت باخان بو ائل لر
سنین ده ائل لریندیر (ه. ب. م. ص. ۳۲)

۱۰- آراز گلیر داشینان
سویو قالخیر باشینان
ازه لی دوم دورویدو
بولاندی گؤز یاشینان (ه. ب. م. ص. ۹۶)

۱۱- آراز داشدی دئدیلر
کور قاریشدی دئدیلر
ملحمی یارامادی
حکیم قاشدی دئدیلر (ه. ب. م. ص. ۱۱۶)

۱۲- آراز باشندان لیل گلیر
دسته دسته گول گلیر
نئیلیرم بئله یاری
آیدا، ایلده بیر گلیر (ه. ب. م. ص. ۱۱۶)

۱۳- آراز باشندان آزالدی
اوستون اؤردک قاز آلدی
اولان اولماز هوشومو
گئندن سروی ناز آلدی (ه. ب. م. ص. ۱۸۱)

۱۴- آراز گلیر لیل لنیر
سویو گلیر گوللنیر
یاری خلوتده گؤرجک
منیم قلبیم دیل لنیر (ه. ب. م. ص. ۲۲۹)

۱۵- آراز آخیر قول اوسته
خوش گونو وار سول اوسته
ایستیرم یئتم یارا
یاغی دوروب یول اوسته (ه. ب. م. ص. ۲۴۸)

۱۶- آراز آراز، خان آراز
داغلاردان آخان آراز
یاردان بیر خبر گتیر
اٹویمی ییخان آراز (ه. ب. م. ص. ۲۵۰)

۱۷- آرازا گمی گلدی
سو داشدی، گمی گلدی
یاش تۆک، آغلا گۆزلریم
آیریلیق دهمی گلدی (ه. ب. م. ص. ۲۵۳)

۱۸- آراز، بوردان آخ باری
ساللان باری، آخ باری
حسرت قالما، گۆزلریم
بیر دویونجا باخ، باری (ه. ب. م. ص. ۲۶۵)

۱۹- آراز اوسته نانهیم
یئل اسیر، پروانیم
یاریم گندیپ تیغلیسه
دلییم، دیوانهیم (ه. ب. م. ص. ۲۷۳)

۲۰- کور- آراز داشیب گللم
یولومو چاشیب گللم
هر یانی یاغی توتسا
داغلاری آشیب گللم (ه. ب. م. ص. ۲۷۴)

۲۱- آراز آخار آخیمنان
سویو دورماز آخیمنان
یاردان نئجه دویوم من
بیرجه کره باخیمنان (ه. ب. م. ص. ۲۸۳)

۲۲- آرازین گمیسینه
سو سالییم زمیسینه
هئج ایگیدین بالاسی
قالماسین عمی سینه (ه. ب. م. ص. ۴۱۱)

۲۳- آراز آخار لیلین
بولبول اوینار گولین
سنی نئجه آغلاییم
بو قوروموش دیلین (ه. ب. م. ص. ۴۲۷)

۱۷. اورناق و مصراعلاری دنگیشیلن بایاتیلار

۱- ۱ آراز آشاندا آغلار
کور قووشاندا آغلار
بالالار آناسیندان
آیری دوشنده آغلار (ف. ص. ۶۵)

۱- ۲ آراز داشاندا مهلر
کور قووشاندا مهلر
بالا اؤز آناسیندان
آیری دوشنده مهلر (ه. ب. م. ص. ۳۰۴)

۱- ۳ آراز آشاندا مهلر
کور قووشاندا مهلر
آناسیندان بالالار
آیری دوشنده مهلر (ه. ب. م. ص. ۴۳۶)

۲- ۱ آرازی آیردیلا
قومونان دوپوردولار
من سندن آیریلمازدیم
ظولمونن آیردیلا (ف. ص. ۷۷)

۲- ۲ آرازی آییردیلار
قومونان دوپوردولار
من سندن آییریلمازدیم
زور ایله آییردیلار (ه. ب. م. ص. ۱۳۶)

۳- ۱ آراز آخار یان وئزر
سسی منه جان وئزر
یارامی یاخشی باغلا
پیس باغلاسان قان وئزر (ف. ص. ۹۷)

۳- ۲ آراز آخار، یان وئزر
سسی منه جان وئزر
یارامی مؤحکم باغلا
باغلاماسان قان وئزر (ه. ب. م. ص. ۱۱۸)

۳- ۳ آراز آخار، یان گئدر
اوستونده مین جان گئدر
یارامی یار باغلا سین
یوخسا، آخار قان گئدر (ه. ب. م. ص. ۲۲۳)

۴- ۱ آراز آراز، خان آراز
دریایا آخان آراز
سئوگیلیم گمیده دیر
گل ائیلهمه قان آراز! (ف. ص. ۱۱۵)

۴- ۲ آراز آراز قان آراز
سولطان آراز خان آراز
گؤز یاشینا باخان یوخ
قوی تۆکولسون قان آراز (ن. ص. ۱۰)

۵- ۱ آراز دگیلم جوشام
کور دگیلم قایناشام
آپار صراف یانینا
گؤر نه قیمتی داشام (ف. ص. ۱۵۴)

۵- ۲ آراز دگیلم جوشام
کور دگیلم، قاینشام
آپار صراف یانینا
گور نئجه قئیمتلی داشام (ه. ب. م. ص. ۱۹۵)

۶- ۱ آراز کیمی بولاننام
باغچا کیمی سولاننام
الیم سنه چاتینجا
هر طرفی دولاننام (ف. ص. ۱۵۷)

۶- ۲ آراز کیمی بولاننام
باغچا کیمی سولاننام
الیم سنه چاتینجا
کت کت گزیب دولاننام (ه. ب. م. ص. ۱۹۴)

۷- ۱ آرازام، کوره بندم
بولبولم، گوله بندم
من گندرگی قوناغام
بیر شیرین دیله بندم (ف. ص. ۱۵۸)

۷- ۲ آرازام نیله بندم
بولبولم گوله بندم
من گندرگی قوناغام
بیر شیرین دیله بندم (ن. ص. ۱۱)

۷- ۳ آرازام کوره بندم
بولبولم گوله بندم
دیندیرمه قان آغلارام
بیر شیرین دیله بندم (ه. ب. م. ص. ۸۵)

۷- ۴ آرازام، کوره بندم
بولبولم گوله بندم
من گندرگی قوناغام
بیر شیرین دیله بندم (ه. ب. م. ص. ۱۹۶)

۸- ۱ آرازین باشی منم
دیبنین داشی منم
هر یاندا قریب اولسا
اونون یولداسی منم (ف. ص. ۱۶۶)

۸- ۲ آرازین باشی منم
تورپاغی، داشی منم
غریبه آغلایانین
گۆزونون یاشی منم (ه. ب. م. ص. ۴۲۳)

۹- ۱ آراز اوسته بوز اوسته
کاباب یانار کۆز اوسته
قوی منی اۆلدورسونلر
بیر آلا گۆز قیز اوسته (ف. ص. ۲۲۵)

۹- ۲ آراز اوسته بوز اوسته
کاباب یانار کۆز اوسته
قوی منی اۆلدورسونلر
دانیشدیغیم سۆز اوسته (ه. ص. ۱۶۰)

۹- ۳ آراز آخار بوز اوسته
کاباب پیشر کۆز اوسته
قوی منی اۆلدورسونلر
دانیشدیغیم سۆز اوسته (ن. ص. ۱۰)

۹- ۴ آراز اوسته بوز اوسته
کاباب یانار کۆز اوسته
قوی منی اۆلدورسونلر
دانیشدیغیم سۆز اوسته (ن. ص. ۱۱)

۹- ۵ آراز اوسته بوز اوسته
کاباب یانار کۆز اوسته
قوی منی اۆلدورسونلر
بیر آلا گۆز قیز اوسته (ه. ب. م. ص. ۱۶۰)

۹- ۶ آراز آخار بوز اوسته
کاباب پیشر کۆز اوسته
قوی منی اۆلدورسونلر
دانیشدیغیم سۆز اوسته (ن. ص. ۱۰)

۱۰- ۱ آراز قیراغی مئشه
گتیر دسمالین دۆشه
آراسینا گول قویوم
دۆوره سیننه بنۆوشه (ف. ص. ۲۳۶)

۱۰- ۲ آراز قیراغی مئشه
گتیر دسمالین دۆشه
آراسینا گول دوزوم
یانلارینا بنۆوشه (ه. ب. م. ص. ۱۶۲)

۱۱- ۱ آراز آخار قئیقاجی
بو گلن ایکی باجی
بیری منیم سئوگیلیم
بیری اونون دیلماجی (ف. ص. ۲۴۶)

۱۱- ۲ آراز گلیر قئیقاجی
گتیریر بیر جوت باجی
بیری منیم سئوگیلیم
بیری باشیمین تاجی (ن. ص. ۸)

۱۱- ۳ آراز گلیر قئیقاجی
گتیریر بیر جوت باجی
بیری منیم سئوگیلیم
بیری باشیمین تاجی (ن. ص. ۱۵)

۱۱- ۴ آراز آخیر قئیقاجی
بو گلن ایکی باجی
بیری اۆز سئوگیلیمدی
بیری اونون دیلماجی (ه. ب. م. ص. ۱۹۰)

۱۲- ۱ آراز بورولدو، گئتدی
سویو دورولدو گئتدی
من دئدیم یار اینجیدی
دئمه یورولدو گئتدی (ف. ص. ۲۵۱)

۱۲- ۲ آراز بورولدو گئتدی
سویو دورولدو گئتدی
من دئدیم یار اینجیدی
دئمه یورولدو گئتدی (ه. ب. م. ص. ۱۷۲)

۱۳- ۱ آراز باشند آز اولدو
اؤردک دولو قاز اولدو
گوج ایلن بیر یار تاپدیم
او دا کلک باز اولدو (ف. ص. ۲۶۶)

۱۳- ۲ آراز باشند آز اولدو
اؤردک ووردوم قاز اولدو
گوج ایلن بیر یار تاپدیم
او دا کلک باز اولدو (ه. ب. م. ص. ۱۲۳)

۱۴- ۱ آرازین قیراخلاری
دولو گلیر آرخلاری
بیر قیزیل گوله بنزر
سئوگیمین یاناخلاری (ف. ص. ۲۸۵)

۱۴- ۲ آرازین قیراخلاری
دولو گلیر آرخلاری
شئه دوشموش گوله بنزر
یاریمین دوداقلاری (ه. ب. م. ص. ۱۸۸)

۱۵- ۱ آرازین کؤکونه باخ
اوروسون مشقینه باخ
درد الیندن اوخورام
گؤرن دئییر عشقینه باخ (ن. ص. ۸)

۱۵- ۲ آرازین دشتینه باخ
گوژومون یاشینه باخ
درد الیندن اوخورام
دئییرلر عشقینه باخ (ن. ص. ۹)

۱۵- ۳ آرازین داشینا باخ
گوژومون یاشینا باخ
درد الیندن اوخورام
دئییرلر عشقینه باخ (ن. ص. ۱۵)

۱۵- ۴ آرازدا داشقینا باخ
سویونون مشقینه باخ
درد الیندن اوخورام
دئییرلر عشقینه باخ (ه. ب. م. ص. ۱۲۸)

۱۶- ۱ آراز آراز، جان آراز
نه گئدیرسن یان، آراز؟
سئوگیلیم گمیده دی
گل ائیلهمه قان آراز (ه. ب. م. ص. ۲۴۹)

۱۶- ۲ آراز آراز، خان آراز
گل ائیلهمه قان آراز
قوی گئدیم، یار گوژله بیر
ندیر بو طوغیان آراز (ه. ب. م. ص. ۲۵۱)

۱۶- ۳ آراز آراز، جان آراز
من سنه قوربان آراز
زامن منی یاندیریر
سن ده آلیش، یان آراز (ه. ب. م. ص. ۵۸)

سونوج:

بهاالدين اۋگله گۆره تورک ميتولوژيسينده سو، حيات قايناغى اولدوغو اوچون مقدس دير. بو مقدس ليک گۆزه، ايرماق، گۆل، دنيز ايچين ده كئچرليدير. بو يئرلرين ده قورويوجو روحلارى اولدوغونو اينانيلير.

سويون گوجلۇ اولماسى و يارانيشين سو ايله باشلانماسيني آلتاي توركلرى نين يارانيش حكايه لرينده گۇروروك. وئربيت سكينين توپلاديغى يارانيش داستانيندا بئله يازيليب: « يئر گۆى هئچ بير شئى يوخ ايكن دونيا اوجسوز بوجاقسيز سولاردان عيبارتيدى. تانرى «ولگن» ülgən بو اوجسوز بوجاقسيز دونيادا دورمادان اوچوردو. گۆيلردن گلن بير سس، تانرى اولگنه، دنيزدن چيخان داشين توتماسيني سؤيلهدى. گۆيون امرى ايله اوتوراجاق تاپان تانرى اولگن، آرتيق «يارانما زامانى گلدى» ديهه دوشونهرك بئله دئدى: بير دونيا ايستيرم، بير سو ايله ياراديم

بو دونيا نئجه اولسون، نه بوى ايله ياراديم... (سئكيئن: ۲۰۰۹)
قرآن-ى كريم كتاييندا دا تانرى نين نئچه يئرده سوبا اؤنم وئردىگيني گۆره بيليريك. يونيس سوره سى ۲۴- جو آيه، نازعات سوره سى ۳۱- جى آيه بو اؤرنكلردن ساييلير. اؤزليكله «انبيا» سوره سى نين اوتوزونجو آيه سينده هر بير جانلى نين سودان يارانماسيني گۇروروك. تانرى قرآن كريمده بئله يازيب: « مگر كافيرلر بيلميرلركى: گۆيلر و يئر بيتيشيك ايدى، بيز اونلارى بير بيريندن آييرديق. و هر جانليني سودان ياراتديق؟... »
گۇردوگوموز باياتيلاردا آراز چايي اينسانلاردان بير نئچه قات يوخارى گۇرونور. آرازدان يارديم ديلگى، آراز سىغينما، آراز يالوار ياخار ائتمه باياتيلاردا گۆزه چارپير. اؤرنك:

آراز آراز، خان آراز

دريايا آخان آراز

سئوگيليم گميدهدير

گل ائيله مه قان آراز! (ف. س. ۱۱۵)

بو باياتيلارى ايچهريك قونولارلا چشيتلى دالارا آييرماق اولور. آنجاق اونلار بورادا توخونماق ايستميрик. بورادا سويون اوستون بير دورومونو، گوجلۇ اولدوغونو آيدينلادير. بو چاي بير گوج اولراق باياتيلاردا بليرلنير. آراز چايي بورالارين كئچميشدن گونوموزه و گله جگه قالان تاريخى بلگه سى كيمي ياشاماقدادير. آراز ميلتيميزين آجيلارى، شنليكلرى و ياشاديقلارى آنلارى نين گرچك سيمگه سيدير.

قیسالمالار:

- (ف. ص. ۶۵): فرزانه، م. ع (۲۰۱۰)، آذربایجان خالق ادبیاتیندا بایاتیلار، اندیشه نو یای، ۷ باسیم، تهران.
- (ه. ص. ۷۷): حسنلو، حیدر (۲۰۱۰)، زنگان بایاتیلاری، دانش زنگان یای، زنگان.
- (ن. ص. ۷): نیقایی، م (۱۹۷۹)، آذربایجان بایاتیلاری، محمد یای، تبریز.
- (ه. ب. م. ص. ۲۳): عبداله بهلول، بابا زاده قیزیل گول، محمدلی ائلخان (۲۰۱۰)، آذربایجان بایاتیلاری، (کۆچورن: اسدی بهرام) یاز یای، اورمو.

قابناقلار:

- اثر جیلاسون، احمد بیجان (۲۰۰۸) «اوغوز بوی آدلاری نین ائتمولوژیسی» دیل آراشتیرمالاری درگیسی ۳. گوز، آوراسیایازارلار بیرلیگی یای، آنکارا. س. ۱۲.
- عبداله بهلول، بابا زاده قیزیل گول، محمدلی ائلخان (۲۰۱۰)، آذربایجان بایاتیلاری، (کۆچورن: اسدی بهرام) یاز یای، اورمو.
- فرزانه، م. آ (۲۰۱۰)، آذربایجان خالق ادبیاتیندا بایاتیلار، اندیشه نو یای، ۷ باسیم، تهران.
- حسنلو، حیدر (۲۰۱۰)، زنگان بایاتیلاری، دانش زنگان یای، زنگان.
- میرسلامت، سید علی (۲۰۰۳) «بایاتی اسکی تورک میفولوژی باخیمیندان» ائل دبیلی و ادبیاتی ۵، تهران، ص. ۶۷-۶۹.
- نیقایی، م (۱۹۷۹)، آذربایجان بایاتیلاری، محمد یای، تبریز.
- قافقاسیالی، علی (۲۰۰۷)، ایران تورکلری و میلی کیملیک، ارزروم.
- سکیین، وئربیت (۲۰۰۹)، «آلتای تورکلرینده یارانیش حیکایه سی» (کۆچورن: زنگانلی آ یاز) بایرام درگیسی ۲۲، گوز، زنگان، ص. ۹.

آذربایجان کندلر، شهرلر، هابئله محله لری نین نه یی آدلیم دیر؟ رضا همراز

تورک اوتوراقلاری، اؤزلیکله آذربایجانین یئییب- ایچمگی تبریز باشدا اولماقلا، دونیا یئمکلریندن سئچیلر. هله آتا- بابالاریمیز ایل لر اؤنجه بئله بیر مثل ایشلتمیشلر: «هر یئرده قازان، تبریزده خرجه!» دوغرودان دا آذربایجان، خصوصی ایله تبریز، تاریخیمیزده اؤزونه نه خصوصیت قازانمیشدیر کی، بیر بئله آدی دیلده- دیشده گزیر؟

تبریزده چوخ عائله لر تانیلام کی، بئش ایلهده بیر دؤنه «کله- پاچا» دیل لرینه دیسه، اونون یاخشی بیشیریلن یئرین آراییب آختارارلار. یعنی دئمک ایستیرم کی، بئش ایلهده بیر دؤنه یئسه لر ده، اونون کرگ کی خاساسی اولسون! ایندی بوندان توت گئت! . بوزباش (آبگوشت)، دویو و سایره لری نئجه یئیرلر. هله ده تبریزده تانیس چیلوپزلردن حاج علی نی، قرآنی نی، تانیمیش بوزباش بیشیرلردن حاج عباسی، بال- قایماق ایله سوت چایی ساتانلاردان قیزیل لی مسجدین یانیندا حاج سلطانعلی نی گؤستریمک اولار. بونلارین بیر سیراسی ایل لر بویو دونیالارین دگیشیدیرسه لر ده، اونلارین آدلارینا هله ایندی ده کتبه لر قاوزانیلیب! دونه نه کیمی ایل لرده بری آشار- داشار فولکلوروموزا دایر توپلادیغیم دفتره او گون گؤز سالدیقدا آذربایجان شهرلرینین، کندلری نین هابئله بیر سیرا محله لری نین آدلیملارین یازدیغیمی بیر داها گؤزدن کئچیردیم. همان دفترده بونلاری یازمیشدیم:

- ۱- اسکونون دوشایی، چؤرگی، هابئله پالیتی مشهوردور.
- ۲- ماماغانین قارپیزی مشهوردور.
- ۳- خویون سیمیشقاسی ایله ایپ بؤرکو، هابئله قیش پالتارلاری یا خود گئیملری مشهوردور.
- ۴- تبریزین قورابیه سی، کوفته سی، آجیلی، لوکاسی و بیر چوخ یئمکلری مشهوردور.
- ۵- اورمونون بیدمیشک نوغولو مشهوردور.
- ۶- زونوزون آلماسی مشهوردور.

- ۷- سارابین کرهسی مشهوردور.
- ۸- ساوالانین بالی مشهوردور.
- ۹- ماراغانین صابینی هابئله باسلیغی مشهوردور.
- ۱۰- آذرشهر یا هامان توفارقانین لپهسی مشهوردور.
- ۱۱- قره ملیگین یئمیشی ایله سوپورگهسی مشهوردور.
- ۱۲- سردری نین آلچاسی ایله آغ هولوسو مشهوردور.
- ۱۳- مرندین آریگی ایله فریگی مشهوردور.
- ۱۴- لیوانین پنیری مشهوردور.
- ۱۵- لاله نین (تبریزین بیر محله سیدیر) بامادورو ایله بیبری مشهوردور.
- ۱۶- واسمینجین شور خیاری مشهوردور.
- ۱۷- هئریزین قالیسی مشهوردور.
- ۱۸- مشگین یا خود خیوین اوزومو مشهوردور.
- ۱۹- بینابین کبابی مشهوردور.
- ۲۰- هئربی- بئره نین قیزیل گولو مشهوردور.
- ۲۱- آخماقیه نین چورگی مشهور دور.
- ۲۲- بوستاناوانین یئر آلماسی ایله فتیری مشهوردور.
- ۲۳- زنگانین پیچاگی مشهوردور.
- ۲۴- گانباهانین آییسی مشهوردور.
- ۲۵- ایلخیچی نین سوغانی مشهوردور.
- ۲۶- کندوانین سویو مشهوردور.
- ۲۷- ملیک کندی (یا بوگون دولتی سندلرده ملکان)ین قورو اوزوملری (خشکباری) مشهوردور.
- ۲۸- شیرامینین اوزومو مشهوردور.
- ۲۹- شام قازانین قایماغی مشهوردور.
- ۳۰- حکم آوارین تیرپی مشهوردور. حکم آوارین تیرپینا دایر خالق آرا واختی ایله بو شعر ده دیلده- دیشده گزردی:
- ال آتمیشام ایشکنه نین گودوشونون قیرپینا
اوچ نفری یوللامیشام حکم آوارین تیرپینا
- ۳۱- اوشتوبونون ناری مشهوردور.
- ۳۲- بوستاناوانین ایستی سویو ایله فتیری مشهوردور.
- ۳۳- قوشاچابین قندی مشهوردور.

۳۴- سرعی نین سویو ایله آشی مشهوردور.

۳۵- گوئی یین خیاری مشهوردور.

۳۶- دریانین آلماسی مشهوردور.

۳۷- اردبیلین قارا حالواسی مشهوردور. (البته اردبیلین توتگین ده دئییرلر. بونا دایر ائل

ایچره بیر مثل ده هله ایشلنیلر)

ساوه ماحالی نین تانینمیش، هابئله خوش ذووقلو شاعیری، حاج قاسیم اوغلو رحمتلی حاج اکبر رزاقی (۱۲۹۹ - ۱۳۶۸/۵/۲۱ تاسوعا گونو) شعرلری نین بیرینده بیر سیرا بؤلگه لرین تانینمیش شئیرلین باجاریقلا آد آپارمیشدیر. البته بو یئرلرین بیر سیرالارین تورک اوتوراقلاری احتوا ائدیرلر کی، شاعیر منجه ماراقلی بیر موضوع یا اشاره ائتمیشدیر. شاعیرین شعرلری نین بیر سیرا بیتلری بئله اولموشدور:

... ..

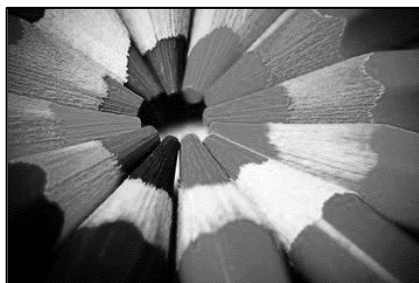
وئربیدی غله نی کرمانشاها ساری یاغ ایله
ات و داوار، سوتو بو اولکه لرستانه
اریک له قیسی دماونده، شهریاره اوزوم
وئرب دولابه خیاری، توتو براقانه
شیره و باسلیغی وئرمیش ملایره یارادان
چاناق ایله گونو وئرمیش خدا همدانه
وئربیدی جهرما خورما و قمصره عطری
قالینی عقرب جراره ایله کاشانه
نار ایله انجیری ساوه محالینا وئرمیش
شیرین قوونو زرنده، پیچاغی زنگانه
چایینی لطف ائیله ییب لاهیجان ولایتینه
شکر خوزستانا؛ قندین وئرب فریمانه
و شهسواره وئرب پورتاغال و نارنگی
اوزومو قزوینه و پوستنی ده داموغانه
وئربیدی ماهی ارزانی رشت و انزلیه
مرکبات و دیونو وئربیدی گیلانه
تعاروف ایله قاتیق شهر ری اهالیسینا
گز ایله هئیوانی لطف ائیله ییب صفاهانه
او یزده پشمک و گرگانه خربزه قند تک
قوما سوهانی وئرب زیره نی ده کرمانه

وئریبدی طالایی و گرمکی ورامینه
 هوای دلکش و گیلان و آلمان شمرانه
 نطنزه آرمود وئرمیش بهارده قارپوز
 سیگار ایله توتون و تریاکی توسیرگانه
 وئریبدی کوفته کبابی بلاد تبریزه
 کره نی شهر سراپه، پنیری لبقوانه
 پشنده یاخشی یئر آلمان و خمسه یه بوغدا
 وئریبدی شافتالینی، آلمانی خوراسانه
 قاجاقلی یورغا آتی تورکمنه وئریبدی خدا
 خوروزو لاره، سیغیرلا بوغانی سیستانه
 یئمیشله آق دوشو مزلقانه روزی اندیب
 سرین هوانی وئریب قار ایله قاراقانه
 تامام مملکته نعمتی وئریب بوللو
 عوضده لطف ائیله ییب اشتهانی تهرانه
 فکاهی شعر دئییب شاد قیلماغا خلقی
 وئریبدی «اکبر رزاقی» نی میصیرقانه.

قایناقلا، ایضاحلار:

- ۱- ساوه دن بیر ایشیق - حاج اکبر رزاقی نین دیوانی، تهران نشر اندیشه نو، ۱۳۹۰
- ۲- بو سطرلرین یازاری نین (رضا همراز) شخصی فوندو - تبریز
- ۳- بیر سیرا یئرلرین حیوانلاری دا آد ایلن دور. مثلاً سارابین ایتی داها مشهور دور.
 اورانین دؤلوندن اولان ایت، چوبانلار ایچون داها اؤنملی اولار.
- ۴- ماماغانین بو گونده ال ایشلریندن دوزدیلن تزئینی پارچالار بیر چوخ یئرلرده ائله
 ماماغان سووقاتی کیمی تانیلار.

بويلار (رنگلر) آيدين (على محمد) خلفى زنگير

آغ: آغ آنانين بوياسيدير. دونياني ياراديب و انساني آغ چيچكدن خلق ائدن يئر اوزو تانريسي نين (اؤلگن) بوياسى دير.

آغ آنا اثرليك و اؤلگنى ياراديب. بوتون دونياني بؤيوك بير دنيز بوروموشدو. دنيزين اوزرينده آغ قاز اوچوردو (اغ سؤزو آغ آنادا و آغ قازدا مقدسليگين نشانەسى دير. بو بويلا ايشيقلى دونيا و يئر اوزونون رمزي دير.) "(قام- شامان- س. ۳۴- ۳۵)

سارى و قيرميزى: گونش تانريسي نين بوياسى.

قارا: ايلك اؤنجه گوج و دؤزوم بوياسى ساييليردى. آما ترسليك دوشونجهسى (تفكر اضداد) يارانديقدان سونرا، يئر آلتى تانريسي نين (اثرليگين) بوياسى تانينير. اثرليك ده انسانلارى آغ چيچكدن ياراتدى آما اؤلگن اونلارين هاميسيىنى قاراتدى و يئر آلتى دونياسين اونلارا وئردى.

گۆى: گۆى تانريسي نين بوياسى.

ياشيل: گنجليك و ياشام بوياسى دوشونولوردو. اونا گۆره ده بو بويانى «اؤلنگ» ياشيللىق اوماينا (اله ا) وئيردiler.

«تورك خالقلىرى، تۇرنلردن باشقا، دۇيوشلرده ده بويالى پارچا ايشلهديرديلر. بو اينام و ورديش، تورك خالقلىرى نين مينياتورلاريندا دا اؤزونو گؤستريز. دۇيوش مئيدانلاريني چكن رسام، اونلارين پاپاقلاريندا، آغ گؤگ و قيرميزى بويالى بالاجا پارچالار/ سانجاقلار گؤستريز. بو دۇيوشچولر، سانجاقلارين (بايراكلارين) بوياسى ايله ايلگيلى، او يارادانلارا سيغينيپ و اونلارين اوغروندا جان وئرمگى دوشونوردولر. گؤگ، آغ و قارا بويلاردان ياس تۇرنلرينده استفاده خالق اغيز ادبياتيندا اؤزونو گؤستريز.

گول آچماز قارا باغلار

گۆى باغلار- قارا باغلار

اوغلو اؤلموش بير آنا

باشينا قارا باغلار

بئىلەلىكلە، خالق اۋلن آدامىن روھون، گۈيۈن يارادانىنا، اۋلگنە و اثرلىگە تاپشيريولار.»
«سارى و قيرمىزى بويلار تورك خالقلىرى نىن ميفىك دوشونجەلرىندە گونشىن
بلىرتىسى كىمى تانىنمىشىدیر.»

"چىندە يارانىب و توركلردن بىر كسىمىنى دە چئورە سىنە آلان تاويزم دىنى نىن
اينانچىنا گۈرە؛ قوتسال تانىنان فضا (اوزاى) عالمى دۇرد يۈنە آيرىلمىشىدیر. دۇرد يۈن دۇرد
حيوان ايله يانسىلانماقدادیر. دوغو دا گۈگ اژدها، گونئیدە قىزىل قوش، باتى دا آغ قاپلان و
قوزئیدە قارا قاپلوم باغا گۈرونمكدەدیر. بو دۇرد يۈن بو حيوانلارین آدىنى آلیر."

میلاددان ۲۰۰ ایل اۋنجه هون ایمپراتورو مئتە خان آتلاىرنى رنكى اوزرە، چىن ین هان
ایمپراتورلۇغونون باشچىسى كاۋ نو محاصره يە آلمىشىدى: آغ آتار باتىدا، گۈى آتار دوغودا،
بوتون قارا آتار قوزئیدە و قىزىل (كهر) آتار ايسە گونئیدە يئر توتموشدولار.

بىلىندىگى كىمى "مئتە خانىن آتلىلار آغ رنگ اوزرە دوزنلنمىشىدیلر. میلاددان سونرا
۹۸۵- جى ایل لردە اويغور دۋولتى پايتاختىنا گئىدن چىن ئلچىسى وان- يئن- تى بو
مۇسوعنون شاھىدى اولموشدور. اويغورلاردا مالكىت قانونو آتلاىرنى رنكى اوزرە
دوزنلنمىشىدى. هر كىمسە نىن آتىنىن اۋزونە مخصوص رنكى وار ايدى. اجتىماعى و
اقتصادى نظام- انتظام سايلاان بو عادت مئتە خانىن اوردوسوندا دا گۈرونوردو. آغ قويونلو و
قارا قويونلو كلمە و آدلارى دا بو كىمى عادت و نعنەلردن قايناقلاشمىش اولابىلر.

(ماد پايتاختى) همدان شەھرى نىن يئددى دووارىندان هر بىرى نىن اۋزونە مخصوص رنكى
وار ايدى. بىرىنجى (چۇل) دووارىن رنكى آغ ايدى. ايكىنجىسى قارا، اوچونجوسو توند
قىرمىزى، دۇردونجوسو گۈى، بئشىنجىسى آچىق قىرمىزى، آلتىنجىسى گوموشو،
يئددىنجىسى قىزىل. بئىلە بويلامالارى بابىل دە يئددى اولدوزون علامتى بىلىردىلر و
"بىرس نمرود" آدى بابىل ین تانىنمىش اركى بو رنگلرە بويانمىشىدى، آما همدان دا
دئىيلن بويلامالار تقلید اساسىندا ائدىلمىشىدیر.

بويلالار

سارىشىن	قىزىل	كهر	چىل	آچىق
سوغانى	قىرمىزى	كئرىمى	چۇھرايى	آغ
سورنگى	قوۋور	كورن	دوشابى	آلا
سورمەيى	قورمال	قاپ...	دوماغ	آلتىن
سوتاغ	مور	قاتىقدوشاب	اترنكى	بادامى
تورپاقرنگى	نارىنجى	قرە	گۈى	بنۇش
توند	سارى	قىپ...	گوموش	بوز
باشىل				چال

عاشق یار ادھی لینی

گفتگوی درباره‌ی هنر داستان‌سرای عاشیقے

با علیرضا صرافی

این مصاحبه توسط خانم "منیره اکبرپوران" دانشجوی دوره‌ی دکترای زبان و ادبیات فرانسه طی دو نشست در مهرماه ۱۳۹۵ در شهر تهران انجام گرفته است. اصل مصاحبه به زبان ترکی انجام گرفته و سپس به فارسی برگردانده شده است، در این مصاحبه بسیاری از اصطلاحات مربوط به هنر عاشیقی (که معادل فارسی نداشته) به ترکی آورده شده‌اند.

- آقای مهندس صرافی به عنوان سؤال اول می‌خواستم بپرسم که به نظر شما داستان‌های عاشیقی چیست و چه مشخصاتی دارد؟
- داستان‌های عاشیقی بخش مهمی از هنر عاشیقی ست، که بر اساس یک سنت شفاهی از اعماق تاریخ تا کنون ادامه پیدا کرده، این داستان‌ها را به لحاظ محتوای آن در دو گروه جای می‌دهند داستان‌های حماسی یا "قهرمانلیق داستانلاری" و داستان‌های عاشقانه یا "محبت داستانلاری" مهمترین داستان حماسی آذربایجان (و اغلب خلف‌های

ترک‌زبان) دستان کور اوغلو میباشد و از برجسته ترین دستان‌های عاشقانه نیز می‌توان به "اصلی و کرم"، "عاشیق غریب و شاه صنم" اشاره کرد. البته دستان‌های عاشقانه به لحاظ تعداد از تنوع بیشتری برخوردارند. دستان‌ها مرکب از بخش‌های نثر و نظم هستند هر یک از آن‌ها در مقطع معینی از تاریخ آفریده شده و در طول زمان نیز تغییراتی یافته امروز به دست ما رسیده‌اند.

- آیا ما می‌توانیم بگوییم که در این ۵۰ الی ۶۰ سال اخیر یک دستان خلق شده است؟
- بله تا جائیکه من می‌دانم، آخرین دستان خلق شده دستان ستارخان است که عاشیق حسین جوان خلق کرده است. این دستان را هم پس از مهاجرت به جمهوری آذربایجان آفرید. یعنی تا قبل از سال ۱۳۲۵ که در ایران بود، این دستان خلق نشده بود. احتمالا برخی از عناصر دستان از جمله اشعاری در مدح ستارخان و انقلاب مشروطه در آن زمان سروده شده بعدا در تنظیم دستان مورد استفاده قرار گرفته است. دستان محصول سال‌های پس از مهاجرت عاشیق حسین جوان است و در مهاجرت نیز چاپ شده است. اما دکر این نکته لازمست که هر اثر را زمانی ما می‌توانیم در رده‌ی فولکلور به حساب بیاوریم که توسط عاشیق‌های دیگر نیز اجرا شود و نام و بخشی از اشعار آن کمابیش بر سر زبان‌ها افتاده باشد، در غیر این صورت آن اثر هنوز یک آفرینش ادبی شخصی شمرده می‌شود.

- اینجا چنین سوالی مطرح می‌شود که آیا حسین جوان اول این اثر را به کرات اجراء کرده و سپس تبدیل به کتاب نموده و یا بالعکس در ابتدا آن را چاپ کرده و سپس شروع به اجرای آن نموده است؟

- استثنائا این اثر در ابتدا به صورت کتاب را چاپ شده است. هرچند اجرای برخی گوشه‌های آنرا توسط حسین جوان منتفی نمی‌دانم اما شیوه‌ی خلق اثر را ابتدائا در حوزه کتابت می‌دانم چنانچه تا کنون نیز در همین حوزه باقی مانده و شیوع لازم را مانند دستان کور اوغلو یا قاچاق نبی نیافته است. می‌دانید عاشیق حسین جوان خود شاعری چیره‌دست بود. ضمنا به هنر دستان‌گویی نیز مسلط بود. روایت‌های زیبایی هم به شکل دستان سروده است. مثلا عشق "لاله و چوبان" را در همان زمان اقامت در ایران با استادی و مهارت خاصی سروده و اصل دستان را نیز در مراسم ازدواج لاله و چوبان و در وصف آن‌ها اجراء کرده است که روایتی بی‌نهایت زیبا از عشق پاک و بی‌آلایش دو جوان آذربایجانی را به سادگی بیان می‌کند.

- سوالم این است که اجراهای این دستان‌ها با اجراهای مربوط به مثلا اصلی و کرم چه تفاوتی دارد؟ مثلا ستارخان را با کور اوغلو مقایسه کنیم؟ آیا نوع اجراهای این‌ها

با هم تفاوتی دارد؟ آیا عنصری وجود دارد که بگوییم با توجه به اینکه این داستان از ادبیات شفاهی فاصله گرفته است با انواع شفاهی مانند کور اوغلو تفاوت دارد؟

- وجه مشخصه ادبیات عاشیقی شفاهی بودن آن است. اما داستان هایی نظیر داستان ستارخان، اگر توسط جامعه‌ی عاشیقی پذیرفته و اجرا شوند در آن صورت جزوی از فولکلور ما محسوب می شود. به عبارت دیگر داستان عاشیقی را اگر بخواهیم در چارچوب فولکلور قرار دهیم بایستی از آن رواج آن بین عاشیق‌ها (و نه الزاما همه مردم) مانند ادبیات شفاهی کودکان که لازم نیست همه آن را بدانند.

داستان ستارخان را عاشیق‌ها اجرا نکرده‌اند. زیرا در عصر حاضر دیگر مجالس عاشیقی از رونق افتاده و تریبونی منحصر به فردی برای عرضه هنر محسوب نمی شوند. ظهور رادیو، تلویزیون، اینترنت و سایر وسایل ارتباط جمعی مجالس عاشیقی را به حاشیه رانده است. پس عملا میدانی هم برای اجرای داستان باقی نمانده است.

- پس داستان‌هایی که جدیدا خلق شده‌اند عملا جزو داستان‌های عاشیقی نیستند؟

- می توان گفت که بیشتر تقلیدی از داستان‌های عاشیقی هستند. داستانی که راوی مجلسی ندارد.

- در اروپا نیز در طول زمان آثاری خلق شده اند که وانمودی از ادبیات شفاهی بوده‌اند اما جزو ادبیات شفاهی محسوب نمی شوند. پس می توانیم بگوییم که داستانی خلق نشده. اما بهتر است در این مورد که چرا دیگر داستانی خلق نمی‌شود تامل بیشتری کنیم.

- دلیل این امر تحولات وسیع اجتماعی (از جمله جهانی شدن و...) در سال‌های اخیر است. واقعیت این است که هنر عاشیقی یک هنر مجلسی است. این مجالس به‌طور سنتی در فضاهایی یا به مناسبت‌هایی تشکیل می‌شد که فرصت کافی برای ارائه‌ی داستان را نیز فراهم می‌کرد. از جمله می‌توان از مراسم ازدواج و یا مهمانی‌هایی که توسط اربابان، خان‌ها و پاشاها برگزار می‌شد و یا مجالس شادی که بعد از پیروزی در جنگ برپا می‌شد و در آن عاشیق‌ها معمولا در محوریت مجلس حضور داشتند و داستان‌های را اجرا می‌کردند. در زمان‌های قدیم مراسم ازدواج هفت روز و هفت شب طول می‌کشید که در آن روایت فتح و پیروزی را به رشته‌ی نظم می‌کشیدند. در عروسی‌هایی که هفت شب و روز طول

میکشید، هر روز و هر بار چندین ساعت متوالی عاشیق سلسله وار دستانی را شروع می کرد و در روز پایانی نیز آنرا به انتها می رساند. چنانچه مثلا دستان رمانتیک عاشیق غریب و شاه صنم را معمولا تا حادثه معینی نقل می کردند و ادامه ی ماجرا را به روز بعد موکول می کردند. دستان سرایی روز بعد هم شامل حوادث جدیدی بود که به لحاظ حال و هوا و آهنگ های اجرا شده با روز قبل تفاوت هایی داشت تا اینکه نهایتا دستان به پایان می رسید و اجراء تمام می شد.

- آیا اکنون از عاشیق های مسلط به دستان سرایی در آذربایجان کسانی باقی مانده اند؟

- بله اکنون نیز چنین عاشیق های استادی داریم. مثلا از بین آن ها می توانیم عاشیق دهقان اورمیه ای را نام ببریم. همچنین عاشیق مسلم زنجانی که دهها ساعت نوار کاست از اجرای دستان شکاری را ضبط کرده اند و عاشیق سخاوت عزتی ساکن تبریز و از عاشیق های قاراداغی که کتاب های زیادی نوشته و دستان های عاشیقی فراوانی را ثبت کرده است.

در گذشته خان ها و بی ها از عاشیق می خواستند که در کنارشان باشند، یعنی هنر عاشیقی تریبونی برای بزرگان قوم بود که از این تریبون آن ها مورد ستایش و تعریف و تمجید قرار می گرفتند.

- داشتن عاشیق به جاه و جلال آن فرد هم مربوط می شد؟

- بله. به این دلایل مراسمی نیز برپا می شد و دستان های عاشیقی نیز طی این مراسم اجرا می شد. اما این دستان ها امروزه مخاطب آنچنانی نداشته و فرصت چندانی برای اجراء نیز ندارند. امروزه مراسم ازدواج در یک شب برگزار می شود، در کنار عاشیق سایر انواع موسیقی را نیز به مجلس دعوت می شود و مخاطبین بیشتر درخواست اجرای ماهنی می کنند تا دستان. طبعاً عاشیق ها نیز به این سمت سوق داده شده اند. به همین خاطر عاشیق های جوان ما کمتر دستان می دانند آن ها حداکثر قطعاتی از یک دستان را می دانند یعنی بیشتر بخش هایی را می دانند که به صورت آواز اجرا می شود و به بخش های روایی مسلط نیستند. در حالی که در اجراهای دستان بیشترین سهم مربوط به نثر آن است. در گذشته مخاطبین برای اینکه عناصر دستانی را شناخته و از دست ندهند، به صورت دقیقی به همه بخش های یک دستان توجه می کردند اما امروزه محور توجه مخاطبین تنها قطعاتی است که به صورت آواز اجراء می شود و نثر عاشیقی در مدخلی کوتاه برای آواز خلاصه می شود. در گذشته سابقه ای نداشت که همراه با اجرای دستان، فردی برقصد اما امروزه اجراها بیشتر برای رقص در مراسم ازدواج صورت می گیرد.

- سؤال دیگر این است که آیا عاشیق‌هایی که داستان اجرا می‌کنند بین یک اثر حماسی و اثر عاشقانه تفاوتی قائل هستند؟

- البته. اولاً هاوا [سبک آواز و اجرا] تفاوت دارد. ما هاواهای [سبک های آواز و اجرا] جنگی داریم، مانند "جنگی کوراوغلو" که حتی از نامش نیز حال و هوای رزم می‌آید.

- یعنی ما در داستان کور اوغلو بخش‌هایی داریم که آهنگ و حال و هوای آن رزمی نیست؟

- در تمام داستان‌های حماسی ما بخش‌های عاشقانه و رومانتیک نیز وجود دارد و چنین نیست که این نوع داستان‌ها که نام داستان‌های حماسی یا "قهرمانلیق داستانلاری" بر آن نهاده‌ایم تماماً داستان دلاوری‌ها و جنگ‌های قهرمانان داستان باشد، لذا همچنین هاواهای [سبک های آواز و اجرا] دیگری نیز در این داستان اجرا می‌شود. در کور اوغلو بخش‌های رمانتیک نیز داریم که مثلاً مربوط به دیالوگ‌های بین کوراوغلو و نیگار است و اجرای آن با بخش‌هایی رزمی که با آهنگ‌های رزمی مانند میصیری و جنگی کور اوغلو همراهی می‌شود، تفاوت دارد.

- آیا در داستان‌های عاشقانه نیز بخش‌های حماسی داریم؟

- تنها برخی داستان‌های عاشقانه چنین است از جمله داستان "شاه اسماعیل" هم رزمی و هم بزمی است. این داستان یک درجه از کور اوغلو و دو درجه از دده قورقود بزمی‌تر است، در بطن برخی داستان‌های رزمی یک عشق وجود دارد که در آن یک دختر موضوع مبارزه است. داستان شاه اسماعیل در دورانی مابین عصر رمانتیک و عصر حماسه در ادبیات خلق شده و عناصری از هر دو را در بر دارد.

- چه چیزهایی باعث ارتقای منزلت یک عاشیق می‌شود؟ لطفاً در ابتدا عوامل تعیین‌کننده منزلت عاشیق در زمان حاضر و سپس گذشته را ذکر کنید.

- ضرب‌المثلی داریم که می‌گوید "عاشیق گۆردوگون سؤیلر". عاشیق دیده گوید. عاشیق باید زبان به گفتن حق بگشاید و حقیقتی را که به عینه دیده کتمان نکند.

در گذشته عاشیق‌هایی داشتیم که به آن‌ها "حق عاشیقی" می‌گفتند. عاشیق‌هایی که زبان جز به راست نمی‌گشودند، آن‌ها عموماً مضامین الهی می‌خوانند، یا عاشیق‌هایی که به لحاظ جامع‌الاطراف بودنشان و تسلطشان به هنرهای شاعری و خوانندگی و نوازندگی و داستانسرایی و مجلس‌آرایی و... به صفت استادی متصف می‌شدند. اینان عاشیق‌هایی بودند که از نظر مردم دارای قرب و منزلت خاصی بودند همه اینان دارای سجایای اخلاقی والایی بودند که از اساتید خود به ارث برده بودند.

عاشیق علی‌عسگر خصوصیات یک عاشیق خوب را چنین بیان می‌کند:

"عاشیق اولوب دیار - دیار گزنین،
اول باشدا پور کمالی گر کدی
اوتوروب دوراندا ادبین بيله
علم و معرفتدن دولو گر کدی

خالقا حقیقتدن مطلب قاندىرا
شیطانی اۆلدوره، نفسین یاندىرا
اىل ایچینده پاک اوتورا، پاک دورا
دالیسینجا خوش صدالی گر کدی

اگر دقت کنید دده علی‌عسگر بعد از شمردن چندین سجه‌ی اخلاقی، تازه صدای خوش
عاشیق را نیز ذکر می‌کند. یعنی ادب و کمال عاشیق را مقدم بر صدای خوش او می‌داند.
عاشیق حسین نیز به کار بردن زبان تلخ و بی‌بندوبار را در مجالس برای خود منع می‌کند:
دلی گونول بیر مجلسه واراندا
وئر قاداغا آجی دیله، دانیشما
هرجائی سؤیله‌مه، هرجائی دئمه
لاف ائله‌ییب، گوله - گوله دانیشما

عاشیق اکبر نیز می‌گوید که عاشیق نباید آلت دست اشخاص چرب زبان شده، عهد و
پیمان خود با دیگران را بشکند. آنگاه تاکید می‌کند که نباید در مجالس چشم‌چرانی کرد
زیرا عاشیق همواره باید به پاکی مشهور باشد.
عاشیق اولان، یاغلی دیله باخماسین
چالیشسین سؤزونده قارا چیخماسین
قیز، گلین گؤرنده گؤزو آخماسین
آدی ائلدۀ تمیز آد اولسون گرک

می‌توان ده‌ها نمونه دیگر از این مضامین اخلاقی را از ادبیات عاشیقی مثال آورد.
عاشیق‌های استاد در کنار آموختن فنون شعر و شاعری و مهارت‌های خوانندگی و
نوازندگی، این اخلاقیات را نیز به عاشیق‌های جوان تعلیم می‌دهند.
همانطور که سازمان‌ها و نهادهای جاافتاده ابتدائاً به نشر منشور اخلاقی خود می‌پردازند،
عاشیق نیز در ابتدا با آهنگ دیوانی به اجرای اشعاری موسوم به استادنامه می‌پردازد که
محتوای آن پندها و سخنان نصیحت‌آمیز یا همان منشور اخلاقی است. عاشیق در
استادنامه‌ها بسیاری از اصول اخلاقی یکی یکی می‌شمارد.

- یعنی در ابتدای هر اجراء آن‌ها را می‌شمارد؟

- بله اگر اصطلاحاً مجلس در دست خود عاشیق باشد و مثلاً فرصت کافی برای ایفا داشته باشد (و نه در دست مجریانی که آهنگ‌های درخواستی سفارش می‌دهند) حتماً با استادنامه شروع می‌کند. عاشیق‌ها قبل از شروع به دست‌انسرائی حداقل یک و معمولاً سه "استادنامه" می‌خوانند. موضوع استادنامه‌ها اخلاقی و دینی است. ضمن اینکه در ابتدای اجرای خود ذکر خیری نیز از همه اساتید و پیش‌کسوتان این حرفه می‌کنند و بدین ترتیب دین خود را به بزرگان و معلمان خود ادا می‌کنند. لذا مجلس با معنویت خاصی شروع می‌شود. بر عکس اگر عاشیق به محض ورود به مجلس به اجرای موسیقی شاد بپردازد، او چهره‌ای مطرب‌گونه از خود بروز داده که در عرف جامعه‌ی سنتی ما چندان مقبول نیست. چنانچه می‌دانید در نظر مردم اصطلاح "مطرب" باری منفی دارد حتی گاه به عنوان دشنام نیز به کار می‌رود. در آذربایجان و ترکیه سنت عاشیقی در ادامه‌ی سنت پیران این طریق یعنی "دده‌ها" و "حق عاشیق لاری" است. گفتنی‌ست که در شکل‌گیری اولیه مذهب تشیع در میان قبائل ترک‌زبان آذربایجان و آناتولی، حالت بدوی و ابتدائی این مذهب توأم با ادبیات و مراسمی بوده که اصطلاحاً می‌توان آنرا در آذربایجان فرهنگ "قزلباشی" و یا مطابق اصطلاح امروزی رایج در آناتولی "علوی‌گری" نامید. در این فرهنگ ساز عاشیقی از جایگاه والایی برخوردار است.

- آیا الان چنین عاشیق‌هایی داریم؟

- اکنون کاربری عاشیق و عاشیقی کمی با گذشته فرق کرده، چرا که مخاطبین آن و انتظارات آن‌ها نیز فرق کرده‌اند. امروزه در برخی مجالس از عاشیق‌ها می‌خواهند مثلاً آهنگ‌های شاد بنوازند حتی آهنگی که بتوان با آن رقصید. مردم دیگر وقت و حوصله‌ی چندانی به شنیدن داستان‌ها ندارند، با ورود رادیو و تلویزیون به صحنه زندگی بخش زیادی از نیازهای معنوی مردم بر عهده مئدیا افتاده، تعقیب داستان سریال‌های تلویزیونی ای بسا راحت‌تر و در دسترس‌تر است.

- آیا ریخت و قیافه‌ی عاشیق‌ها نیز در منزلت آن‌ها مؤثر است. بگذارید سوالم را به‌طور

مشخص بپرسم، می‌بینیم که همه عاشیق‌ها سبیل دارند آیا امکان داشته که فردی شخصاً سبیل دوست نداشته و صرفاً به خاطر اینکه عاشیق است سبیل بگذارد و لباس مخصوص عاشیقی بپوشد. این چیزها در منزلت دریافتی آن‌ها در مجالس آن‌ها تأثیر دارد؟

- خوب عاشیق اصولاً یک تیپ سنتی است، در فرهنگ سنتی ما گذاشتن ریش و سبیل برای مرد مستحسن است. در فرهنگ عامیانه سبیل سمبل و نشانه‌ی مردانگی محسوب می‌شود. البته خواستگاه اجتماعی عاشیق‌ها هم در این موضوع مؤثر است. اغلب

عاشیق‌ها منشاء روستایی یا ایلاتی دارند، در این جوامع زدن سبیل مقبول نیست، اما برخی عاشیق‌ها که منشا شهری دارند ممکن است سبیل نداشته باشند.

- شما دقیقا به چه کسی عاشیق می‌گویید؟

من به همان تعریف سنتی عاشیق قائلم و معتقدم که به علت تغییر تدریجی تیپ عاشیق دیگر نباید به کسانی که صرفا ساز عاشیقی می‌نوازند عاشیق گفت. بهتر است آن‌ها را با نام خودشان و بدون پیشوند عاشیق صدا زد.

عاشیق تعریفی دارد که این نسل جدید در آن نمی‌گنجد. عاشیق صاحب چند هنر است، دستان گویی، نوازندگی، خوانندگی، مجلس‌آرایی و... رابطه عاشیق با مخاطب خود بسیار نزدیک و چهره به چهره است. بسیاری از عاشق‌های حرفه‌ای از میمیک صورت مخاطبین خود متوجه می‌شوند که تا چه حد مخاطب سرحال است یا حوصله‌اش سر رفته و متناسب با حال و هوای مخاطب گاه وسط دستان؛ آنرا نیمه کاره گذاشته وارد صحنه‌ی دیگر دستان می‌شوند و یا یک لطیفه "قاراوللی"^۱ می‌گویند. نسل جدید ساز بدستان امروزی اغلب فاقد بسیاری از خصوصیات تعریف شده برای عاشیق هستند.

- چگونه عاشیق از فضای دستان حماسی و جنگی خارج می‌شود و مردم را می‌خنداند و دوباره به اجرای دستان ادامه می‌دهد؟

- خوب این هم از همان هنرهایی است که عاشیق‌ها دارد. قابل ذکر است که اصلا در درون جدی‌ترین دستان‌های حماسی مانند دستان کوراوغلو و دده قورقود نیز صحنه‌ها و شعرهای طنز وجود دارد که بخشی از دستان شمرده می‌شود.

- آیا می‌توانیم بگوییم که سبک‌های دستان آنچنان سیالیت دارد که در میان موضوعی با آن جدیت، طنز هم جا می‌گیرد؟

- فرض کنید در یک در جریان یک سخنرانی جدی، سخنران برای تفهیم خوب سخنانش ممکن است حتی یک جوک هم بگوید. این جوک وصله‌ی ناجوری در وسط صحبت نیست بلکه دقیقا در جهت کمک به تفهیم آن است. لطیفه‌ای هم که عاشیق می‌گوید در راستای تأیید حوادث دستان است، اینست که در روال دستان مقبول می‌افتد.

^۱ - "قاراوللی" اصطلاحی است که به خاطرات شیرین و لطیفه‌های کوتاه میان دستان اطلاق می‌شود. شبیه میان‌پرده‌ای که در میان سریالهای تلویزیونی شاهد پخش آن هستیم. عاشیق در میان دستان و به تناسب دستان قاراوللی می‌گوید و دستان را از حالت یکنواختی درمی‌آورد. در قاراوللی عاشیق‌ها معمولا از رویدادهای روستای خویش و حوادثی که شخصا تجربه کرده و یا لطیفه‌هایی که کمتر کسی شنیده استفاده می‌کنند.

البته قاراوللی هیچگاه به عنوان نتیجه دستان ذکر نمی‌شود. قاراوللی فقط در میانه‌ی دستان روایت می‌شود و هدف اینست که مستمع را سر ذوق بیاورند.

- آیا عاشیق‌ها ذوق شعر و یا ذوق خلاقیت هنری دیگری هم دارند؟
- بلی. معمولاً چنین است. اغلب عاشیق‌ها ذوق شعری دارند. بعضی از عاشیق‌ها ذوق آهنگسازی هم دارند چنانچه برخی از آهنگ‌های عاشیقی نام یک عاشیق را بر خود گرفته، مانند "دیلقمی". برخی از عاشیق‌ها هرچند آهنگساز نیستند اما سبک نوازندگی منحصر به فردی دارند. همه عاشیق‌ها باید خواننده خوبی بوده و صدای خوبی داشته باشند. اما شاعر بودن و بخصوص آهنگساز بودن الزامی نیست، نواختن، خواندن، دستان گفتن و سخنرانی کردن و مجلس‌آرائی از ویژگی‌های الزامی یک عاشیق است. در کنار این‌ها بعضی هنرهای دیگری نیز وجود دارد. مانند رقص پا، (چنانچه می‌دانید همراه با نواختن ساز، مثلاً با ریتم آهنگ یک قدم جلو و دو قدم عقب می‌گذارند، حرکتی کرده و در میدان می‌چرخند). یا با ساز ژست‌هایی فیگوراتیو جالبی می‌گیرند، که مجلسیان را محصور خود می‌کنند. عاشیق حرفه‌ای موقع اجرای اثر خود با اثر یکی می‌شود. وقتی از زبان کوراوغلو می‌خواند، خود را کوراوغلو می‌انگارد و وقتی از غریب می‌خواند خود را غریب می‌انگارد و این وحدت میان سوژه و هنرمند به خوبی در حرکات سر و دست و میمیک صورتش مشخص است.

- شکل مجالس کنونی چه تاثیری در شکل هنر عاشیقی کرده است؟
 - اکنون مثلا در یک مجلس شعرخوانی از عاشیق دعوت می شود و او هم بلافاصله شروع به نواختن می کند و قطعه ای را می خواند و سن را ترک می کند. یعنی دقایق کوتاهی از مجلس که به موسیقی اختصاص دارد، حداکثر با یک ترانه عاشیقی پر می شود. ویا در جشن های عروسی امروزی فقط درخواست می شود که عاشیق فلان ترانه را بخواند و نه اینکه داستانی نقل کند. چون داستان تمام نخواهد شد، دیگر مثل گذشته هفت روز و هفت شب جشن و عروسی وجود ندارد.

- آیا در سنت عاشیقی اجراهایی ویژه زنان و مردان وجود دارد؟ مثلا اجراهایی وجود دارد که تنها در حضور آقایان اجرا شود و یا بالعکس؟
 - بله. در بعضی از داستان های عاشقانه گاه صحنه های وجود دارد که ترجیح می دهند بیشتر در یک مجلس مردانه تعریف کنند.

- آیا فقط همین جا است که فرق می کند؟
 - اینرا من باب مثال گفتم. اکنون در مراسم ازدواج در فضا های مسقف شهری و روستایی اغلب مجالس آقایان و خانم ها جدا است، عاشیق در مجلس آقایان حضور دارد اما صدایش به مجلس زنانه نیز می رود. اما در فضای آزاد زن و مرد در کنار هم هستند. بخصوص در ایلات و عشایر و روستاها و مناطق حاشیه شهرها که کنترل های رسمی کمتری دارند.

اضافه کنم که ما عاشیق های زن نیز داریم. که عمدتا در یکی دو قرن اخیر پا به عرصه ی عاشیقی گذاشته اند. البته شاید قبل از آن هم بوده اند اما نامشان ثبت نشده است.

- مثلا به غیر از شاه صنم چه کسی ثبت شده است که ما آن را هم در داستان شنیده ایم؟

- شاه صنم همانطور که خودتان گفتید یک چهره ای داستانی است. اینجا صحبت از یک تیپ هنرمند واقعی است، در داستان ها از زبان اصلی، شاه صنم و حتی نیگار اشعاری خوانده می شود. این اشعار با عبارت "آلدی نیگار یا آلدی اصلی" (یعنی نیگار ساز برگرفت و چنین سرود) شروع شده و سپس با ساز و آواز اجرا می شود. تو گوئی قهرمان زن داستان هم خود ساز می زده و آواز می خوانده و شعر می سروده است. اما واقعیت این است که این اشعار توسط عاشیقی که داستان را خلق کرده، سروده شده است.

- آیا عاشیق‌های زن در تعریفی که شما از عاشیق ارائه دادید جای می‌گیرند؟
- بعضی‌ها مثل "عاشیق زولفیه" یا "عاشیق اولدوز" دقیقا در این تعریف جای می‌گیرند. این‌ها به‌خوبی می‌توانند مجلس را اداره کنند، بزنند و بخوانند و ساعتها داستانسرای کنند. ولی تعدادی از زنان هستند که صرفا خواننده و نوازنده‌اند.

- آیا عاشیق‌های خانم در مجلسی که صرفا آقایان باشند حضور پیدا می‌کنند؟
- قدیم‌ها به‌طور سنتی عاشیق‌های زن را صرفا به مجالس زنانه دعوت می‌کردند. گویا در زمان قدیم در منطقه هشتروند یک نفر عاشیق خانم وجود داشته که گفته می‌شود که بعدها تحت فشار جامعه‌ی

مردسالار توبه کرده است! دکتر فیض الهی وحید در این خصوص اطلاعاتی به نقل از پدرش عاشیق علی در اوایل انقلاب در مجله دده قورقود نگاشته‌است. در آن سوی ارس نیز عاشیق شهربانو و عاشیق پری را می‌شناسیم که در شعرهایشان بعضا نیز از مسائل و دردهای زنان سخن می‌رود. من به اشعار این عاشیق‌های زن نام "ادبیات پیشافمنیستی زن" یا "فمنیسم اؤنجه‌سی قادین ادبیاتی" نام داده‌ام. که تعدادی از داستانهای کودکانه در فولکلور هم بخش مهمی از این ادبیات را تشکیل می‌دهند.

- آیا عاشیق‌ها صرفا در مجالس مردان می‌خواندند و یا در مجالس زنان نیز اجراء داشته‌اند؟

- نه، الزاما این تفکیک همیشه وجود ندارد. فضاها در جوامع روستایی و بخصوص ایلی چندان جدا نیست. گاه نیز در میانه‌ی راه یا سرچشمه زمانی که خانم‌ها عاشیقی می‌دیدند، از او می‌خواستند که در وصفشان شعری بگوید و بخواند. عاشیق هم در تعریف آن‌ها می‌خواند.

- عاشیق مرد؟
- بله.

- این که می گویند عاشیق های امروزی یک داستان را به طور کامل اجراء نمی کنند، آیا در گذشته به طور کامل اجراء می کردند؟

- نه. "دستان کامل" در اینجا تعریفی دست نیافتنی است. به چه چیز می گوئیم دستان کامل؟ کامل بودن یک دستان مفهومی نسبی و متغیر است. دستان های عاشیقی بخشی از ادبیات شفاهی و تابع تعاریف ادبیات شفاهی اند. داستانی را که یک عاشیق زنجان اعتقاد دارد "کامل" می داند، اگر آنرا مثلاً برای یک عاشیق قره داغی بخواند از نظر او ممکن است ناقص ارزیابی شود و بالعکس. چرا که واریانت های متداول از یک دستان در مناطق مختلف جغرافیائی با هم متفاوتند.

- "بوی" چطور؟

- "بوی" یا "قول" اجزای نسبتاً مستقل از یک مجموعه دستانهای حماسی ست، که هر کدام به شرح یک ماجرا و جنگ اختصاص دارد. یکی از راه های توسعه ی دستان های عاشیقی ورود "قول" های جدید به دستان است. بسته به عاشیق و مخاطب "بوی" یا "قول" ممکن است کوتاه و یا بلندتر اجراء شود. در شکل ابتدائی قول ها اشعار کمتری دارند و بیشتر حاوی مطالب نثرند بعد به تدریج بخش نظم آن توسعه می یابد. "قول" هایی هستند که درون آن "قول" حتی یک شعر هم برای اجراء با موسیقی وجود ندارد و از اول تا آخر نثر است.

داستان ها به تدریج و در طول سال های متمادی از سوی عاشیق های متعددی بسط و توسعه می یابند. همین است که صحبت از دستان کامل برای یک مفهوم متغیر بی معناست. دستانهای عاشیقی متن یک کتاب نوشته شده ای نیست که حتی تعداد صفحاتش نیز ثابت باشد، این ها کتیبه های شفاهی متغیر با زمان و مکان هستند.

- واژه ی "بوی" را از کجا ذکر می کنید؟ آیا از دده قورقود مانده است.

- "بوی" به هر یک از دستان های مستقل دده قورقود است. در دستان کوراوغلو همین اصطلاح را قول (به معنای شاخه) می گویند.

- جای دیگری که ما از بوی استفاده نمی کنیم.

- به معنی بخش مستقلی از یک دستان فقط در دستان های دده قورقود استفاده می شود. همچنین اصطلاح "بوی دئمک" به معنی داستان سازی و تعریف و تمجید در زبان ترکی کنونی کاربرد فراوانی دارد.

- من در قاشقایی ها شنیده ام که در دستان کوراوغلو پیش زمینه ای از ابتدا و انتهای دستان نمی گویند و به طور مثال از جایی شروع به خواندن می کنند و می گویند

"کوراوغلو آئیوازی گؤزلور". اگر اجراها به این شکل بوده است، باید مخاطب با کل داستان آشنا بوده باشد تا این بخش را درون آن جا داده و متوجه بشود. اینگونه نیست؟

- بله. فرض اینست که این شخصیت ها را همه می شناسند. اما زمانی که شروع به گفتن داستان می کند، معمولا در متن داستان آنرا از ابتدا بازگو می کنند که نام اصلی کوراوغلو روشن بود پدرش چگونه کور شد. و تا پایان نیز که داستان زمان پیری قهرمان و سرانجام کار اوست ذکر می شود.

- پس داستان را از ابتدا می گویند و نه از وسط؟
- بله طبعاً از ابتدا می گویند، مگر اینکه فرصت این کار را نداشته باشند و بخواهند بخش کوتاهی از آنرا اجرا کنند. از طرفی عاشیق ها نوعی طرز بیان دارند که اغلب به صورت سوال و جواب است. یعنی سوالی که به ذهن مخاطب می آید را خودشان پرسیده و پاسخش را هم خودشان مانند دیگری می دهند. مثلاً می گویند:
- 0 سیزه کیمدن خبر وئره جگم؟
- 0 قوچ کوراوغلودان.
- 0 قوچ کوراوغلو هاردا ایله شردی؟
- 0 چارداخلی چنلی بئلده.
- 0 چارداخلی چنلی بئلده یئددی مین، یئددی یوز یئتمیش یئددی دلی ییغیشیمشدی باشینا.

با این مدخل یکی از داستانهای کوراوغلو را شروع کرده و ادامه می دهند.

- آیا "بخشی" هم به عاشیق ها اطلاق می شود؟
- بخشی یک نام قدیمی تری برای عاشیق هاست در کنار اصطلاح هایی مانند اوزان، دده، وارساق، یانشاق اصطلاح بخشی هم به کار رفته اکنون در آذربایجان منسوخ شده اما اکنون ترک های خراسان و ترکمن ها اساساً به عاشیق هایشان بخشی می گویند.

- الان بسیاری در زنجان دارای نام خانوادگی بخشی هستند.
- بلی نام فامیلی بخشی در تبریز و جا های دیگر هم هست. اما اینکه این به چه معنایی است و چگونه آن را انتخاب کرده اند باید از افراد همان خانواده سوال کرد. آیا شما در زنجان پرسیده اید که نام های خانوادگی بخشی از کجا آمده یا فامیلی شان را انتخاب کرده اند.

- من در زنجان دوستی دارم که می گوید پدر یا پدر بزرگ من بخشی بود. به نقل ها بخشی می گفته اند و دوستم می گوید که پدر بزرگش بخشی بوده است. ضمناً اسم بخشعلی هم وجود دارد و شاید به نوعی به عاشیق های حق برمی گردد؟

برگردیم به اصل موضوع، به نظر من باید در این زمینه هم تحقیق کنیم. عاشیق بر چه اساسی قول یا بویی را که روایت می کنند، انتخاب می کند. آیا بر اساس حال و هوای مجلس است؟

- احتمالا برآورد می کند که چه مدت زمانی فرصت اجراء دارد. همچنین در نظر می گیرد که خودش به اجرای کدام بخش مسلط است، ضمن اینکه نباید برای مجلس واحد دستان مکرر نقل کند. حال و هوای خودش هم مهم است. ممکن است یک دستانی را به خوبی مسلط نباشد و یا با روحیه ی او در آنزمان نسازد، حتی اگر اجرای این بخش را درخواست کرده باشند، عاشیق از آن گذر کرده و به اجرای بخشی که خود نیز تمایل بیشتری دارد خواهد پرداخت.

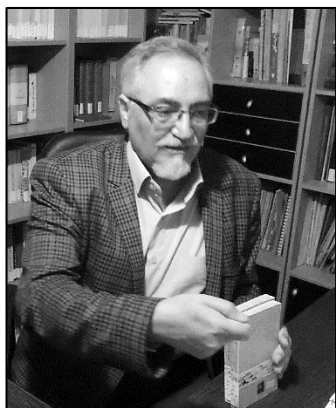
- آیا اینکه در میان مخاطبین چه کسانی باشند، در اجرای عاشیق تأثیری دارد یا نه؟
- البته که موثر است. یعنی عاشیق به مخاطب خود نگاه می کند که کیست و آیا دست به جیب شده و انعام یا "نمر" می دهد یا نه.

- آیا چنین سنتی وجود داشته؟ یعنی عاشیق خودش انتخاب می کند و یا به او می گویند که کدام دستان را اجراء کند؟

- عاشیق هیچگاه مناسبت یک طرفه ای ندارد. نوعی تعامل دائمی در مجالس بین عاشیق و مخاطبین وجود دارد. مثلاً در مجلسی ممکن است به او بگویند کدام دستان را اجراء کند. بعضاً خودش انتخاب می کند. بعضاً عاشیق تحفه خاصی دارد که هیچ کس نمی داند و باید خود شروع کند، چون مخاطبین اطلاعی از آن ندارند. معمولاً می گوید که برای شما سوغاتی دارم، این را بنوازم تا بشنوید و با این روش شروع می کند. ممکن است یک یا چند بخش را خودش سروده/ گفته باشد. بقیه اش را هم مردم انتخاب می کنند. در هر حال برنامه عاشیق مرتب با تعامل متقابل میان او و مخاطبینش و در یک فضای آکنده از صمیمیت تنظیم می شود.

- یعنی ما می توانیم بگوییم که نوع پیشنهادات تعیین می کند که یک عاشیق چه چیزهایی را تمرین کند و یاد بگیرد؟
- بله. دقیقاً مخاطب عاشیق را هدایت می کند.

- آیا آن دستان ها یا بخش هایی از دستان ها که مثلا در مدت ۵۰ سال کسی آن ها را پیشنهاد نداده، حذف می شوند؟
- بله. به تدریج دستان هایی که متقاضی نداشته باشند فراموش می شوند و طبعاً به نسل بعدی عاشیق ها منتقل نمی شوند.

- کسی که اجراهای ماناس توسط قزاق ها را ثبت کرده، گزارش کرده است که بعضی از مخاطبین اعتراض می کردند و می گفتند شما این جزئیات را نگفتید. یعنی برایشان مهم بوده است. آیا چنین چیزی را شما مشاهده کرده اید؟
- من چنین چیزی را مشاهده نکرده ام. البته تجربه شخصی من ملاک نیست چون بسیار محدود است.

- الان در عصر حاضر قهوه خانه های عاشیقی وجود دارند؟

- بله. اوائل انقلاب در تبریز بالای سینما دیانا، واقع در خیابان خمینی امروزی، قهوه خانه بزرگی بود که در آنجا اجرا می کردند. قهوه خانه تیرانداز در مجاورت باغ گلستان هم بود، در بازارچه گجیل قاپی هم قهوه خانه ای وجود داشت که در آن ها عاشیق ها جمع می شدند. اکنون در اورمیه و تبریز و... برخی قهوه خانه ها پاتوق عاشیق ها هستند.

- آیا الان اجرای عمومی که در آن جمعی حضور بیابند و به گفته های عاشیق توجه کنند وجود دارد؟ یا آیا به نظرتان امکان آن وجود دارد؟ منظورم جدای از همایش ها و غیره است.
- الان این فضاها بسیار محدود شده اند. هنر عاشیقی یک هنر مجلسی است که باید روبروی عاشیق باید نشست و چهره به چهره به اجرای آن توجه کرد. اکنون عمده میدان عمل عاشیقها مجالس و مراسم عروسی است. در همایش ها نیز معمولاً اجراها در زمان محدود صورت گرفته و صرفاً به بخش موسیقیایی هنر عاشیقی پرداخته می شود. مگر اینکه اراده ای در این زمینه شکل بگیرد و کسانی پیش قدم شود با محوریت دستاوردی از عاشیق ها دعوت کنند.

البته امکانش وجود دارد. مثلاً می توان مراسم بزرگداشت خسته قاسیم و عاشیق عباس توفارقانلی، گذاشت و در آنجا دستان های آنان را به ترنم آورد.

- به عنوان سؤال انتهایی می‌خواهم ببینم که آیا مخاطبین داستان‌های عاشیقی آنرا یک داستان واقعی می‌دانند و یا از ابتدا آنرا افسانه و دروغ می‌پندارند که محض سرگرمی گفته می‌شود؟

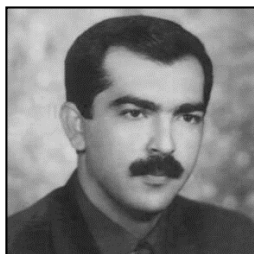
- چون سؤال آخر شماس‌ت مایلیم به عنوان حسن ختام پاسخم را با نقل یک خاطره شیرین همراه کنم. در تبریز یک همکار ارمنی داشتم بنام آشوت بابایان که از ارامنه اهل میاندوآب بود. او نقل می‌کرد که در دوران کودکی در میاندوآب در همسایگی یک خانواده مسلمان زندگی می‌کردند و چون حیاط خانه اشان کوچک بود دو سه مرغی را که داشتند به همسایه خود سپرده بودند که در حیاط نسبتاً بزرگشان به همراه مرغ-خروس‌های آن‌ها بگردند. می‌گفت آن روزها که به سالهای پیش از انقلاب باز می‌گشت عاشیق درویش از رادیوی ارومیه داستان اصلی و کرم را نقل می‌کرد و همه در ساعت پخش برنامه پای رادیو می‌نشستند و به دقت به داستان گوش فرا می‌دادند. اصلی ارمنی و دختر یک کشیش متعصب بود که حاضر نبود او را به یک مسلمان بدهد. و این کشیش مرتب خدعه‌هایی به کار می‌برد تا اصلی را از کرم دور کند. آشوت می‌گفت هر بار که کشیش رنج و زحمت چندین روزه کرم را نقش بر آب کرده و او را از رسیدن به اصلی محروم می‌ساخت، مرد همسایه عصبانی می‌شد و فوراً یاد ما همسایه‌های ارمنی خود می‌افتاد، آنگاه می‌شنیدیم که پنجره اتاق را باز کرده به خانمش که او را "عاباسین قیزی: دختر عباس" خطاب می‌کرد می‌گفت:

- عاباسین قیزی که بو اثرمنیلرین توپوخلارین توت وئر اؤزلرینه، بیز اثرمنی‌یه توپوق ساخلیلان دئییلوخ! (دختر عباس بیا و این مرغ‌های ارمنی‌ها را بگیر بده به خودشان، ما که برای ارمنی‌ها مرغ نگه نمی‌داریم!)

می‌گفت کمی بعد در زده و مرغ‌ها را تحویل می‌دادند، بعد از چند روز که کرم امیدوار به دیدار اصلی می‌شد دوباره قبول می‌کردند که مرغ‌ها را در حیاط خود نگه دارند تا در یک مرحله دیگر از نامردی کشیش دوباره صدای مرد خانه که عاباسین قیزی را به گرفتن مرغ‌ها و تحویل آن به ما فرامیخواند شنیده می‌شد.

این مثال نشان می‌دهد که مردم عادی کلاً این داستان‌ها را واقعی می‌پندارند و تحت تاثیر صحنه‌های آن حتی در زندگی واقعی خود نیز گاه عکس‌العمل شدید نشان می‌دهند.

- آقای مهندس صرافی از اینکه وقت خود را برای پاسخ دادن به سؤالات من درباره چهره عاشیق‌ها و هنر داستان‌سرایی آنان در اختیار من گذاشتید متشکرم.
- من هم از شما تشکر می‌کنم.

ديوان يوسف عباديان

عاشيق ادبياتيندا اولان شعر
نوعلريندن آن باشدا گلنلردن
بيريسی «ديوان» شعر نوعودير.
ديوان شعرى مضمون باخيمندان
چوخراق عرفانى، مذهبي،
نصيحتى، مضمونلارى
داشيماقدادير. آزاراق اولاركى
ديوان شعرى گۆزللمه (گۆزليک
تعريفى) مضمونلو اولار.

عاشيق تابلوسو (ميخ دؤشمه)، استاد فيروزفر- ين اثرى

ديوان شعرى ايکى قورولوشدا اولار:

- ۱- ساده ديوان: شعرين هر بندى ۴ ميصرع و هر ميصرع ۱۵ هيجا اولار.
اؤرنک عاشيق غريب دستاينندان:

اوخو عاشيق اوخوگينان طبيعت فرمانى دير
گلن قالمير گئدن گلميز، بو يولون کاروانى دير
مولا سندن خبر آلدی دوز دئمهدين دردینی
سن بيلميرسن کذاب اولان حقيقت دوشمانى دير؟

- ۲- خمسه ديوان: شعرين هر بندى ۵ ميصرع و هر ميصرع ۱۵ هيجا اولار.
اؤرنک خسته قاسيم دان:

اژلیندن اقدام اولان تک دير بير الله ازل
اؤز نوروندان خلق ائيلهدى اول رسول الله ازل

اسم اولوندو شیر یزدان اول ولی الله ازل
 عرشه کورسه باعث اولدو اونلار لوح و قلمه
 اشهد ان لا اله یزدی الا الله ازل
 دیوان شعرلرین بعضی سینده جناس و دوداق دیمز کیمی شعر فورمالارین دا گؤرمک اولار.
 اؤرنک: دوداق دییز دیوان:

ناحق یئره گیزیلی سیرری گیزلتدین خاندان گدا!
 آه ائدرسن ناله چکر، جان چئخار جاندان گدا!
 صدق دیل له چاغیر گلکسین سن شاهلارین شاهینی
 ناحق ایشدی دیلک دیلر انسان انساندان گدا!

عاشیق شعرلرینده اولان دیوان شعر نوعیندن علاوه عاشیق هاوالاریندا اوچونون آدی
 دیوان لا باغلیدیر:

۱- دیوان مجلس

۲- عثمانلی دیوانیسی

۳- بحر دیوانی

دیوانی مجلس هاواسیلا عرفانی، مذهبی و نصیحتی مضمونلو شعرلر اوخونار.
 عثمانلی دیوانیسی هاواسیلا حماسی، قیفیل بند و حربه زوربالی مضمونلو شعرلر اوخونار.
 بحر دیوانی هاواسیلا گؤز لملله مضمونلو شعرلر اوخونار.
 عاشیقلیق گلنه گینده عاشیق مجلسده ایلک سؤزه باشلایاندا دیوان شعرلریندن
 اوستادنامه لر، نصیحت نامه لر... پئشرو دئییب و اوندان سونرا دیوان مجلس هاواسیلا: * ای
 یار حبیب، حبیب الله حبیبیم سن یا رسول سندن مدد، آتی دولدول قولو قنبر یاعلی
 فریادرس * دئیرک الله سیغینیپ و اللهین رسولونا دوست اولدوغونا اقرار اندیب، بیرینجی
 امامی یاد ائیله ییب اوخوماغا باشلار.

اوستادلارین دئییشلرینه و نظرلرینه گؤره دیوان مجلس هاواسی و شعرلر مجلسین
 آچاری دیر، اونلارین واسطه سیله مجلسده سؤز خزینه سی آچیلیر.

دیوان مجلسی دئمک مجلسین دفتری دئمکدیر، بو آنلامدا کی، عاشیق اؤز
 سینه دفترین آجیب، سینه سینده اولان حکمتلی شعرلرین و تجربه دولو سؤزلرین او
 مجلسین خاطیره دفترینه، اوردا اوتوروب عاشیق قولاقل آسانلارین سینه دفترینه کؤچورور.
 عاشیقلیق گلنه گیمیز بئله سی اولوب کی او حکمتلی شعرلریمیز، دستانلاریمیز و تجربه
 دولو سؤزلریمیز خالقیمیزین سینه دفترلرینده، یادداشلاریندا ثبت اولوب، تاریخ بویو
 یاشاییب و یاشایاجاق.

فولکلور توپلاما قیلاووزو

(۳)

عارف آجال اوغلو

آذربایجان تورکجه سینیه اویغونلاشدیران:
آیدین (علی محمد) خلفی زنگیر

عاشیق صنعتی

عاشیق لار، تورک خالق کولتورونون اؤنملی عنصر و اوداق^۱ (زوم) نقطه سی دیر. هم خالق ادبیاتی نین، هم عمومیتله خالق کولتورونون بوتون عنصرلری عاشیق صنعتینده بیر سنتز^۲ اولوشدورموش و باشقا خالق لاردا بنزری اولمایان بو کولتور آلانی اورتایا چیخمیشدیر. عاشیق صنعتی اؤز کؤکن لری، سیستمی، یاپیسی و ایشلو^۳ لری باخیمیندان چوخ آراشدیریلیمیش اولسا دا، بیر ایکلی فرعی و کیچیک قونو دیشیندا هئچ بیر یؤندن آچیقلا نمامیش، آنلا دیلمامیشدیر. بونون بیر چوخ سبب لری واردیر، آنجاق باشلیجا سبب توپلاما مرحله سینده اولان یانلیش لارلا ایلگیلی دیر. بورادا بونلاری آیری- آیری آچیقلاماغا امکان یوخدور. بیلینمه سی و توپلاما سیراسیندا دقت ائدیلمه سی گرکن اؤنملی خصوص لار (داستان لارلا ایلگیلی اولان قونولاردان باشقا) آشاغی یا آیینمیشدیر.

❏ عاشیقین اؤزل و صنعتچی کیملیگی ایله ایلگیلی قونولار

➤ آدی، سلاله سی، مملکتی (کؤچری و یا کلمه ایسه آتا یوردو)،
➤ اوستادی (و یا اوستادلاری) کیمدیر، هارالیدیر؟ (امکان اولدوغو قدر بو اوستادلارین شجره سی توتولاجادیر).

^۱ - بیر ایشیق و یا ایستی قایناغیندان یاییلان ایشین لارین توپلان دیغی یئر

^۲ - بیرلشم، وحدت

^۳ - کارکرد

- ◀ نېچه ياشيندا ايكن عاشيقليقلا ايلگى لنميش و نېچه ياشيندا شاگيرد اولموشدور؟
- ◀ نهدن عاشيق اولماق ايسته ميشدير؟ اؤزل بير سبب وار مى؟
- ◀ يوخودا وئركى آلما و يا بنزرى بير اولاي ياشاميش مى؟ بونا اينانير مى؟ نېچه ديرلندير مكدهدير؟
- ◀ نېچه ايل شاگردليک ائتميشدير؟
- ◀ نېچه حاضرلانميشدير؟
- ◀ ايلک دفعه نه زامان و کيمينه مجلسه چيخميشدير؟
- ◀ مستقل اولاراق نه زامان و نېچه ياشيندا عاشيqliغا باشلاميشدير؟
- ◀ هانسى عاشيق لارلا يولداشليق ائتميشدير؟
- ◀ نېچه هاوا بيلير؟
- ◀ نېچه دستان بيلير؟
- ◀ سئودىگى عاشيق لار و هاوار؟
- ◀ عاشيق صنعتى نين گونوموزده کى دورومونو و گله جگىنى نېچه گؤرور؟
- ◀ عاشيق ليق قورال لارنى («مجلس آدابىنى») هر زامان اويغولاي بيلير مى؟

❧ عاشيق صنعتى ايله ايلگىلى گئئل قونولار

- ◀ عاشيق ليق آدابى
- ◀ اوستا- شاگيرد ايليشكى لرى (شاگيرد نېچه ياشيندا آلينير، نېچه ايل شاگيردليک ائله مه سى گرکير، نېچه بير ائيتيم وئريلير؟ شاگيردليگين بيتيشى ايله ايلگىلى قورال و تۇرنلر؛ شاگيردليک دۇنمى بيتديکدن سونرا ايليشكى لر نېچه آپاريلير؟)
- ◀ مجلس آدابى
- ◀ گئييم- قوشام (گئييم- کئجيم)
- ◀ عاشيق لارين چاليشما و سوسيال داورانيش طرزى
- ◀ عاشيqliق ديشيندا بير ايش گؤرورلر مى؟
- ◀ عاشيق صنعتى نين مادی گليرى نه شکیلدهدير؟
- ◀ عاشيق ليغين گئئل تاريخى و بؤلگه عاشيق لارى حاقيندا بيلگى لرى
- ◀ عاشيق لار ياليز مى، اکيپ حاليندا مى چاليشيرلار؟ اکيپ ده عاشيق اولمايانلار (مثلاً، زورناچى، دف چى وس.) اولور مو؟
- ◀ اؤزل بير «عاشيق دىلى» (پرافشنال آرقو) وار مى؟ (اؤرنکلر يازيلاجاق)
- ◀ کتابلاردان متن اؤيرنمه اولايى وار مى؟
- ◀ متن لرى اونوتماق اوچون يازى يا آلما اولايى وار مى؟

❖ عاشىق قارشىلاشمالارى

- ❖ عاشىق قارشىلاشمالارى نىچە اولور؟
- ❖ ھانسى آشامالارى وار؟
- ❖ نىچە يۇندىلير؟
- ❖ يىنمە و يىنىلمە دورومونون تانىمىلانمىسى
- ❖ يىنن طرف نە قازانير؟ يىنىلن يىن ايتىردىگى نەدير؟
- ❖ ھانسى اۋنملى اۋرنكلرى وار؟
- ❖ گونوموزدە بو تور يارىشمالار گىندير مى؟
- ❖ اۋزو باشقا عاشىقلارلا يارىشما آپارمىش مى؟

❖ ساز

- ❖ ساز نە زامان، نىچە و كىم طرفىندىن ايجاد ائدىلمىشىدیر؟
- ❖ ساز چىشىدلرى؟ يايغىن اولان و ان چوخ استفادە اولونان ھانسى دیر؟ او بىرى لرى نە ايشە يارار؟
- ❖ عاشىقلار سازدان سونرا باشقا آلتلر قوللانير مى؟ و يا ساز ايله بير آرادا آيرى آلتلر قوللانير مى؟
- ❖ سازىن دوزلتمە سى و قورولوشو (ملزمە، چاناق، قول، بوغاز، پردە، آشىق، سىم وس.)؛
- ❖ ايلگىلى قوراللار، اينانچلار، دئىيملر وس.
- ❖ چىخارىلان سسە گۆرە سازلار يىن سىچىلمەسى و تصنىفى
- ❖ ساز ھانسى آغاچ ملزمەسىندىن دوزەلەبىلير؟
- ❖ ساز كۆينگى (قىلىفى)، تازانە، سىم (تئل)، پردە
- ❖ سازلا ايلگىلى اينانچلار و باخىم گلەنكلرى

❖ ساز ھاوالارى

- ❖ نىچە ھاوا واردير؟ (عاشىغىن بىلدىگى بوتون ھاوالار ضبط اولونماق، آدلارى يازىلاجاق، عاشىغىن وئردىگى بىلگىلر دوغرولتوسوندا قروپلاشدىرىلاجاق و تصنىف ائدىلەجكدیر)؛
- ❖ بۇلگەدە مشهور اولان ھاوالار؛
- ❖ كوراوغلو ايله ايلگىلى ھاوالار؛
- ❖ كرم ايله ايلگىلى ھاوالار؛
- ❖ باشقا اونلو كىشى، يئر، بوى، سۈي، گلەنك وس. ايله ايلگىلى ھاوالار.

بونلارین دیشیندا هر بۇلگه نین، عاشیق محیطی نین و عاشیغین دورومونا گۆره بیر چوخ آیری خصوص لارین تثبیت ائدیلمه سی گرکه بیلر. بیر عاشیغین یانیندا ممکن اولدوغو قدر چوخ اولماق، بوتون بیلدیکلرینی سیستمی اولاراق یازی یا آلماق اؤنملی دیر.

خالق دیلی

❶ خالق دانیشما دیلی

❶ دانیشما دیلی نین یئرل اؤزلیک لری، بۇلگه ده یازی دیلی نین قوللانیمی؛ بۇلگه ایچینده شیوه^۱ فرقلی لیک لری؛
❷ آرقو و یا پئشه (شغل) دیل لری؛ آد و ثرمة گلە نک لری، سالاملاشما شکل لری، ال - قول حرکت لری نین و میمیک آلرین یایغینلیق درجه لری و آنلام لاری؛
❸ یالواریش لار، یامان - یوغوزلار، حقارت لر، دئییم لر و عبارەلر؛
❹ دیل و دانیشما ایله ایلگیلی قورال لار («دیل داورانیشی» و دانیشما آدابى)، ایلگیلی دئییم لر و اینانچ لار.

میتولوژی

گلە نکسل کولتورون بوتون آنلاریندا و هر بیر متن ده (سئمیولوژیک^۳ آنلامدا) میتولوژی ایله ایلگیلی ملزمه واردیر. اصلینده باشقا تورلو ده اولماسینا امکان یوخدور. چونکی، میتولوژی: الف) ملى شعورون سیستمی (دنیا مدلی)؛ ب) گلە نکسل ملى کولتورون واراولوشو^۴ سببی و اونسو تنظیم ائدن یاپی؛ ج) ملى (ائتنيک) داورانیش بیچیم لری نین پروقرامی و دیلی اولدوغونا گۆره، ایلگیلی ملزمه خالق حیاتی نین هر آنیندا بول مقداردا گۆرونمکده دیر. بورادا مسألە نین جزئیاتینا گیرمه دن، باشلیجا آنلایش لار چرچیوه سینده اؤنملی قونولاری و بعضی دقت ائدیلمه سی لازم اولان اؤزلیک لری خاطرلماق یئرلی اولاجاقدیر.

۱ - لهجه: بیر دیلین تاریخ ایچریسینده بیلینمه یین بیر دؤنمه اؤزوندن آیریلیمیش اولوب بؤیوک فرقلیلیکلر گۆسترن قوللارینا دئییلیر. مثلاً: چوواشجا، یاقوتجا.

شیوه: بیر دیلین بیلین تاریخ سئیری ایچینده اؤزوندن آیریلیمیش اولوب بعضی فرقلیلیکلر گۆسترن قوللارینا دئییلیر. مثلاً: قیرقیزجا، قازاقجا، آذربایجان تورکجه سی....

آغیز: بیر اؤلکه ایچینده عینی دیلین فرقلی دانیشما شکیللرینه دئییلیر. بۇره لر گۆره سؤیله ییش فرقلیلیکلری واردیر اما یازیلیش عینی دیر. مثلاً: قارادیز آغزی، انکه آغزی....

۲ - اوز، ال، قول حرکت لری ایله دوشونجه نی آنلاتما صنعتی.

۳ - گۆسترگه بیلیمی، رمزشناسی

۴ - موجودیت، وار اولما

زامان

◉ زامانلا ایلگیلی گئئل آنلایش و تانیملار

◀ ایل، فصل، آی، گون، ساعات، دقیقه، ثانیه، هیوراهوور، آن وس.؛ ایل، آی و گون دسته لری؛ بوگون، دونن، سیراگون، یارین/صباح/سحر، بیرسی گون/بورگون، او گون، کئچن ایل/ایلدر، گلن ایل، اثرکن/اثرتی کن، گئج، بیر قدر، ایندی، سونرا، بایاق/باباگی؛

◀ زامانلا ایلگیلی باشقا تانیملار؛

◀ بللی زامان کسیم لری فرقلی بیر شکیلده تانیملانیر می؟ (مثلاً، «اینک ساغیمی»، اؤیله اؤنجه سی و یا «بیر سو ایچیملیک» زامان، «بیر گؤز قیرپیمی»؛

◀ زامانلا ایلگیلی آنلایش لاری مکان آنلایش لاری ایله تانیملاما اؤرنک لری وار می؟ مثلاً، «فیلان کسین ایکی کلمه سی آراسیندا ۵ کیلومتره وار» کیمی.

باشلانقیج زامان

◉ ایل

◀ ایل آنلایشی، ایل لیرین اؤزل آدلاری وار می، ایل لیرین بللی بیر تصنیفی و یا قروپلاندیرما شکلی وار می (مثلاً، ۱۲ حیوانلی تقویم کیمی)، وار ایسه نه زامان و نئجه میدانا گلمیشدیر؛ ایل لرله ایلگیلی اینانج و ساپتاما لار، اوغورلو و اوغورسوز ایل لر، ایلین باشلانقیج و سونو ایله ایلگیلی اینانج لار.

◉ فصل

◀ مؤسوم و یا فصل آنلایشی وار می، فصل و مؤسوم آنلایش لاری آراسیندا فرق وار می، بو مؤسوم لیرین آدلاری، سوره لری، اؤزلیک لری، بیر- بیر ایله ایلشکی لری، یازاقیش قارشیتلیغی (ضدیته)؛ مؤسوم لرله ایلگیلی فولکلور متن لری، گله نکسل فعالیت لر و اینانج لار.

◉ آی

◀ نئجه آی واردیر، آی لارین اوزونلوغو- گون سایه سی، گون سایه لاریندا فرقلی لیک وار ایسه بونون سببی، آی لارین خالق آراسیندا مشهور اولان اؤزلیک لری؛ آی لارلا ایلگیلی فولکلور متن لری و اینانج لار.

^۱ - بیر شئی بلیرگین (آچیق، بارز، صریح) قیلماق، تثبیت ائتمک.

۵۵ ھفتە و ھفتەنن گون لری

 ھفتە آنلايىشى؛ ھفتەنن ايلک گونو، گون لرين آدلاری، رسمی و غير رسمی آدلار؛ بللی گون لرله ايلگيلى اينانچ لار، بللی گون لرده نه ايش لر گۇرولەبيلر، نه ايش گۇرولمز، اوغورلو و اوغورسوز گون لر، گون لرله ايلگيلى اينانچ لار، دئييم لر وس.

۵۶ گون و گونون ساعات لاری (وقت)

 گون، گنجه، گوندوز آنلايىش لاری؛ گونون باشلانقيجی و سونو؛ گونون باشلانقيجی و بيتيشی ايله ايلگيلى گۇرولن ايش لر (تۇرن سل بير ائيلم)؛ گونون بللی ساعات لاری: آخşam، گنجه، دان\دان يئری\دان اوزو، گون دوغوشو، صاباح\سحر، قوشلوق^۱، اؤيله\گون اورتا، ايکينتی و باشقا ساعات لار؛ تورانليق، قارانليق، آيدينليق، ايشيق، غروب\گون باتيشی وس. کیمی آنلايىش لار؛ بونلارلا ايلگيلى متن لر و اينانچ لار.

۵۷ اؤزل (اؤنملی) گون لر

 ايلين، آي ين و ھفتەنن اؤنملی (باشقالاريندان بو و يا آیری شکیلده آييرد ائديلن) گون لر؛ مثلاً، بازار گونو\ ھفتە بازاری، آشوره^۲ گونو، سوت گونو وس. کیمی.

۵۸ مۇسوم (فصل) بايرام لاری

 چيله، خيدير نبی، «چرشنبه لر» و آخير چرشنبه؛ نوروز، مئهری جان بايرامی وس.؛ بونلارلا ايلگيلى مراسيم، اينانچ و باشقا متن لر.

مکان

۵۹ مکانلا ايلگيلى گئنل قاوارام لار

 ايرلی\ايلری، گئری، آشاغی، یوخاری، آلچاق، یوکسک، درين، دایاز، گئنيش، دار، آیری، دوز، چوخور، دیک، یاستی، ائنيش، یوققوش، اؤن، آرخا، بوشلوق، دولو، يئر آلتی، يئر اوستو وس.

۶۰ کاینات\کوسمولوژی

 کایناتین یاراديليشی؛ کیم، نئجه و نه دن (هانسی ماده دن) یاراتميشدير، یاردیمچی سی اولموش مو؛ یاشی نه قدردير، بونولا ايلگيلى آنلايىش و دئييم لر؛ کایناتین یاپی سی، يئر،

۱ - گونون صاباح لا اؤيله آراسينداکی وقتی، (بیزده: بيچينچی ناهاری)

۲ - بوغدا، نوخود کیمی دنلری، قورو يئميشلری (تنقلاتی) شکرله قايناداراق ياپيلان بير تور دادلی. آشوره گونو؛ آشوره بيشيريلن گون.

گۆی، يئىرىن بېچىمى (ياسىتى، دوز، دايره‌وى، كوره‌شكىللى وس.) (يئىرىن و گۆيون طبقه‌لىرى و يۇن‌لىرى؛ دونيا نه اۇزىنده دورماقدادير، بو نظام ديشه بيلر مى، بونون سىبلىرى و نتيجه‌لىرى، كايناتين سونو (زمان و مكان باخيميندان) وار مى؛ كاينات و دونيا آنلايش لارى هر زمان فرقلى دير مى و يا بونلار عيني آنلامدا مى استفاده اولونور وس.

☞ كوسموس^۱، اولدوزلار، گونش، آى، سامان يولو و بورج لار؛ بونلارين يارادىلىشى و بىر- بىرلىرى ايله ايليشكى لرى؛ بونلارلا ايلگىلى اينانچ لار و باشقا متن لىر.

☞ اۆلكه

☞ اۆلكه نين رسمى آدى، جغرافى آدى (اگر وار ايسه) خالق آراسينداكى آدى؛ بونلاردان هانسى بىرى سى داها سيخ قوللانيلماقدادير؛ هر زمان عيني آنلامدا مى قوللانيليرلار، غير رسمى آدين منشاى و اورتايا چيخما سببى نجه آچيقلانماقدادير.

☞ بۆلگه

☞ بۆلگه نين يئرل گله نكسل آدى، جغرافى آدى و تانىمى؛ اۇرنك: دربند (يئرل ملى تاريخى آد)، قوزئى دوغو آذربايجان بۆلگه سى (جغرافى تانىمى)؛ همدان (يئرل ملى تاريخى آد)، گونئى باتى آذربايجان بۆلگه سى (جغرافى تانىمى)؛ بۆلگه ايله ايلگىلى بوتون يئرل، رسمى و غير رسمى آدلار، بونلارين يارانما سببلىرى، ايلگىلى دئسيم، ساتاشما و اؤوگولر (تعريفلر)، بونلارين سببلىرى؛ بۆلگه آدى ايله ايلگىلى افسانه، روايت و باشقا متن لىر.

☞ بۆلگه يئر آدلارى

☞ بۆلگه ايجينده كى بوتون توپونيم لىر (رسمى، غير رسمى، اسكى، يئنى)؛ بونلارين منشاى ايله ايلگىلى اينانچ، افسانه، روايت و دئسيم لىر.

☞ جغرافى تئريم لىر (اصطلاحلار)

☞ يئر يوزئى^۲ (داغ، دره، يوققوش، ائنيش، اوواليق^۳، صحرا كيمى)؛ اقليم، يئرل، ياغيش لارر، دولو، توفان و باشقا طبيعت اولاي لارى، ايسى ليك، سويوق وس.؛ سولار، تورپاق تورلرى (سارى تورپاق، قارا تورپاق، گيل وس.) باشقا آنلايش لار، بونلارلا ايلگىلى اينانچ لار.

۱ - گۆى وارلىق لارى نين بوتونو

۲ - يوزئى: سطح

۳ - اووا: جلگه، دشت، چئوره لرينه گۆزه چوخوردا قالميش، چوخونلو كلا آلوويون (آبرفت) لا اؤرتولو، ايمى آز، آخارسولارين درينه گؤموله ميش اولدوغو، گئئلىك گئنيش و يا دار دوزلوک، يازى.

❖❖ اۋۇل مەكان لار

❖ مسجد، تربە (زىارتگاھ)، مزارلىق، پىر، اوجاق، باشقا زىارت يەرلىرى، باشقا زىارت يەرلىرى، خرابەلەر، اويون و ايلنجه يەرلىرى، ائو، يول، ميدان، دىرمان، حمام، بولاق\بولاق باشى، سوۋات (حيوان لارا سو وئرىلن يئر)، دىنجلەمە\گزينتى يەرلىرى.

❖❖ يول

❖ يول و يول چىشىدلىرى، ائل يولو؛ جيغىر آنلايشى؛ يول لارىن قورولوشو، دىنجلەمە يەرلىرى، يول و يولچولوقلا ايلگىلى اينانچ لار.

❖❖ باغ، باغچا، تارلا، مرز (سېنىر)

❖ باغ چىشىدلىرى، باغ سالماق و باغ پوزماق كىمى گلەنكلەر؛ باغ و باغچا آنلايش لارى، باغ لار، تارلا لار و باشقا مەكان لار آراسىندا قويولان مرز اشارەلەر، بونلارلا ايلگىلى اينانچ لار.

❖❖ سولار

❖ چاى، گۈل، آرخ\كانال؛ بونلار يارادىلىشى، دوزلتمە سى؛ گىنل اولاراق سو و اۋۇل اولاراق دا چاى، دىنىز، گۈل و آرخ لار، سو قايناق لارى، ياغىش سويو وس. ايله ايلگىلى افسانە، روايت و اينانچ لار.

❖❖ مەللە، جادە (خابان)، سو خاق (كوچە)

❖ بونلار ين قورولوشو، ايلگىلى اينانچ و اصطلاح لار.

❖❖ ائو

❖ ائو تىپ لرى؛ ائوين سمتى، اۋن و آرخا باغچا، خىط، ياردىمچى ياپى لار (مىشتملات): آخىر (سامانلىق)، حمام، توالت، انبار وس. ، آلاقاپى\هەيت قاپسى\دروازە؛ ائوين ايچ دوزنى - اۋۇل بۇلوم لار؛ ائو و اوتاق بزمەلەر، عايەلە فردلرى نىن و قوناق لارىن اوجاغا گۈرە اوتورما دوزنى؛ عايەلە باشچى سى نىن، آنا و اوشاق لارىن يەرلىرى، اوتورما دوزنى و س. ائو دوزلتمە سى ايله ايلگىلى چالیشمالار، ايمەجى و باشقا ياردىملاشما گلەنكلرى؛ ايلگىلى اصطلاح لار، اينانچ لار و دىئىم لار^۱.

^۱ - گىنل لىكلە گىرچك آنلامىندان آز چوخ آيرى، ايلگى چكىجى بىر آنلام داشى يان قالب لشمىش آنلاتىم، تعبىر.

فولکویازی

شیرین خاطرهلر

زیور عباسی

کارشناس مدیریت دولتی

کنچمیشده کندلرین چوخوندا خرازی، پالتار، باشماق ساتان و... توکانلاری اولمازدی. خرازی لار بیر-ایکی ائششگه اؤز مال لارینی چاتیپ، بو کندن-او کنده گئدیپ، آل-وئر ائدردیلهر. چرچی کندله، گوزگو، ایکی باشلی تخته داراق، تئل سانجاقی، دوزلتمه بیلریک، رنگلی و آلی-گوللی پارچالار، باشماق، دفتر، میداد، میداد قتدیین و چوخلو ائوده ایشلنیلن نسنه لر گتیریپ، اؤزونه اؤزل لشدیریپ تانیتمه دیردی بییر یئرده دؤشویوب، خانیملاری باشینا ییغاردی. چوخ وقت کند خانیملاری اریک لؤله ائدنده، چردکلرینی گونه سرب، قورودوب، پول یئرینه خرازی به کی، چرچی دئیردیلهر، وئریپ، لازم اولدوقلاری

شئی لری آلاردیلار. اصلینده چوخ وقت خانیملار چرچی به پول یئرینه، یومورتا، مرچیمک، لپه، نخود، اریشته، پنیر، کره، قیزیل گول، لؤله، قاخ، یئر آلما و... وئریدیلهر. چرچی ده خانیملاردان آلدیقلا رینی یا ائله اورداساتاردی یا دا او بییری کندله یا شهرده ساتیب، پول ائلردی. هر چرچی نین وقتی بللی ایدی. کند اهلی بیلر دیلهر بوگون رستم عمی گلیب، نخود-کیشمیش گتیره جک. صاباح باغیر عمی ایستیکان-نعلبکی گتیره جک و... بوآرادا چرچی لر کندلی لرین بعضی سی ایله دوستلوق سالیب، پنیر-چؤرکلرینی یئییب،

مستراح لارينا گندردى. كندلى لرين هاميسى آليش- وئريش لريندن راضى اولمازدىلار، اونلار بائله گلردى، چرچى اؤز مال لاريني باها ساتير، بولارينكىنى اوجوز گۆتورور. بواوزدن ده چرچى نين آرخاسيندا اونا يامان- يووز دئييب، قارغيش ائدرديلر: «ئئيلىيم! تاپشيرميشام آغام ابالفضله! اولسون چرچى يىغار- يىغار وورار ائششىگى نين قىچى سينار!» اونلار بو سۆزلرين چرچى نين انصاف سيزليغى نين كۆتگىنى يئيه جگينه ايناناردىلار.

ايندى تىكجه چوخ اوزاق كندلرده بئله آليش- وئريش لر گۆرونور. ايندى كندلرين چوخوندا آل- وئر اوچون توكانلار وار، اولمايانلاردا دا، ماشين لارينان هرزاد آپاريلىر. ياواش- ياواش كندلى لر يئرلرينى ساتيرلار شهرين وارلى لارين، اؤزلى ده اكينچى ليك يا مال ساخلاماق يئرینه، شهرده فهله ليك و يا خيريم- خيردا آل- وئر باخىرلار، بئله ليكله شهردن گليب، كند ده ايلنمك اوچون يئر آلان شهرلى كنده آغا دى، كنددن شهرده ايشله مك اوچون گئدن كندلى ده آغا دى! اوندا او آغا! بو آغا! بس اينكلرى كيم ساغا؟! فكر يمدن گئچير كاش كندلرده هر ايش اوچون تعاونى شركت لر قورولا، اوندا كندلريميزين كنده قالمقلارينا بير اومود يولو وار.

ایناج لار

فال و فال‌بینی در فرهنگ عامه مردم آذربایجان

زهره وفائی

مقدمه

وَعِنْدَ مَفَاتِحِ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ...^۱

آنچه که به عنوان فال و فال‌بینی است، در واقع تمامی اعتقادات و رفتار و اعمالی را در بر می‌گیرد که به عنوان فرهنگ عامه شناخته شده است و درباره فال و دعا و طلسم و جادو و آمد و نیامدها و... در این موضوع شناخته شده است و مورد بحث قرار می‌گیرد. جای انکار نیست که توسل به چنین وسایل و وسایطی در هر جامعه‌ای بوده و هنوز هم هست. علت آن را می‌توان کلاً به ضعف انسان در عدم اطلاع از رموز پنهانی آفرینش و احساس ترس و بیم او از وقایعی دانست که در سرنوشت وی گنجانده شده است. از این رو انسان همواره به این امر واقف بوده که سرنوشت وی قبلاً نوشته شده و تمامی تلاش وی در تغییر آن نهایتاً اندکی مفید خواهد بود مع هذا به این اندک نیز قانع بوده و هیچگاه دست از تلاش برنداشته است.

در فرهنگ مردم آذربایجان اطلاق عمومی به فال در این ضرب المثل نهفته است که «فالا اینانما، فالسیز دا قالما!» یعنی فال را باور نکنی اما بدون فال هم نباشی. که تعریف علمی آن را می‌توان به اطلاق «بینی و بینهم» مرتبط دانست. یعنی اگر چه سرنوشت انسان نوشته شده است، اما اختیاری هم در ترسیم و تغییر آن حتی اندکی هم شده باشد، دارد. این اصل انسان را در تمامی طول تاریخ واداشته است که در زمانی که از واقعیات، علوم، منطق و عقل بریده است به اوهامات، جهالت، سفسطه و نادانی روی آورده است. درجات این اعمال نیز متفاوت بوده و هست فلذا نمی‌توان به این اصل تعمیم کلی داد که هر فال و فال‌بینی و... جهالت و هر مخالف آن عقلانیت است. چرا که برای این کار، گاهی از علم نجوم و علم کیمیا و دیگر علوم نیز استفاده شده است.

با تمامی این اوصاف با اعتقاد راسخ به این امر که تنها «عالم الغیب و الشهاده»^۱ اوست، هرگونه قاطعیت در مبحث فال و دعا و غیب‌گوئی... را می‌توان رد نمود. اما با عنایت به علم

^۱ سوره انعام - آیه ۵۹

روانشناختی و علوم اجتماعی گاهی چنین اقداماتی هر چند سبک سرانه و جاهلانه، موجب بوجود آمدن آرامش ها و اثرات مثبتی شده است که آنرا نیز نمی توان انکار کرد. اما از آنجا که این کار هیچگاه الگویی شناخته شده و ثابت و اصولی علمی و اساسی نداشته است کلاً در همان چهارچوب فرهنگ عامه باقی مانده است. که با پیشرفت علم این بخش از فرهنگ نیز منزوی شده است و تنها در حد مطالعه اقوام و ملل و علوم مرتبط با آنها ارزش علمی پیدا کرده است. از این رو راه مطالعه این مبحث در فرهنگ عامه آذربایجان به صورت ذیل قابل طبقه بندی و بحث می باشد:

۱- فال توتماق - گرفتن فال

برای گرفتن فال معمولاً به جهت اموری که در آینده اتفاق خواهد افتاد، چه نزدیک و چه دور، اهالی اقدام به گرفتن نیت هایی و زدن تفأل هایی به نسبت حال آن مورد، اقدام می نمودند که انواع آن تا حد امکان در این کتاب آمده است.

۲- فال آچماق - باز کردن فال

برای باز کردن فال معمولاً افراد خبره تری اقدام می کردند و کارشان تعبیر و تفسیر فال و آینده فرد با توسل به وسایلی بود که شرحشان ذکر خواهد شد.

۳- فال باخماق - (به) فال نگاه کردن

نگاه کردن به فال مترادف فال بینی است که افراد خبره ای به این کار اقدام می نمودند و علاوه بر اظهار اطلاع از حوادث گذشته و وقایع پیرامون شخص نسبت به آینده نیز توصیه ها و اقداماتی داشتند.

۴- فال یازماق - نوشتن فال

این دسته از افراد کارشان نوشتن انواع دعا- فال و جادو بود که با سوء استفاده از جاهلیت افراد هرگونه خطوط کج و محوج را بعنوان فال به خورد مردم می دادند و در واقع گمراه کنندگان اصل علمی پیشگویی از این قسمت سرچشمه گرفته است.

۵- کتاب آچماق - سر کتاب باز کردن

برای این کار که به جهت اطلاع از حوادثی بود که قرار بود بر سر فردی بیاید، کتاب باز کن ها معمولاً کتابی را برداشته و صفحه ای از آن را باز کرده و طبق روال کارشان ابتدا چندین دشمن را شمارش می کردند و سپس توصیه هایی می نمودند. اینکه این کتاب چه بوده و چه هست علیرغم تحقیق بسیار بر خود بنده معلوم نشد چرا که هر یک کتابی از آن خود داشتند و هر چه کتاب کهنه تر و رنگ و رو رفته تر بود واقعی تر می نمود.

۶- غیب آچان - غیب گو

از علم این افراد معمولاً برای پیدا کردن اشیاء گمشده و یا اشخاص گمشده استفاده می‌شد. آنها ابزارهایی چون رمل و استخوان و سنگ و... داشتند. حتی برخی از آنها از مار و عقرب نیز استفاده می‌کردند. یعنی از این حیوانات که بصورت دست آموز در پیش خود نگاه می‌داشتند برای غیب گوئی مدد می‌جستند.

۷- پنبه کی - پیشگو

این افراد که سابقاً هر یک در کنار پادشاهی، سلطانی یا حاکمی جای خوش می‌کردند، کارشان پیشگوئی و خبر از آینده بود و در کارهای مملکتی نظارت داشتند و نظر آنها حتی در جنگ‌ها قابل احترام بود. آنها گاهی با مدد گرفتن از ستارگان و علوم ماوراء الطبیعه حدس و گمان‌هایی می‌زدند که گاهی هم درست از آب در می‌آمد و اگر هم خلاف آن بود، از رو نمی‌رفتند و گناه را به گردن این و آن می‌انداختند.

۸- جادی ائبله یین - جادو گر

چنین افرادی که تعدادشان خیلی کم بود، در میان اهالی منطقه در خصوص جادوگران عقیده بر این بود که آنها روحشان را به شیطان یا اجنه‌ها فروخته‌اند و در عوض برای جادوگری از آنها مدد می‌جویند. چنین افرادی زندگی عجیب و غریبی هم داشتند و چه زن و مرد، اغلب بدون همسر و فرزند و خانه و کاشانه بودند و در کوه‌ها و غارها زندگی می‌کردند.

برای جادوگری از وسایلی عجیب و غریب استفاده می‌کردند و نتیجه کارشان عمدتاً مخرب بود.

۹- جادی یازان - جادونویس

جادونویس یک درجه بالاتر از دعانویس قرار داشت. چرا که دعا نویس‌ها کارشان اصلاح امور بود اما جادونویس‌ها کارشان راه انداختن شر بود و در میان مردم شهرتی چندان محبوب نداشتند و اگر کسی به آنها مراجعه می‌کرد باید که دیگران از این امر خبردار نمی‌شدند و گرنه یک عمر انگ جادونویسی را به دوش می‌کشیدند. کار جادونویسان همچنان که از نامشان پیداست نوشتن جادو و جنبل برای امور شر و آفریدن اختلاف و حتی مرگ و مریضی بود.

۱۰- سحیر باز - ساحر

کار ساحر حبله‌هایی عینی بود و افراد بسیار کمی بعنوان ساحر در صحنه‌ها ظاهر می‌شوند. آنها با استفاده از علم کیمیا اقدام به سوزاندن و دود کردن و حل کردن و گاه گرد نمودن جسمی می‌کردند و عوام تصور می‌کردند که با سحر و افسون است که چنین کارهایی را انجام می‌دهد.

۱۱- باغلیان - کسی که می‌بندد

کار این فرد بیشتر در زمینه طلسم کردن بود که با انواع حیل چه نوشتن و چه سوزاندن و چه... وانمود می‌کرد مثلاً دست و زبان کسی را بسته است و یا چشم و گوش کسی را یا قدرت مرادنگی مردی و یا قدرت باروری زنی را... گاهی از این افراد برای طلسم کردن توده‌ای از مردم مثل لشگران دشمن و یا لشگریان عاصی استفاده می‌شد و اینکه تا چه حد نتیجه می‌گرفتند خود جای تردید داد.

۱۲- اوسونچو - افسون کننده

افسون کننده بیشتر سر و کارش با حیوانات موذی و گزنده و یا وحشی و درنده بود. وی با خواندن دعا‌هایی و فوت کردن آن بر حیوان مثلاً می‌توانست مخفی‌گاه مار و عقرب را پیدا کند و آن را از لانه‌اش بیرون بکشد و بدون اینکه گزندی به اطرافیان بزند در توبره‌ای کرده و ببرد! یا گرگ و خرس را افسون کرده و به وسیله دعاها و جادوها و افسون‌هایی که می‌کند آنها را به جایی که آمده‌اند باز گرداند و... الی آخر.

به هر حال این مبحث به واسطه بعد زمانی و مکانی از وسعتی بیش از این برخوردار است اما از آنجا که ذکر برخی از آنها حتی بعنوان یک یادداشت نیز فاقد ارزش علمی و برعکس باعث ضرر و زیان‌هایی است، از ذکر آنها خودداری گردیده و در خاتمه خدا را شکر گزارم که عوام با پیشرفت علم و دانش و با خداشناسی و خودشناسی نسبت به سال‌های قبل بسیار از این مباحث فاصله گرفته‌اند و گشایش کار خود را در تلاش و توکل به خدا و انتخاب راه صحیح می‌یابند.

والله غیب السموات والارض و الیه یرجع الامر کله فاعبده توکل علیه و ما ربک بغافل عما تعملون^۱.

ايسپىنجان، انرجان، كهنمى، پىسىندىز و گمىچى كندلرىندىن اينانچلار م. امينى

* ايلين ايلك ياغىشى ياغاندا ايچرىدىن ئوئين دىوارلارى نىن دۋرەسىنە جىزىق چكرلر كى،
 چايىن (عقرب) گلەمەسىن.
 * بايقوش بىرى نىن دامىنا قۇناندا اونا خونچا توتوب دورلو يىمكلر آپارامىشلار، آند
 وئرمىشلر اونلارلا ضرر چاتدىرماسىن.
 * شىشە قوشونو (گىجە قوشو) توتاندا قىزىل ايله كسرمىشلر، كىمسەنى شىشە وورماسىن.
 * ھىكل آدلى بىر زاد تۇخويويوب اوشاغىن چىگىنىنە آسارمىشلار اۇنا گۇز دگمەسىن.
 * قۇيىن داۋارى كسىندە اونون كورك سوموگون دلرلر، كىمسە اوندە جادو يازماسىن.
 * بىر يىردە قورد اۇلوسو تاپسالار اونون ال لرین كسىب ساخلايىب، آلېزلارین كۇرگىنە وورامىشلار.
 * تعزىە يىرىندىن چىخاندا دوز آيرىسى نىن ئوئىنە گىتمىزلر، بىللەدە ناراحتچىلىغى او ئوئە گىندر دئىرلر.
 * دستاخانى (سوفرنى) آتلايىب كىچمىزلر، بىللەدە چۇرك كسىلر دئىرلر.
 * چۇرگى اوستىدىن يىرە آتمازلار بلكە احتراملا يىرە قۇيارلار، بىردىن آتمالى اۇلسالار بىم الله دئىرلر.
 * چۇرك نارى نىن يىردە گۇرسەلر گۇتوروب قىراغا قۇيارلار، يا يىرلر.
 * بىرى غش ائىتسە يا ھوشدان گىتسە دۋرەسىنە جىزىق چكرلر.
 * قىدىم اوشاق قىرخ گونلوك اۇلونجا اوشاغىن يانىنا گلن اۇلسايدى، اول اوشاغى
 چىخاردادىلار. قوناق ئوئە
 كىچىردى، سۇئرا اوشاغى ئوئە آپارار دىلار. اۇلمايا پالتارىندا كىمسە جادو قويموش اول و او
 جادونو اوشاغىن اوستونە آپارالار.
 * انرجان كندىندە ايلانى اۇلدوردوكدە دئىرلر: حيوان قاتىلىن گىتتىدى فىلان يىرە (اوازاق
 بىر يىر دئىرلر). اينانارلار كى، ايلان اۋز قاتىلىن يولداشلارينا دئىر.
 * ايلان اولدوز گۇرمەيىنچە اۇلمىز.

* بار وئرمەين آغاچى كسمكلە ھدە لەيىب قۇرخودارلار. بىرى بىر ارە گۇتورروب اونو بار وئرمەيدىكى اوچون كسمك اىستر، بىرى ايسە اونو باغيشلاماق اىستر و سۇز وئىر كى، گلن ايل بار وئىرسىن. بىرىنجى ارە ايله آغاچى بىر آزجا كسر، او بىرى يالوارىب اليندن آلاز. بئلەدە گلن ايل آغاچ بار وئىر.

* ياش بىتگىنى ياندىران اوشاغىن آتا- آناسى بىر- بىرىلە ساواشار دئىيرلر.

* اوشاغا دئىيرلر: باشقاسى نىن... (عورتىنە) باخسان ننهوين آمجگى يانار.

* اوزوم آغاچىنى ياندىرماقدان چكىنلر، حتى قوروسونو دا ياندىرمازلار

* اوزوم آغاچىنىن چىلەلرىدىن بىر جور قۇرخو دوزلدلر، اۇنا موو قۇرخوسو كسمك دئىيرلر. قورخموش ادام سحر تئزدن قورخونو آپارىب آخار سويا آتار.

* بال آرىسى نىن مومونو چرشنە گئجەسى قۇرخان ادامىن باشى آلتىنا قويازلار. سحرى مومو اريدىب بىر كاسادا سويون ايچىنە تۇكوب، بئلە سۇزلر دئىيرلر: ايتدن قۇرخوب چىخسىن، قوردان قۇرخوب چىخسىن، دودەن قورخوب چىخسىن، ھر نەدن قۇرخوب چىخسىن. اۇنلار جا سويون اوستوندى چىخان شكىل ھامان ائلە قۇرخوتموش نسنە دىر. سونرا قۇرخونو آپارىب سويا آتارلار.

* بىرى- بىرىدىن قورخسا، ال لرىن يويوب، قورخموش اداما وئىرلر ايچسىن.

* بىرى بىر يئردە قورخسا، ال لرىن يويوب اورا تۇكرلر.

* بىر اوشاق بىر يئردە قورخسا اونو ائلە اورا ايشەدرلر.

* ياش بىتگىنى ياندىران اوشاغىن آتا- آناسى بىر بىرىلە ساواشار دئىيرلر.

* سوپورگە ايله كىمسەنى وورمازلار. بىرى سوپورگەنى بىرى نىن اۇستونە قاوزاسا سوپورگەنىن بىر چۇپون قۇپارسىن گرک

* اۇدو يا كۇزو سو ايله سۇندورمىلر، سۇندورمەلى اولسالار قاباقجا بسم الله دئىيرلر جنلر گئىسىنلر.

* بارماق ايله بىر قىبرى گۇسترسەلر او بارماقى آغىزا آپارىب دىشلرلر.

* جنازەنىن قاباغىندا گئىمىزلر

* قادىنلار بىر باشىنا بلا گلمىشىن دالىنجا گولسەلر، كۇنىكلرى نىن آلتىنا توپورلر.

* داوشان اوزو ياماندىر دئىيرلر، بىرى نىن قاباغىنا داوشان چىخسا او گون ايشلرى نارسا گلەجكدىر. قورد ايله تولكونون اوزو ياخشى دىر.

* قادىنلار و اوشاقلار بىر قورخمالى حيوان يا نسنە نىن (اۇرنك اوچون ايلانىن يا آل آروادى نىن) آدىن

آپاراندا دئىيرلر: آدى گلدى، اۇزو گلەمسىن.

* سحر يئر- دوشكى يىغاندا گرک باشدان آشاغايا سارى يىغاسان، دوشكى آياق طرفىندىن باشا سارى قاتلامالىسان.

دېلر، تۈزۈلەر

تورکمان اوشاق ادبیاتیندان

بیر اؤرنک

سمیر کیه اوغلو

بو یازیدا عیراق تورکمانلارینین دیالکتی و املا قایدالارینی قوروماغا چالیشمیشیق.
یازارلار هئیتی

دیلمیزی بارلاتماق اوچون، فولکلورموزو تعریف ائتمک بیزیم وظیفه میز دیر. من بو مقاله نی تورکیه- اسکی شهرده تورکمان اوشاق ادبیاتی حاقیندا قورولان سمیناردا، یازارچیلار و قاتیلیمچیلار آراسیندا اوخودوم و اؤدول قازاندیم.

تورکمن اوشاق ادبیاتینداکی اویونلاریندان بحث ائدرک و اینجه له مک حالدا اله آلدیغیم بو قونونو ذاتا منیم کندی طوز خورماتو شیوه سیله قلمه آلمیشام و باشقا تورکمان ائلینه باغلی اولان دیل لرده بیر آز فرق گؤرونمکده دیر دیل باخیمیندان. بو اویونلاری آشاغیا آلیرام.

اوشاقلارین اویونلاری: حمام قول، یردن اوسکک، صاخلان باجی، صاپان داشی، خانه خانه، کاغد قوشو، مونجوغا طوما، چیزکیدن چیخمه، تیل عربانا، مزریح داش، گیلله توب اکمک، آرخدا چیممغ، قول کسمه ...

اوشاقلارین اویون و اویونجاقلارین تعریفی:

آو- آو / اویونی:

بو اویون ۱۱-۶ یاشلاری آراسیندا اولان قیز اوشاقلارین اوینادیغی بیر اویوندور. بو اویون صوقاقلاردا اولرین اؤنونده اوینانیر. داش و کر بیچ پارچالاریندان بیر ائو سینیری چیزلر. ائوین ایچینه بیر اوشاق بئشیگی. بئشیگین ایچینه ده بیر اویونجا بک بیراخیرلار، یعنی

بیزیم دیل شیوه سینده «قاورچاغ» دئمکدیر. . اوشاقلار او بئشیگی ساللامایا باشلارلار،
ساللادیقلاریندا بو ننی لری سؤیلرلر:

لی لی ایدرم یاتاسان
قونجه گوله باتاسان
لی لی بلام لی لی

صاپان داش اویونی:

محله اوشاقلاری بیر باشقا محله اوشاقلاریله صاپان داش ایله قاوغا یاپاردیلار. غالباً بو
قاوغا تشکیلاتلاری ساعت لرحه بلکه ده قارانیقلار چؤکنه قدر سورردی. اوشاقلار سانکی
بیر ساواش میدانین قوراردیلار اؤز لرینه. بو اویوندا بعضا باشلار قیریلیر، بعضا ده آیاق و
قوللار، قاش - گؤزلر یارالانیر دا. . او صوبانلارین شارقیلیدی سیندا و داشلارین تارقیلیدی سیندا
گؤزل بیر لذت واردی. بو اویونی بیر خلق شعريله بیزیم شاعر، «حسین علی مبارک» دیله
گتیرمیش دییور:

قوش وورانله صوبانه
حرب ایتیمیشیغ
قیریلیمیشیغ، قیریمیشیغ
صلح ایتیمیشیغ
اوشاغ ایکن چوخ کؤینگلر بیر تیمیشیغ
او صوبانلا آی نجه شارقیلداردی
او کلله لر وای نجه طارقیلداردی

مزریح اویونی:

بیر یومرو شکلینده طاخادان یاپیلیر اونون باشینا بیر لبله قویالار لبله نه دئمک، اودا
بیر میخه بنزین دمیردن یاپیلیر ایپلیکه صالیلیر، اونو آتارلار یئره بعضا مزریح لر قیریلیر
قیرلدیسه او چالانین اولور. او یاتان مزریحه چاق دئیلیر. . او اویونی بیر خلق شعريله بیزیم
شاعر/حسین علی مبارک دیله گتیرمیش دییور:

گونونوغمیزده چاقلی مزریح آلاردیغ
عانقیرانا ایدیپ لبله سالاردیغ
کیم یاتسایدی مزریحینه چالاردیغ
کیف اوندایدی یاتان اوشاغ بیشهیدی
عار اولوردو کیم طاونان دوشهیدی

تیل عربانا اویونی:

بو اویون ارکک اوشاقلار آراسیندا اوینانی، اویونون حاجتلی رنکیل رنکیندن یاپلیردی و بیر تیل ده یاریم متره یاقین. او تیل الدهه عربانهنی اوشاقلار سورردی. ایکی اوشاق آراسیندا بیر اویون قورولوردو. بعضا دؤرت- بئش اوشاقدان اوینانیر. کیمین عربانهسی تئز اولاشدیسا قوردوغلاری و تاشیر ایتدیگلی نقطهیه او اوتاردی. گؤزل بیر دویغولو شعرله آنلادیر بو اویونی بیزه شاعر «حسین علی مبارک»، دییور:

عربانا تیل له تیل سوز سورردیغ
اوستنده محطه لر قوراردیغ
یورولمازدیغ تنبل لیغی ووراردیغ
نه بیاضدی الله اوشاغ دونیاسی
اوشاغلیغدی هر حیاتین پناسی

داش گیلله اویونی:

ایمیزله ایچین داشی اکر دیغ
چیچید داشتن یومرو گیلله دوکر دیغ
قیریلسه یدی باباسینی سوکر دیغ
شاهدیمیز باغوان توکر آرخی دی
او سوداکی قایالارین چارخی دی

حمام قول اویونی:

هر طوپراغدان داق حمام قول یاپاردیغ
اوستونه صو آوچ- آوچ سبردیغ
ایچین اویوب طابخ اولاندا قاچاردیغ
باشقاسینا باشلاردیغ غم یئمه دن
دایانیردیغ جفایا اوف دئمه دن

آرخدا چیم مغ اویونی:

طوز خورماتو ایلچه سینده بیر آرخ واردی آدی «آق صو» دی. او آرخین طوزون بویونجا کول لری واردی او مشهور کول لردن خانی کولو و پانبس پیشی واردی. بو آرخ «مرسی علی

داغی»ن قابورغسیندان آخاردی تا کی «قیتز بابا باغی»نا قادار اولاشیردی. اوشاقلار یاز گونو
او آرخدا چیمردیلر. شاعریمز «حسین علی مبارک» بو اویونی وصف ایدیر شعرینده:

یاز گونلری نه خوش آرخدا چیمردیغ
گاه اوزوب، گاه دا صویا طوماردیغ
بورنوموزی طوتوب گۆزوموز یوماردیغ
حرام اکر دنیا نه دی بیلردیغ
ئولوم آدی گلسهیدی بیز گولردیغ

کاغد قوش اویونی:

بو اویونی شاعر «عدنان عساف اوغلو» شعرینده بؤیله دییر:

صاپان داشی قوش ووراند چالاردیغ
کاغد قوشو ایدیپ تیره سالاردیغ
کوشک اوستنده ساعتلرجه قالاردیغ
یئل اولاندا کاغد قوشو قاخاردی
یولداشلاریم فنرینه باخاردی
مرحوم شاعر «موفق ناجی اوغلو» عینی کاغد قوشو اوزره شعرینده سوبیلیور:
تیرگه باغلی فنر آیدینلاتیر
صاچاندا ایشیلدار، هم ده یانار
خوشلانیریم اوچاندا
یاپتیم سوسلو اوچورتما
هؤروگلی قویروق اوزون
بیر یان اوسته اوچورتما
رنگلنتیرمز گؤک یوزون

توب اکمک اویونی:

بو اویون ۱۰ اوشاقدان اوینانیر. ایکی طوپلومدا هر طوپلوم ۵ اوشاق. ۷ داش دوزرلر
بیری- بیری اوستونه. کوچوک طوپو چالار داشلارین طوپلومونا دگدیغی حالدا قاچارلار. هر
اوشاق بیر طرفه او طوپو هر کیمه دگدیسسه او اوشاق اوینندان دیشاری چیخار. او
اوشاقلاردان بیرسی اکسیک اولو. اگر آرخداشلارینان بیرسی او داشلاری بیر داها یئنیند
طوپلارسا اوتارلار. بو اویونی دیله گتیرمیش اولان شعرله «عدنان عساف اوغلو» دئیر:
نه خوشوی دو طوپ اکمگین اویونو

اللی کمه‌لیک عته باجی سورونو
بهیه ننه‌م تیز صاغاردی قویونو
اوه‌للمه دوه‌للمه قالمادی
بو اوشاغلار اونو یادا سالمادی
یئردن اوسکک اویونی:

بو اویون ۴ اوشاقدان اوینانیر. بیرسی قاوالار اولار اوسکک یئر آختاریلار. چیخسه دگمز او
ائسه اوسککدن توتسالار اونو او یاتار.

چوقورا آتما اویونی:

گیله اویونی. هر کس گیلله یاتیردی. صونرا آتارلار گیلله‌لرین، کیمین گیلله‌سی چوقورا
کیرسه قازانی توم گیلله‌لی.

قول کیسمه اویونی:

اوج اوشاقلا اوینانیر. بیرى حکم اولور، ایکیسى قول توتارلار. حکم سؤیلر بوردان کیسیم
جواب ویری یازیغیدیر. بوردان کیسیم یازیغدی... الخ... او بیریسینه ده عینی دئیر یازیغدی.
صورا ال‌لرین اورطاسینان کیسر، قاچالار هر اوشاق بیر طرفه. صورا عینی یولدان دؤنرلر
کیم تیز اولاشسا اوتار.

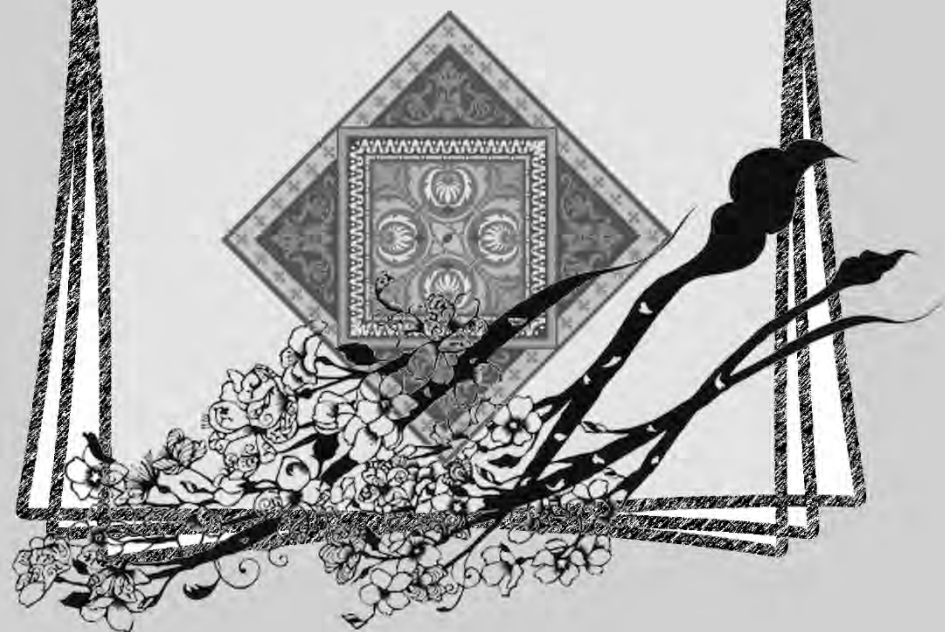
مونجوغا طوما اویونی:

بو اویون قیز اوشاقلار آراسیندا اوینانیر. کؤمه‌نین بیر کؤمه‌سینده مونجوغ صاخلاردیلر.
کیم تاپسایدی او گؤمولن مونجوغلاری قازانیردی.

ایک ملیک اویونی:

بو اویونی ایکى اوشاق اوینار. ایکى آغاچ بیرى قیسا، بیرى اوزون. قیسا یئرده قالى جالار
اوزون آغاجدان قیسا آغاچا. او آغاجى توتسا اوتار توتماسا بو چالان قاخار صایار قاچ متره
اوزاغ آتمیش اؤلچوسو اوزون آغاجدی. هر یوز آغاچ اؤلچوسو بیر حج صایلیر. ایکى حج اوج
حج قازانیر بعضا. توتولسا آغاجى صفره دونر.

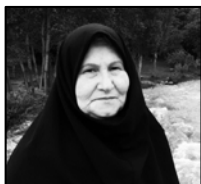
ناغیلار

باتمان ناغیلی

رویارا

قایناق شخص: رویا راک-بین آناسی
راضیه بهجت پور - دو غوم تاریخی
۱۳۲۹ - سوادى ششم ابتدایی، ائو خانمی.

بیر گون واریدی، بیر گون یوخ ایدی، الله دان سونرا هئچ کیم یوخ ایدی. قدیم زامانلار بیر بالاجا شهرده، بیر جوان گۆیچک قیز عائله سی یله یاشارمیش.

بو قیزین آدی "باتمان" ایمیش. یانی اولدن باتمان دگیلمیش، آما سونرادان آدی باتمان قالمیش ایمیش. نه دن سوروشسانیز؟ بیزیم بو قیزیمیز گونده بیر باتمان چؤرک ییئرمیش، اؤنا گؤره!

گونده بیر باتمان چؤرک یئمگی بس دئییل، منه تای الیندن ده اوچ شاهیلیق ایش گلمز ایمیش! گونلرینی آتیلیب دوشمک، اویناقلماق، سفحلماکله کئچیرمیش.

آره گئتمک واتی گلیب چاتمیش ایمیش آمما، آتا- آناسینین، قیزلارینا ائلچی گلمه سینه هئچ اومودو یوخ ایمیش، آخی کیم دوغوردان، الیندن بیر قیرانلیق ایش گلمه یین بیر قیزی آلا رآپارار، گونده ده بیر باتمان چؤرک یئدیردر؟!

گونلرین بیر گونونده قونشو گلر باتمانین آناسینا، ایش بیلن کیشی نین شهره گلمه سینی خبر وئئر. (قدیم زامانلار آدمالارین چوخو ساوادیسیز و عوام اولدوغو اوچون، ساوادللی، بیلجی و عاغیل لی آدمالار دیار- دیار دولانیب، خالقین سورولارین جوابلایب، مشکل لرین حل ائلردیلر، بو آدمالارا ایش بیلن دئیردیلر).

باتمانین آناسی بیر یاریمچیلیق توخونما، ایکی میل ایله گتیرر باتمانا دئیر:
- قیزیم صاباح سحر بو توخونمانی آلا رسان الیوه، شهر میدانیندا خالقین آراسیندا، قباق ردیفلرده بیر یئرده دوروب، آخشام دا هاممی دؤندنه، ائوه دؤنرسن.
باتمان دئیر:

- آی آنا، من توخونما توخوماق باشارمیرام، بونو نییه آپاریم؟

آناسى دئير:

- سىن ايشىن اولماسىن، بونو ساخلا اينده، هردن ده بير يالان نان مىلى باتير ايپە، چىخارت.

صباح سحر باتمان دا قوشولار قونشولار، ميدانا گئدر. آناسى نىن دئىگى كىمى قاباق ريدفده بير يئردە دورار تاماشايا، هردن ده بير يالان نان مىلى باتيرار ايپە چىخاردار. ايش بىلن كىشى خالقين مسئلەلرينه جواب وئرنده، گاهدان دا گۇزو دوشر باتمانا، اۇز يانيندا دئير:

- بو قىز هم گۇزل گۇچىك، هم ده بتر كىردارلى، الى ايشلى قىزدى، بوردا دا بئكار دورمىيىب، هم مسئلەلره قولاق وئير، هم ده توخونماسىنى توخور، هاردان تاپاجام بئله قىز؟ ياخجيسى بودور من بو قىزى آلام.

آخشام جماعت داغىليب ائوه گئندە كىشى دوشر باتمانين دالىنا، گئدر ائولرىنى اۇرگشر. سونرا دا قاپىنى دۇيوب مسافر اولدوغونو و گئجه اونلار يىن ائوينده قالماغا ايدن اىستەديگىنى دئير.

باتمانين آتاسى دا كىشى يە خوش گلدين ائلر، ائوه كئچىدر.

يئمكلر بيشر، دسترخان سالىنار عنبردن سنبه، آنا هئى سسلر:

- باتمان چۇرگى گتير، باتمان سويو گۇتور، باتمان اونو قوى، باتمان بونو گۇتور.

قوناق كىشى ماراقلانار، آتادان سوروشار:

- آى قارداش، قىزيوين آدى نيه باتماندى؟

باتمانين آتاسى دئير، والله ايش بىلن قارداش، بيزيم قىز گونده بير باتمان چۇرك

يئير...

باتمانين آناسى تتر آتيلار ارى نىن سۇزونه دئير:

- هن، آما گونده بير باتمان دا پامبيغ آيىرر. ارينه ده ياواشجانا بير گۇز ائلر، آتا دا

گۇرر دا نه دئسين؟ خانىمى نىن سۇزونو دوغرولار.

ايش بىلن كىشى اۇز يانيندا فيكىرلشر:

- آى اوغلان بو قىزى آلسام، بو گون ده بير باتمان پامبيغ آيىرسە، ائليه بيلرم

شهرلره گئندە، ساپلارى دا آپارىب، ساتام، ساپ تجارتيه ده باخام. گونده ده بير باتمان

چۇرك يئير نوش جانى اولسون نه اولار.

باتمانين آتاسينا دئير:

- عمى، من سىن بو قىزيوا ائلچى يم، منى نوكرليغا قبول ائله سن، سنه كوركن

اولماق اىستىرم.

باتمانين آتا- آناسى دا، كور نه اىستر ايكي گۆز، بىرى بىرى دوز، فيكىرلشەرلر هاردان تاپاجاق ايدىق بئله اغىللى دامادا؟ قىزىن گونده بىر باتمان چۆرك يئمگىنى ده قبول ائلىر، الله دان ايسته مېش، هن جوابى وئرلر.

الله موبارك الله سين، كىين كسىلر، توى توتولار، يئددى گون، يئددى گنجه شىلىكدن سونرا، داماد قىزى گۆتوروب اۆز شهرينده ائوينه آپارار.

بىر- ايكي آى، بى- گلىنين ايشى، قوناق باجىيا چىخار، او قوهوم، بو قونشو، او خالا، بو دايى آياق آچماغا گئدرلر؛ هئچ ايشى- گوجه وقت اولماز.

بىر- ايكي آيدان سونرا، بىر گون بى باتمانا دئير:

- خانىم من صاباح گئدىرم سفره، قىرخ گون سونرا قئىيده جاغام، قىرخ باتمان پانبيغ آلب قويوموشام انبارا، گونده بىر باتمان ساپ اىير، گلن سفردە ساپلارى آپارىب ساتاجاغام.

ال گىرىر باتمانين اورگينه:

- آى آنا دىلن شىشسين، من نجه گونده بىر باتمان پانبيغ اىيرىم؟ آما اوزونه گتىرمز، ارينه دئير ياخجى ارخئين اول.

صاباح بى گئدر سفره، باتمان بىر نجه گون اويناقلار، آتيلار دوشر؛ نچه گوندن سونرا ارى نىن سفارشى نىن يادينا دوشر، دئير:

- قوى بىر گئدىم انبارا باخىم گۆروم.

ائله قاپىنى آچماق همان گۆرر، اى دل غافل، يئردن تاواناجان دولودى پامبيغ ينان، ائله دير آياق قويماغا يئر يوخدور. ائله داريخار، قاپىنى چكىب باغلار، اۆز يانيندا دئير:

- بوگون حوصله م يوخدور قالسين صاباحا.

صاباح قالسين بىرى گونه، بىرى گون قالسين داهى بىرى گونه...، ارى نىن گلمگينه بىر هفته قالا، ال گىرىر باتمانين اورگينه، دورار گئدر انبارا، جهره نى قويار قاباغينا باشلار ساپ اىيرمگه؛ آخشاما قدر اىيرر، اىيرر، بىر فقط چۆرك يئمگه چىخاندا ايشدن ال چكر. گنجه گۆرر بابااااا، نه بىر باتمانى؟ بىر پونزا دا پامبيغ اىيره بىلمىب.

اۆز يانيندا دئير، اولسون صاباح دا آلاهيىن گونودور، قالانين صاباح اىيررم.

صاباح، اولار بىرى گون، سونرا داهى بىرى گون، هرگون گنجه يارىسيناجان ساپ اىيرر، آما پامبىقلار هئچ يئرinen ترپشمز.

ارى نىن گلمگينه بىر گون قالا، باتمان خانىم بتر ال- آياغا دوشر گۆرر هئچ چۆرك يئمگه ده وقتى اولماياجاق، نئلىم؟ نئيله ميمىم؟... دورار بىر كاسا هوررا بيشيرر، بىر آز تۆكر ساغ چىگىننه، بىر آز تۆكر سؤل چىگىننه، اوتورار جهره نىن باشيندا باشلار اىيرمگه. اوخويا- اوخويا اىيرر:

- اریمین گلهسی واختیدی،

ایشیمین تلهسی واختیدی،

هام، ساغ چیگنیندن بیر آغیز هوررا قاپیب یئیر.

گینه اییره- اییره اوخویار:

- اریمین گلهسی واختیدی،

ایشیمین تلهسی واختیدی،

هام، بیر آغیز سول چیگنیندن هوررا قاپیب یئیر.

بیر اوندا گۆرر بیر نفر نجه شاققیتلی یلا گولور؛ بئله باخاندا گۆرر بیر بالاجا بویلو

گۆزل خانیم، پنجره نین هئره سینده اوتوروب، گولمکدن کئچینیر.

دئیر:

- آی بالا سن کیمن منیم باختی قارالیغیما گولوسن؟

قیز دئیر:

- اوزون گولسون باتمان، من پرلیرین شاهزاده سی یم. نئچه آیلار ایدی منیم

بوغازیمدا سوموک قالمیشدی، چیخمیردی، حکیم لر جواب ائله میشدی بوگون سنی بئله

گۆردوم، ائله شاققیتلی یلا گولدوم، سوموک بوغازیمدان چیخدی. ایندی اورگینده بیر

ایستگین اولسا مندن ایسته.

باتمان باشی نین قزو- قدرین شاهزاده یه نقل ائله.

شاهزاده دئیر:

- اصلا فیکرین ده ائلمه.

بیر چیلتیک چالار، بیردن هر طرفدن پرلر تار- قوالینان تۆکولرلر، گئجه

یاریسیناجان چالیب اوینویوب کئفه باخلارلار، سونرادا یورغون دوشوب ائله اوردایوخیبا

قالارلار.

سحر اولار، باتمان یوخودان اوینار، گۆزلرین آچمامیش یادینا دوشر بوگون اریمین

گله جگی گوندور، نه داش سالاجام باشیما؟ هراسان قالخیب اوتوراند، حیرتدن گۆزلری

چیخار تپه سینه. گۆرر پامبیقلار هامیسی اییریلیب، ساپ اولوب، کلف- کلف دوزولوب دووار

دیبینه، سئویندیگیندن آز قالار اوچا.

تنز قاچار حاماما فیلانا گندر، گئیینر- کئچینر، نوکر- کلفتله دستوراتی وئر، سونرا

دا آغانین گلمگینی گۆزلر.

بیر ایکی ساعات سونرا آقا گلر؛ خوش، بش، اون بش، کشف احوال، سونرا بی

سوروشار:

- خانم ساپلاردان نه خبر؟ پامبیقلاری اییردین؟

باتمان دئیر:

- هن بابا، دور گئدک باخاق.

اری یله گئدیب آنباری آچارلار، بی گؤرر ساپلار کلف- کلف دوزولوب بیر- بیرینین یانینا، چوخ خوشونا گئدر، بئله بیر الی سولو، اوسلو (یئرلی- یاتاقلی) خانم تاپیب آلدیغی اوچون اؤزونه قوراهلار.

ناهار چاغی سفره باشیندا، خانیم- آغا یئمک یئیردیلر، بیردن بی گؤرر بیر پیسپیسلا دوواردا گئدیر.

دئیر:

- آی خانیم او پیسپیسلانی وور اؤلسون، ایشتاهاام کوسدی.

بیردن باتمانین ذهنیندن برق کیمی بیر فیکیر کئچر، تئز دورار آیاغا دئیر:

- نه پیسپیسلاسی؟ نه اؤلدورمگی؟ کیشی آغزیوین دانیشماغین باشار. بو منیم خالامدی! قاجیب دورار پیسپیسلانی قباغیندا باشلار دیل آغیز ائله ییب، خوش گلدین دئمگه.

سونرا دا پیسپیسلانی گتیریب قویار سفره نین باشینا، - بویور خالا، بویور - ائلر.

کیشی نین آغزی آچیلار، دئیر:

- آی خانم سفحلهمیسن پیسپیسلا یا خالا دئیسن؟ بو نه ایشدی؟

باتمان دئیر:

- یوخ، سن بیلیمسن، بو منیم خالامدی، خالام دا منه تای چوخ الی سولو ایدی،

من جان یوخ، آما او دا گونده یاریم باتمان پامیق اییرردی، سونرا بیرگون چوخ ایشله مکدن پیسپیسلا یا دؤندو، ائله بیز بئله اولاریق دا، من ده بیرگون بونا تای اولاجاغام.

بی بونو ائشیتیمک همان خانیمی نین پیسپیسلا یا دؤنمه سی قۇرخوسوندان، بیرده پامیغا، جهره یه ال وورماسینی قاداغان ائلر، بئله لیکله باتمان خانیم دا ایشدن جانی قورتولار.

یئندی ایچدی، یئرینه کئچدی. گؤیدن اوچ دانا آما دوشدو، بیرین من یئدیم، بیرین

ناغیل دئیین یئدی، بیرینده رویا یئدی.

آل آروادی ناغیل لاری اورمو آدالاریندا

م. امینی

سؤیلتن یئر: اورمو دنیزی نین گمیچی کندی
سؤیله ین: ۴۸ یاشار بیر قادین

قادینلارین کؤینک لری نه سانجاق تاحماق اینامی نین نه دنی.

حاج اوغلو علی بیر گون سحر تئزدن حماما گئتدی. (قدیم زامانلار کیشیلر ده اعتقاد وار ایدی ایندی کی کیمی دئیلدی!) گئدیپ گؤروب توی واردیر. بونلارین پیشیکلرین ده بی ائله ییبلر. اگنینده ده بیر مخمل کاکت واریدیر (کاکت ندیر؟ - بوردا خوتا کاکت دئیرلر). هه آرادا بیر قازان پیلو وار ایدی. بونا دئییرلر گل اوتور یئه، آمما بیلدیکلرین قارنیندا قالسین، یانی بسم الله دئمه! بو الین آتیر پیلولووا، دئییر: - بسم الله.

بیردن هامی تۆکولور باشینا بونو وورورلار. بو دا یاغلی الین پیشیگین اگنینده کی کاکته وورور. بیر آزادان سونرا دورور گؤرور هئچ نه یوخدور. بیر پیلو وار بیر اؤزو. دورور گلیر ائولرینه، گلینینه دئییر گئت او مخمل کاکتی سنه آلمیشدیم گتیر. گؤرور یاغلی الین یئری کاکته قالیر. پیشیک ده گلیب اوتوروب کیشیه باخیر. حاج اوغلو علی دئییر: - سیزه مین یول دئمهمیشم پالتارلاریزا سانجاق تاحین؟ بو کاکتی سحر تئزدن ائله بو پیشیک گئیمیشدی. حمامدا بی اولموشدو. بونلاری دئینده پیشیک ده اونا باخیر. ائله بونو دئینده آتیلیر کیشی نین گؤزون جیرماقلا ییر، کیشی نین گؤزو تۆکولور. پیشیک قاچیر، هله ده او پیشیکی آختاریلار تاپانمیرلار.

اسفنجان فولکوروندان

آل^۱ آروادینی نئجه توتارلار؟

م. امینی

اسکی چاغلاردان بری بو کنده آل آروادی لارلا انسانلارین ساواشی اولوب، هئج طرف ده ال چکن دئییل کی دئییل. اونلار داغلاردا، چشمه لرده گیزلنپب آرواد- اوشاگی قورخودوب، ضرر یئتیریرلر. بونلار ایسه بسم الله دئییب اونلاری اینجیدیرلر. آما کنده گاهدان مشه فرج کدخدا کیمی بیرسی چیخیب، آل آروادین توتورموش. گاهدان عاشیق امت کیمی بیرسی ده آل آروادی لارلا علاقه قورارمیش. آما مشه فرج آل آروادی نی نئجه توتودو؟!

بیر گون کدخدا باغیندا اوت بیچیرمیش، بیر آل آروادی بالاسی اوئو تک گوردوکده اونون گوزونه گورسنیر. آنجاق مشه فرج هئج قورخمادان بیچمگینه دوام ائدیر. آل آروادی کدخدانی یانسیلاماغا باشلیر. او بیر بوینوز تاپیب اوراق کیمی اله آلیب کدخدانین اداسینی چیخاریر. کدخدا آیاغا قالخاند او دا قالخیر، اوتوراند او دا اوتورور. آغزیندان سس چیخاراند، او دا چیخاریر، کدخدا بیر آددیم اونا یاخینلاشاند آل آروادی بیر آددیم اوزاقلاشیر، قایداند ایسه او دا قایدیر. بیزیم مشه فرج کدخدا بئله گوردوکده اوتلاری اولاغینا چاتماق اوچون گتیردیگی اوزون چاتییا ساری گئدیر، یئر اوتوروب چاتی نین بیر اوجو ایله اوز قیچلارین باغلایر آل آروادی ایسه اوئو یانسیلایارق چاتی نین او بیر اوجو ایله اوز قیچلارینی باغلایر. کدخدا نئجه برک دوگون وورور، آل آروادی ایسه او گورن ایشلری گورور. کدخدا بیردن اوراغین گوتوروب چاتینی کسپ قیریر، قیچلارین آچیر. آنجاق یازیق آل آروادی بالاسی نه قدیر بوینوزلا چاتینی قیرماغا چالیشیر، او کسمیر کی کسمیر.

کدخدا تئز قالخیب آل آروادین توتوب اونو سانجاقلایر. سانجاق قیفیلانان کیمی آل آروادی قول اولوب قالیر. کدخدا اوئو کنده گتیریب اوندان بیر قول کیمی ایش چکیر آما بیر گون اونو چشمه دن سو گتیرمگه یوللور. آل آروادی اوردا بیر اوشاقدان ایستیر کی سانجاقی آچسین. اوشاق سانجاقی آچجاغین، آل آروادی اوشاگی بوغوب اوزو قاچیب جانین قورتاریر. مشه فرج بیزدن ائله چوخ اوزاق دئییل میش. یوز- یوز الی ایل زاد بوندان قاباق ایمیش. آنجاق اوغول بالا! الینده کسرلی بیر زادین اولمازسا بوینوزووا گوونیب اوئا بونا باخیب اوزونو دردسرله سالیب، قیچین باغلاما! اونلارین برک واختدا چاتیلارین کسپ قیچلارین بوراخانلاری وار. آما سن بوینوزونلا اوزونو قورتارا بیلمزسن ها.

^۱ - * آل آروادی = ایسبانجاندا آل آروادینا آل آروادی دئییلیر

کرکوک فولکلور و نڊان نڇه عبرتلي حڪايه محمد تيسين اوغلو

۱- آنالاردير آدام ائڊن آدامي

اوبالارين بيرينده بيريسي نين ياشلي بير آناسي واريدي. گوڙلري نين فرقي آزاليب، اونون خانيمي دا بو قايين آناسيني هيچ سئومزدي.

خانيم بيرگون دئير:

- بو آنان مني چوخ راحتسيز ائليير، من بو ائوده قالمارام.

كيشي نصيحت ائيلر:

- گئتمه، بو اوشاقلاري ترك ائيله مه!

خانيمي دئير:

- بو ائوده يا من، يا آنانان قالير!

كيشي دئير:

- نه ياپيم آنامي؟ كيمه تاپشيريم اونو؟

خانيمي دئير:

- اونو قورد دره سينه آت، قوردلار يئسين، بيز ده قورتولاريق.

كيشي آناسيني آپارير قورد دره سينده بير آغاج آلتيندا بيراهيم، دئير:

- آنا ايندي دؤنرم سنه.

دؤنوب ائوه گلر، خانيمي اوگون چوخ راحت اولار. كيشي ايسه آناسينين كئچميش

گونلريني خاطيرلار، اورگي جوشار گئجه ني ياتا بيلمز. سحر اركندن گئدر قورد دره سينه

گوڙر آناسي آغلير. سسيني دگيشتيرر، آناسينا سوروشار:

- خانيم آنا، نه يين وار بوردا ائله آغليرسان؟

آناسى دئير:

- منى اوغولوم بوردا بير اخيب گئتدى دؤنمهدى. بيلميرم اونا نه اولدو قورد يئدى،
جاناوار يئدى، من اوغولما آغليرام.

اوغلان ياپتيغى يالنيشليغا پئيشمان اولوب، اگيلر آناسينن آياقلاريني اؤپر و
قالديريب ائوه گتيرر.

خانيمينا دئير:

- بو آنام تىك آنامدى دونياده، اونو قبول ائيليرسن ائوده قال، قبول ائتميرسن گئت.
دونيدا خانيم چوخدو، اما آنام بير تكدى، اونا اوخشاين يوخدو.

«آنالاردير آدام ائدن آدمى!»

۲- خورما و قارپيز

بير كيشى بوستانا گيردى، باخدى خورما آغاجى نين بويو اوجا، توتدوغو خورما
كيچيك.

يئرده قارپيز تكه گى (آغاجى) خيردا، توتدوغو قارپيزلار بؤيوك. كيشى گولومسهدى

دئدى:

- تام ترسينه اولايدي گرک!

كيشى يورقونويدو باشين قويوب بير يوخو آلدى. بيردن يئل بير خورمانى دوشوردو

كيشى نين باشينا. كيشى ديسكيندى يوخودان، خورمايا باخدى گئنه گولومسهدى، دئدى:

- قادير سن سن ايله ي اؤز بيله جگيندى. بو خورما بير قارپيزجا اولسايدى ايندى

باشيما دوشسه يدى منى برباد ائدردى!

۲- بیر عبرت

اوبالارین بیرینده بیر دول قادینین بیر تک اوغلو واریدی. اوغلان خسته اولار اوزون وقت سورمز، آلاهیین امرین بیتیرر (اؤلر). قادین چوخ یانار تک بلاسی ایچون، گئدر بیر حکیمه دئیر:

- منه بیر علاج وئر، اوغلو دیر یلسین، نه ایسترسن وئرجه گم سنه.
- حکیم قادینین حالینا باخار گؤرر چوخ غملی گؤرونور، دئیر:
- سنه بیر علاج وصف ائیلرم، اما منیم چون بیر (خردل) حبه سی گتیر بیر ائودن کی هیچ غم گؤرمه ییب.
- خانیم باشلار اوبانین ائولرینی دولانمایا، سوروشار:
- کیمین ائوینه غم گیرمه ییب؟
- بیرینجی ائوه گیرر گؤرر بیر جوان خانیم اؤزویله دؤرد اوشاغی...
- قادین سوروشار:
- ائوینه غم گیریب؟
- جوان خانیم دئیر:
- مگر ائو وار غم قاپیسین چالما ییب؟! منیم جوان کیشیم اؤلدو، بو دؤرد بالالار ایله قالمیشام. بیر گلیریم یوخدو ائوین حاجاتین ساتیرام بو اوشاقلاری یاشادیرام.
- خانیم آغلاماغا باشلار، ئویر:
- بس من ده قالان حاجتلرده آزالیب بیلیمیرم نه اولور حالیم؟
- قادین جوان خانیمن حالینا چوخ آجیر، چیخارار بیر نانجا پول وئرر خانیمما گئدر.
- ایکینجی گون بیر باشقا ائوه گئدر، گؤرر بیر یاشلی خانیم، قادین سوروشار:
- ائوینیزه غم گیریب؟
- یاشلی خانیم آغلار دئیر:
- منیم ائوده بو یاشلی خسته اریم وار، اونا علاج آلماغا امکانم یوخدور.
- قادین حاللارینا چوخ آجیر، گیدیب علاج آلا بیر نانجا دا پول وئرر اولارا.
- سؤز اوزانماسین، قادین گونده بیر ائودن غم گیرمه سینی سوروشا- سوروشا یاردیم ائده- ائده اوبانین خلقی دول قادینی سئومگه باشلارلار. قادین غمسیز ائو بولماز، اما باشقالاری نین غمینی گؤرونجه اؤز غمینی اونوتدو.
- عبرت: اؤز غمین بؤیوک گؤرمه، باشقالارین غمین گوروب پابلاشسان اؤزونه تسلی بولارسان.

بیر آغانین چوق حۇرمتلى بیر نفرى وارمیش. بیر گون آغا نفرى ايله بیرلیکده اوتورورکن، بیر قاوون گتیریلدی آغایه. آغا قاوونی بیچاقلا یاریب بیر دیلیم نفرینه وئردی. نفرى قاوون دیلیمینی آلیب یئدی بیتیردی، آز سونرا آغا اؤزو ده بیر قاوون دیلیمینی آلیب آغزینا بیراقدی. اما گۆردو قاوونون تادی آغو گیبی آجی...

آغا آغزیندان دۇندریب قاوونی آتدی. دۇنوب نفریندن سوروشدو:

- سن بو آغو تادلی قاوونی نه جور یئدین؟

حۇرمتلى نفر دئدی:

- آغام! دوستدان گلن کرم گئری دونولمز! ایل لردیر سیزین تادلی کرم لرینیزی یئدیک، نه اولور قلبینیزی قیرما یاراق بیر دفعه آغو تادلی کرمینیزی ده یئسک.

عبرت: دوغرو دور ایی دوست دوستونون گاهدان بیر خطاسینی دئمه دن گیزلیدیپ، گؤز یومماسی گرک، دوستلوقون ادامه سینه خاطر.

ملا نصرالدين و تيمور بيگ

على برازنده (تورک)

گونلرين بير گونو، تيمور بيگ، آغشهيره^۱ فيل هديه ائدر. خالق فيلين اليندن تنگه زارا گليرلر. ملانصرالدينه گنديب دئييرلر کي: آي ماللا قارداش بيز بو شاهين وئردیگی هديه ني ايسته ميریک. سن بيزيم بؤيوگوموز اول، بيزيم درديمیزی، تيمورا چاتدير. ملا دئيير:

- اولسون گلین هامی منیم دالیم دوشون گئدک سؤزنوزو تيمورا دئييم!

شهر اهالیسی اونون آرخاسینجا دوشوب، تيمورون چادیرینا ساری يولا دوشرلر. اما يولدا خالق تيموردان قورخدوقلاری اوچون بير- بير اکیلیب ملانی تک قويارلار. مالا تيمورون چادیری نین يایندا چاتاندا گؤرر کي بير اؤزودو، بيرده اؤزو. مجبور تيمورون چادیرینا گيريب تيمورا عرض ادب ائتديکدن سونرا، خالق اونو تک قويدوغونو گؤردوگونده تيمورا بير سؤز تاپيب دئييمز.

تيمور سوروشار:

- ندن گلميسن؟

ملا دا دئير:

- سؤزون دوزو، دوزون سؤزو. سيز بيزيم شهریمیزه بير فيل وئرمشدینیز. خالق

اوندان چوخ راضی دی! اولورسا بير باشقا فيل ده شهيره هديه ائدين!

بئله ليکله هم اؤز جانين قورتارار، هم ده سؤزوندن دؤئن او خالقی ادب ائدر!

^۱ - ملانصرالدين آغشهيرلی دير و مزاری اوردا

قوربان منى يئە!

م. امينى

بىر گون آسلان آغير يوك داشييان، سوسوز بىر دوهنى گۇروب، اونون حالين سوروشدو.
دوه سىزىلدا ياراق جاواب وئردى:

- آى آسلان، نه كئف؟ نه احوال؟ آدم اوغلونون يىندە اسير يئسىرم. گئجه گوندوز
آغير يوك بئلىمدە، سوسوز قورو چۇل لردە يول گئدىرم. يئدىگىم، كىمسە يئمز قورو
تيكانلار- آجى اوتلاردىر. بعضا اوزون گونلر اولار ايچمگىمە بئله سو تاپىلماز. آنجاق ايشىم
آه- زار، پئشەم چتىنلىك چكمك دىر.

آسلان دوهنن سۇزلرىندىن درىندىن كدرلنىب دئدى:

- سن بو ادبلە، بو نزاكتلە نه يە مئشە يە گل مىرسن؟ دورلو يئمكلردىن يئىيب، شىرىن
- شىرىن سولاردان ايچىب، راحتچىلىقلا گون كئچىرەسن؟
دوه دئدى:

- مئشە يىرتىجى حيوانلارلا دولودور. من اورادا نئجه باش ساخلايا بىلرم؟ اولار ائله
اىلك گون منى توتوب يىرتىب يئىرلر.
آسلان دئدى:

- من سنى حمايه اندىرم. كىمسەنى سنى اينجىتمگە اذن وئرمم.

دوه دئدى:

- باغىشلا ياسان آما قورخورام سن اۇزون بىر گون غضبلىنىب منى اۇلدوروب
يئىەسن.

آسلان دئدى:

- مىندىن آرخايىن اول. من بوتون حيوانلارى يىغىب اولنلارىن قاباغىندا سەن سۇز
وئره جگم سنى اۇزومە يولداش سئچىب و هئچ واخت سەن غضب ائلمە يە جگم.

آسلان سۇزلرىلە دوه يە آرخايىن لىق وئرىب، اونو مئشە يە گئتمگە راضى سالدى.

دوه آسلانن كولگەسى آلتدا بىر- ايكى ايل شنىلكلە ياشادى. آسلانن قورخوسوندىان
باشقا يىرتىجى حيوانلار دا دوه يە ضرر چاتدىرمايدىلار. آما بىر گون آسلان آلىزلادى. او

نئچه گون اُووا (شيكارا) گئندمه دى. بدنى گنت - گنده گوجسوزله دى. داها اُوولار اليندن قاچيرديرلار و او آرتيق اونلارى توتانميردى. بئله ليكله اونون آرتيغيندان كئچينن تولكو، كافتار، قارقا- قوزغون و باشقالارى دا آج قاليرديرلار. بير گون تولكو، آسلانى تك گؤرب دئدى:

- قوربان سىزى بئله آليزلانميش گؤرمكدن چوخ دوشگونم، قورخورام بئله گندرسه آرتيق گوجسوزله ييب، آياقدان دوشه سينيز ياخشى اودور كى، بو دوهنى يئييب ائوده نئچه گون دينجه له سينيز، بدنيز گوج تاپا وسونرا اُووا گندرسينيز.

آسلان اوزون چئويريب جاواب وئردى:

- يوخ، من اونا سؤز وئرميشم، بير آسلان هئچ واخت سؤزوندن دؤنمز. سؤزومدن دؤنمك منه اؤلومدن چتين دير. تولكو اونو نه قدير قورشالاديسا آسلان قبول ائتمه دى. آخير تولكو دئدى:

- دوه اؤزو بو ايشه راضيليق وئرسه نئجه؟

آسلان فيكيرلشيب دئدى:

- دوه اؤزو راضيليق وئرسه اوندا قبول اندرم.

تولكو دئدى:

- من دوهنى گتيررم او اؤز دىلى ايله سندن اؤزونو يئمك اىستر.

تولكو بونو دئييب آسلاندان آيريلدى. مئشه ده گزركن يولداشلارى كافتار، قارقا، قوزقون ايلانلا چكديكى نقشه دن دانيشيب، آخشام اونلارلا بيرليكه مئشه نين شاهى نين نئجه باخماغينا گئتمكدن دانيشديلار. سونرا دوه نين دالينجا گئديب اونو تاپيب كئف احوالدا ن سونرا دئدى:

- بيليرسن كى سنين بو مئشه ليكه ده دىرى قاليب خوش ياشاماغين، مئشه نين شاهى، آسلانين كؤلگه سينده دير. ايندى او آليزلاييب، آخشام بيز مئشه حيوانلارى اونون باخماغينا گنده جگيك. ياخشى كى سن ده گله سن.

دوه تولكونون سؤزون قبول ائديب، اونو چاغيرديغينا گؤره اوندان منتدارليغين بيلديردى. آخشام چاغى تولكو و دانيشيديغى باشقا حئيوانلار آسلانين يوواسى نين اؤنونه ييغيشديلار. تولكو سؤز آچيب آسلانى بئله كنفسيز گوردوگوندن درين ناراحاتچيلىغين بيلديردى. سونرا چوخ ناراحات بير سسله آسلانا دئدى:

- قوربانين اولوم من بوتون عؤمرومو سىزىن قاپينيزدا كئچيرميشم. من و باشقا حئيوانلار ايل لر بويو سىزىن كؤلگه نيز آلتيندا خوش - راحت عؤمور كئچيرميشيك. ايندى سىزى بئله گؤرمك بيزه اؤلومدن چتين دير. من سىزه يالوايرام ايندى كى بئله آليزلاميسنيز اُووا گئندميرسينيز منى يئين بدنيز گوج تاپسين.

آسلان جاواب وئردى:

- يوخ، تولكو اتى آجى اولار، من سنى يئيه بيلمرم.

داليجا كافتار قاباغا گنديب دئدى:

- اوندا منى يئيىن!

بو يول تولكو اوزون اونا توتوب دئدى:

- بوخ، سن قوخوموش جمدكلرى يئيىرسن، سنین اتين ايگلى، قوخولو اولار،
سنین اتين آسلانى آرتيق آليزلادار.

قوزقون قاباغا گنديب دئدى:

- لطف انديب منى يئيىن!

تولكو دئدى:

- سن نه دئيىرسن؟ بوتون عؤمرونو لشدن - جمدكدن يئيىسن، سنى يئمك هئچ
آسلانا ياراشارمى؟ قالسين كى سنین اتين ده كافتارين اتى كيمى قوخولو اولار.

قوزقون دا دالى چكىلدى. قارغا قاباغا يئرييب دئدى:

- قوربان منى يئنه!

تولكو اونو يئرینه ايتله ييب دئدى:

- سنین يئديگين بونلاردان دا پيس شئيلردير.

ايلان قاباغا گنديب دئدى:

- قوربان منى يئيىن!

تولكو اونون قاباغينا كئچيب دئدى:

- بسدير آرتيق ياخينلاشما! اولمايا شاهين جاني نين قصدين ائتميسن؟! سن بير
آغىلى حيوانسان. كيم سنى يئسه زهرلنپ اؤلر.

بير سئرچه بئله گؤردوكده آغاجين باشيندان يئره يئنيب قاباغا كئچدى:

- قوربان منيم ايتيم يئملى دير، منى يئيىن!

تولكو دئدى:

- آخى سن آسلانين بير تيكهسى اولارسانمى؟ سن شاهين ديشى نين ديبينده

قالارسان، سنى يئمكدن نه چيخار؟

دوه بئله گؤردوكده بو سؤزلرى ساده بير تعارف سانيب باشقالارى كيمى قاباغا يئرييب

دئدى:

- قوربان منى يئيىن!

تولكو بئله گؤردوكده دئدى:

- بلى سن تميز بير حيوانسان، يئديگين اوت علفدير، اتين ده چوخدور. سنى

يئمگه هئچ سؤز يوخدور.

باشقا حيوانلار دا تولكونون سؤزون تاييد ائتديلر. دوه آغيزين آچيب باشقا بير سؤز دئمگه

فرست ائتمكدن قاباق، آسلان اونون اوستونه يومولوب، بوغازيندان توتوب اؤلدوردو. باشقا

حيوانلار دا نئچه گون دوه نين اتى نين آرتيغيندان يئديلر.

خالق مطنجی

دويمانچ (دويماش)

سولماز بالايي

من ۶ ياشيما قدر بابا (آتامين آتاسي) ائوينده ياشاميشيق؛
تبريزين مقصوديه محله سينده، تنبي لري، سردابالاري، اوزوم
اوتاغي، چۆرك اوتاغي، مي طباحي... . اولان قديمي بير ائوده...

حيطينده چوخلو ميوه آغاجلاري و گول لردن علاوه، ۹۹ دانا مۇي واريميزيدي. آنام
اوزوملر و امروتلاري اوزوملوق آديندا بير اوتاقتا آساردى، قيشدا گنديب اوردان گتيريب،
يئيرديك يا قوناقلارا توتاردىق.

چۆرك اوتاغيندا دا ايل ليك چۆرك ييغاردىق. بير گون خمير توتانلار گليب خمير
توتارديلار، اياقلارديلار... صباحي گون تئزدن گليب چۆركلري پيشيردديلر. سحر تئزدن،
بيز اوشاقلار تازا چۆركلرين خوش عطريندن يوخودان دوراردىق. تندير چۆرگي پيشندن
سورا، قالان خميري ساج اوستونده پيشيردديلر. ساج چۆرگي او زامانلار مرغوب
ساييلمازدى، اولاري محله نين يوخسوللارينا، بير ده كۆريه اوشاقلاري اولانلارا وئرديلر
(اوشاقلارا چاي چۆرگي ايندى نين بيسكوييتلري عوضينه يئيردرديلر).

بونو دا دئمە لييم، بيزيم آتا- بابا ايشيميز باققالليق اولوب، اونا گۆره سوت، يوغورت، پنير،
ساري ياغ و... . هميشه ائوده بول اولاردى. ايندى گليم اساس مسئله يه...
چۆرك، پنير، تورتا، ساري ياغ، يومورتا، گيردكان اولدوغدان سورا، دويمانچ دوزلتماغا نه
واركي؟! اؤزوده حيطين اوزومويله... دادينا دويماق اولماز!

آنام دويمانجين بئله دوزلتمگيني قايناناسيندان اؤيرنيپ، من ده آنامدان اؤيرنميشم:
چۆرگي (قورو لاواشي) اؤغوروق (البته قديم صاف- بوتون چۆرگي اوغمازديلار،
اوغونتولاري ييغيب ساخلارديلار دويمانجا)، بير آز سو چيله ييب ايسلاديريق (آنام بعضا
سوتونن ايسلدار)، آنجاق ائله نظرده آليريق كي، ياغ دا علاوه اولاجاق، اونا گۆره ده چوخ
ايسلاتما ريق.

چوخلو ساري ياغي تاوادا اريديريك يومورتالاري ايچينه سينديرييق و ميرسسح كيمي
قاريشديريب، پيشيرييك. سونرا ايسلاتديغيميز چۆرك خيردالاريني اونا علاوه ائديري.
آخير ده اوغولموش پييري آرتيرييريك (پنير يئرینه تورتا دا وورماق اولار). قاريشديريب
اوستونه قيزيل گول يا گيردكان سپيب، اوزوم، طالبي، قوهون يا دا قارپيزينان نوشوجانليقلا
يئيريك.

کیریش نه دیر؟ افسون سلطانی کلهری

تعریف ائدن: عصمت شهبازی

دوغوم یئری: کلیبر

دوغوم ایل: ۱۳۳۵

ساری یاغی، قدیم زمانلار، کلیبر ماحالیندا، کیریش آدلی قابلاردا ساخلارمیشلار. کیریش چوخ دواملی، ساغلام و تمامیله الینن دوزنیلن بیر قاب ایمیش. اونو دوزلتمک اوچون بیر پارچا گۆتوروب، قابین شکلینده، ایسته دیکلری بویدا کسیب، دۆرد دۆره سینی تیکیب، آغزینی آچیق ساخلارمیشلار. همین پارچادان ایکی قیرپ دا کسیب، ایکی لای ائدیپ اۇنجه تیکدیکلری قابا علاوه ائدرمیشلر.

تیکیش ایشی باشا چاتدیقدان سونرا قابین اۇزون و قیرپلاری نین ایچین، دولدوغو قدر، تپه تیخا، سامانلا دولدوروب، ایشین دوامی ایچون چۆله چیخارمیشلار. چۆلده اوز اوخودورونا بیتن، کیریش آدلی گۆیرتیلر اولار. اونلاردان بوللوجا دریب، دۆیوب، سررمیشلر کی، زمان ایچینده قوروسون. بو سفر قوروموش گۆیرتیلری ذیرمان ایچینده دارتیب اونا چئویررمیشلر. ایش بورا یئتیشدیکدن سونرا اونو خمیر ائدیپ، اۇنجه دن سامانلا دولو اولان قابین دۆرد دۆره سینه و قیرپلارینا یاخارمیشلار. بیرلای قوردوقدان سونرا، باشقا بیرلای علاوه ائدرمیشلر و بو ایشی او قدر دوام ائتدیررمیشلر کی، کیریش لایه سی نین قالین لیغی ایکی بارماق قدر اولسون. بو زمان قاب آچیق هاوادا، تماما قوروماق اوچون بوراخیلارمیش. کیریش قورویوب دمیر کیمی اولدوقدان سونرا سامانلاری بوشالیدیپ، قابی چوخ گۆزل تمیزلر دیر.

ساری یاغی اریدیپ کیریشین ایچینه تۆکوب، باشینا عین شکیلده دوزه لدیلن قاپاغی قویوب اوستونه بیر پارچا سالیب ایپله باغلارمیشلار. ساری یاغی بو قابلاردا ان آز اوچ ایل ساخلاماق اولارمیش.

بو قابین آلتی نین صاف اولمادیغینا گوره، یئرده دوز دورماسی ممکن دئییل، بو سببه گۆره قیرپلاریندان بیر ایپ کئچیریب، ائوده کی ستونا یا بیر دیرگه باغلارمیشلار.

ایسپناخ آشی اوچون لازم اولان ملزمله لر:

۱ کیلو ایسپناخ

۱ استیکان پیشمیش قرمیزی لوبیه

۲ دانا سوغان

۳ قاشیق دویو اونو

۱ لیتر ات سویو

قورا سویی

قورو نعنا

ساریمساق

یومورتا

چکیلیمیش ات ۲۵۰ گرم

دوز - ساری کؤک - قره بیبر

بیر سوغانی یاغدا تۆو وئریک. ساری کۆک، ایستی اوت و دوز آرتیریپ، قاینار سویا ات سویونو آرتیریپ، اونا دوغرانمیش ایسپناقلاری تۆکریک. بیر آز پیشندن سونرا پیشمیش قرمیزی لوبیه لری آرتیراریق. دویو اونو سووق سودا آجیب، اوراجان کی دورولوقدان چیخیپ و بیر آز برکینه قدر قاشیقینان قاریشدیراریق.

سونرا چرخه چکیلیمیش اتی سوغان و دوزونان دادلاندریب، کیچیک کوفته لر دوزلیدیپ یاغدا دولاندریب، آشا تۆکریک. بیراز پیشندن سونرا ساریمساقلاری بادام خیاللی دوغراییب اونو دا آشا آرتیراریق. سونرا قورا سویی و یومورتانی دا چیریپ، آز-آز، آشی قارشیدیرا-قاریشدیرا آرتیریپ، نعا و قیزاریلیمیش سوغان ایله آشین اوزونو بزه ییب، سوفریا قویاریق.

نوش جان عافیت اولسون!

مشل لڙ
ديئيم لڙ
تاپما جالار

«قارا» سۆز جوگونه عايد سۆزلر

تانسو

قاراگون: متضادی آغ-گون دور. قارا گونه همان پیس گون یا خود یامان گون ده دئمک اولار. قاراگون، بدبخت آنلامیندا دا ایشلنیر، آنجاق آغ گون خوشبخت آنلاملی اولور.

قارا خینجیم: ال- آیاغا داش یا خود بئله بیر شئی دوشدو کدن سونرا یارا خینجیلار و یا خود قارا رنگینده قابار باغلایار.

قارا یئل: ان سویوق و شاختالی یئله دئیرلر و بئله بیر مثل وار دئیرلر: آغزیندان قارا یئل آپارسین. **قارا دیش:** قوچدا ایشلنر و بو حالدان قوچون یاشین بیلرلر: آغ دیش، قارا دیش، آزمان و دیزمان. **باغری قارا:** قوش آدی دیر.

قارا قولاق: رنگ آنلامینی یئتیریر.

قارا بولاق: هم بو آددا کند آدی وار، هم ده یایلاق آدی.

قارا قیش: ان سویوق و شاختالی اؤتن قیش.

قارا سو: اردبیلده ان اوزون و گیرلی سویو اولان جای آدی دیر.

قارا باغ: آرازین شمالیندا بیر بؤلگه آدی. ایندی اثرمنی لرین الینده اشغال اولموش دور.

قارا گول: ساوالاندا گول آدی دیر.

قارا دنیز: تورکیه ده دنیز آدی.

قارا چیمن: تبریزده یئر آدی دیر و قارا چیمنین سوغانی مشهوردی.

قارا قاش گۆز: قادینلارین وصفینده دئییلن سۆز. شهلائی گۆز.

قاراخان: رعیت لیکن خانلیغا یئتیشن آدام. کیشی آدی. و بیرینی تهدید ائندنه دئیرلر هله قاراخان کۆرپوسوندن کئچمه ییبسن!

قارا آغاج: موغاندا کند آدی. بیر نوع آغاج: فا. نارون.

قارانلیق دونیا: افسانه لری میزده بئله اینام وار: قارانلیق دونیا و ایشیق دونیا، بورادا ملک محمد و اسکندر ایشیق دونیادان قارانلیق دونیا یا گن دیر.

قارا یولا قارا ساعاتا: مجازی آنلامدا افسوس و حیف آنلامینی یئتیریر.

قارا تیکان: بیتگی آدی دیر.

قارایاخا: بئله بیر مثل وار دئیرلر نئچه دنه قارایاخا گل میشدی کنده. پیدا.

قارا کۆپکلی: قارا کۆپک ساخلایان.

قارا آلا: رنگ آنلامینی یئتیریر، هم قوشدا، هم حیواندا ایشلنیر.

قارا گۆزلو: شەھلایى گۆز. ھمداندا تورک تايافاسى نىن آدى.
 قارا كېشى: رىگ آنلامىنى يىتتيرىر.
 قارا آدام: رىگ آنلامىنى يىتتيرىر.
 قاراداغ: مشھور قاراداغمىز.
 قارا قىز: بىلە بىر مىل وار دئىرلر قارا قىزىن دردى وارا!
 قارابىز: ان سويوق و شاختالى ھاوايا دئىرلر. چوخ سويوق سويلا دئىرلر.
 سىچان قاراسى: سىچانين زىلى، فضلەسى.
 قارا قىلچىق: قارا قىلچىق قورد. دنە دنە قاراسى اولان قورد.
 قارا دنە: بىتنگى آدى دىر.
 قارا گىلە: مجازى آنلامدا يارىن گۆزون اوخشادماق.
 قارا گىلدېك: بىر نواع تىكانلى بىتنگى و اىكى رىنگە اولار قىرمىزى و قارا.
 باش قاراسى: محرمىلكدە باشا باغلانان پارچا.
 قارا كۆپىنك: ياسدا و محرمىلكدە گئىيلن كۆپىنك.
 قارالتى: قارا رىنگلى شېخ.
 قارا قارغا: قوش آدى.
 قارا يورت: سرداوانين اوستوندى و بابا مقصود داغى نىن دالىندا يىر آدى.
 قاراچاي: ساوالاندا چاي آدى.
 قارا پاپاق: سولدوز توركلرى نىن اصىل آدى و تايقادان گورجوستاندا دا وار.
 قارا گونئى: ھم ايشىقلى و ھم كولگەلى يىر. خىيودا يايلاق آدى.
 قارانئى: بىر موسىقى آلتى.
 قارا قویروق: قوشلاردا گۆورچىن آدى.
 قارامتول: قارايلا اوخشار.
 قارا كېشمېش: قارا كېشمېشى جىبە تۆكلر، آغ آيرانى ايتە تۆكلر.
 قارا اوزوم: اوزوم چئشىدلرىندن.
 قارا ئو: ھىسلى و قارا رىنگە بويانان ئو.
 لاپ قارا: قاپ قارا، محض قارا
 قارا بايرام: بىر عايلە نىن آدامى اۆلندە اونا قارا بايرام توتارلار، يانى قاباغا گلن ايل بايرامىندا
 ياس ساخلارلار.
 قاراشىن: قارايلا اوخشار و گۆزلىك آنلاملى.
 قارابوغاز: قوش آدى.
 قاراقايا: خىيودا كند آدى.

قارا دووروش: خيودا كند آدى.
 دۇشو قارا: گۇورچين آدى.
 قاراچيل: تويوق و قوشدا ايشلنن رنگ.
 گۇز قاراسى: وسمه. سورمه.
 قاش قاراسى: برك وسايلي.
 قارا گرنگ: بير نوع كرتكله. كرتكله دن كيچيك و قيز بوغاندان بۇيوكدور.
 قارا ايلان: رنگ آنلاميندادى.
 قاراقوش: قارتال. عقاب.
 قاراباش: ايت آدى.
 باشى قارا: قوش آدى.
 قارا تپه: اردبيله كند آدى.
 قارا نفس: چوخ قاجديقدان سونرا نفس نفس ووران شخص.
 قاراباخت: باختيندان ياريمايان. شانس سيز. و بئله بير آتالار سۇزو وار دئيرلر قاراباخت
 داغلار چيخدى، داغلار دومان آلدى.
 قارامال: اؤكوز. اينك و بوزوون چوخلۇغونا دئييلر.
 قارا جاماعات: عوام.
 قارا تورپاق: بيرين قارغيش ائندنه دئيرلر عييينى قارا تورپاق اؤرتسون. قبر.
 قارايئر: قبر. مزار. بيرين قارغيش ائندنه دئيرلر بويونو قارا يئر سوخوم.
 چوبان قارا: بو سۇز جوگ يالنيز چوباندا ايشله نير.
 قارا ساققال: آغ ساققالين متضاددى. گنج. جوان. آغ ساققال ايسه ياشلى و تايفانين بۇيوگو
 دئمكدير (ريش سفيد).
 قارا نوخود: بير نوع نوخود.
 قارا يونجا: اكيلمه ين و طبيعتده اوز حالينا بيتن يونجا. چؤل يونجاسى.
 قارا يول: بۇيوك يول.
 قارا هاوا: آخشام چاغى هاوا ياواش - ياواش قارانليغا چالاندا دئيرلر.
 قارادام: انبار.
 قارا بارداق: رنگ آنلاميندادير.
 قارا قاباق: باشى آشاغى و قاش - قاباقلى آدم.
 قارا دوواق: ياسا دوشن گلين. دوواق گلى نين اوزونه چكيلن تور پارچا دئمكدير.
 قارا گلмыш: بيرينى نغرين ائندنه دئيرلر قارا گله سن.

فولکلوریک اوشاق شعرى

م. امینی

ایسبانجان فولکلوروندان: (یازیلار ایسبانجا دئییمینده یازیلیمیش)

قور قور قورباغا
قورتی ووردوم بوجا
بوجاخدان یوماخ چیخدی
یومائی وئردیم تاتا
تات منه داری وئردی
دارینی سپدیم قوشا
قوش منه قانات وئردی
قاندلاندیم اوشماغا
حخ قاپیسین آچماغا
حخ قاپیسی کیلید دیر
کیلید دوه بونینده
دوه گیلان یولینده
گیلان یولی داشلیجه
آآم قیزی ساشلیجه
آآم منی اوخوددی
قره ساجینا توخوددی
قره ساجی میل میلی
گل اوخی بیزیم دیلی
بیزیم دیل اورمی دیلی
اورمی دن گلن آتلار
وورام قووون چاتدار

گمیچی، اسپنجان، کهنمی، بیسیندیز و ... کندلریده یایغین مثل لر و دئیملردن م. امینی

آذربایجانیمیزین کندلرینده- شهرلرینده دورلو- دورلو فولکلوریک مثل لر، دئیملر، ناغیلار، داستانلار وار کی، تاسفله بعضا ییغیلمادیقلاری اوچون آرادان گئتمکده دیرلر. آشاغیدا گلنلر دولاندیقیم کندلرده قولاغیما دگن مثل لر و دئیملردن بیرنچه سیدیر:

۱. سؤزونو دئمه چاریغینا، چاریغین دئیر شیریسینه، شیریزی دئیر

بیریسینه، بیریزی دئیر هامیسینه (ایسبانجان)

۲. کیمسه نین چیراغی صوبحه جه یانماز.

۳. شیره شوخوم، ایکیمیز بیر توخوم (گمیچی). آنلام: بیر- بیریمیزه تاییق.

۴. دوزلوکده یثریه نمیر، شوخوملوقدا شیللاق آتیر (گمیچی).

۵. خمیر چوخ سو ایستر (گمیچی). آنلام: ایشی حاضیرلاماغا چوخ شئی لازیمدیر.

۶. یوکون چاتیب. آنلام: حاضیرلیق یاپیب (ایسبانجان) - اؤلوم اوچون

حاضیرلانیب (گمیچی)

۷. اؤزون باغلایب. وارلی اولوب. قازانیب (ایسبانجان)

۸. آناسینا باخ قیزین آل.

۹. گؤزل آغا گؤزلیدی ووردو چیچک چیخاردی.

۱۰. آل آروادی گ... نه سوپورگه باغلادی (ایسبانجان). آنلام: بیرینه اویغون اولمایان حالدا بزئمک.

قاریلارین گنج لر کیمی بزئمه سی

۱۱. یاغماسا دا بیر گورولدور. آنلام: آزی دیلده هاوار دورور (ایسبانجان)

۱۲. گونو داغین باشیندا. (کهنمی): عؤمرونون سون چاغلاریدیر.

۱۳. گۆردون يىمك دای نه دىمك.
۱۴. كىچى نىن قۇتورو چىشمە نىن باشىندان سو ايچر.
۱۵. كىچى سورونون قاباغىندا گىدر، دىسىنلر كىچى گلىدى. هامى دىر قويون گلىدى. (بىسىندىز)
۱۶. يىر اوتورانىن دىر سۇز گۇتوره نىن.
۱۷. دىلىك مىنجىق يىردە قالماز (گمىچى)
۱۸. تويوق بىر قورتوم سو ايچر بىر آلاھا باخار.
۱۹. اينىصاف دىنىن يارىسى، يارىسى يوخ هامىسى.
۲۰. باشىنا كول دە الەسن اوجا يىردن الە.
۲۱. دوه يە دىدىلر بويونون اگرى دىر، دىدى هارام دوزدو كى؟
۲۲. دوه يە دىدىلر هاردان گليرسن؟ دىدى چىنى ماچىندان. دىدىلر: بللى دىر كللە پاچىندان.
۲۳. دوه اويناسا قار ياغار.
۲۴. ائلە بىل دوه نالبنده باخىر. آنلام: كىنە و نفرت ایلە باخماق. دوه نىن آياغى نىن آلتى ات اولار، اونا نال وورمازلار. آنچاق او بىرى حيوانلارنى ناللاياندا باخىب اۇز حسابىن گىدر. (ايسىنجان).
۲۵. قوردو اولايىب. آنلام: شانس گىرىب.
۲۶. قىچە يە دىدىلر نە يە قىچە اولدون؟ دىدى اوتانچاق ايدىم، نە اىستە دىلر اوزومدن گلمەدى يوخ دىيىم.
۲۷. ائششگە دىدىلر سندن ائششك كىمدىر؟ دىدى منە فىشقا چالان. (ايسىنجان)
۲۸. ائشك اۇلنده ايت بايرام ائلر.
۲۹. ائششك ايشلر آت يىير.
۳۰. اۇلو ائششك آختارير نالين چكە.
۳۱. ايتە دىدىلر گونده نىچە داش يىيەسن؟ دىدى قالىب گۇرگ. . و. . لرىن انصافىنا.
۳۲. گ... قوش بىشىرىر. (چوخ يانىب. چوخ آچىقلى دىر آمما اۇزە گىتىرنىمىر)
۳۳. عاغىللى نىللىم - نىللىم دىنىجە، دلى وورار چايدان كىچر.
۳۴. عاغلى گۇزونده.

۳۵. ایت قولاغین کسندن قورخار. آنلام: مردم آزار آدام اونون جزاسین وئرندن حساب آپارار.
۳۶. اؤز ائششگیم دیر: (اؤز الیم آلتیندا تعلیم گؤروب ایندی اوزومه دورور)
۳۷. ائششگی چاغیردیلار تويا، دئدی: یا سولاری قورتاریب، یا اودونلاری.
۳۸. ائشک بیر یئرده چالایا دوشسه بیرده اوردان کئچمز.
۳۹. یاخشیلیغا یامانلیق، کؤر ائششگه سامانلیق.
۴۰. ائششگه مینمک بیر عیب اولسا، ائششکدن دوشمک مین عیب دیر.
۴۱. سن یاخشیلیق ائيله، آت دنیزه. بالیق دا بيلمهسه خالیق بیلر.
۴۲. بوی دئییر (میدان اوخویور).
۴۳. بوی دئسن بوینون سیندیررام.
۴۴. کؤربو ده لیگینه بارماق ائلیر. آنلام: هیزدیر. بیرزادین بتر حسرتین چکمک. قیزمیش حالدادیر.
۴۵. س. . میر کی آجالار: آنلام: چوخ قیتمیر چیلیس دیر.
۴۶. سویون آخاریندان قورخ، آدامین یئره باخنیندان.
۴۷. پیلوو خاتین یئیر، کؤتگی یئتم.
۴۸. قوناغا اوز وئرسن گؤ... ایله تاقچالاری گزر. ایسبانجان (اسفنجان).
۴۹. قوناق ائو صاحابی نین قولودور، هاردا دئسه اوردا اؤتورار.
۵۰. اؤلونو اؤز باشینا قویسان س... کفنین باتیرار.
۵۱. آتی باغلاسان ایتین یانینا هاییندا گؤتورمهسه، خویون گؤتورر.
۵۲. ائو اولوب خودا قولو ائوی. خودا قولو بیر ایمیش قاپیسی آچیق اولارمیش. کیم نه ایسترسه گئدیپ گؤتوررمیش.
۵۳. کورا گئجه گوندوز بیردیر.
۵۴. کور آلاهدان نه ایستر؟ ایکی گؤز، بیری اگری بیری دوز.
۵۵. کور توتدوقون بوراخماز.
۵۶. سؤزو آت یئره صاحابی گؤتورر.
۵۷. ائو اوتورانین دیر، سؤز گؤتورنن.
۵۸. داغ داغا یئتیشمز، آدام آداما یئتیشر.
۵۹. سارالا- سارالا یاشاماقدان قیزارا - قیزارا اؤلکم یاخشیدیر.

مثل لريميز هاردا ايشلنير؟..

زيور عباسى

♦ «پيس قونشو آدمى حاجات صاحىبى اندر».

گئچميش زمانلاردا انوده لازيم اولان حاجاتلارين هاميسى اولمازدى. قونشو- قونشودان ال داشى، قورود ازن، قازما، دهره، بالتا، مترت، سئين، كم، اوراغ، گاهدان اؤكوز، ائششك و... بئله آليب، ايشينى گؤروب، گئرى قايتاراردى. گئرى گتيرنده ده اؤزلى يله بير شئ گتيريب، حاجات يئيه سينه پاى وئردىلر. بو پايين آدينا اصطلاحا «ينك /مجگى» دئيردىلر. امانت آپاران كيمسه اينك امجگى وئرمك ايله آيرى وقت ده بير شئ امانت آلماغا اوزو اولاردى. بو ايشدن هر ايكي طرف ده راضى اولاردى. گاهدان قونشولار آپاردىقلارى نسنه نين اؤزونو گتيرر، اما «ينك /مجگى» نى وئرمزدىلر. بو ايش نئچه دؤنه تكرر اولسايدى، امانت وئرن اؤزويله «داها اونا امانت وئرمم» قرارينى وئردى. تكرر قونشو امانت آلماغا گلسه يدى: «سينيب، آيرى آدم آپاريب هله گتيرمه ييب» دئيردى. اگر ده اوزوندن گلسه: «وئرميرم، گئت آيريسيندان آل! پيس قونشو آدمى حاجات صاحىبى اندر، گئت اؤزونه آل، منيم قاييما گلمه!» دئيردى.

◆ يئرینه قويوبسان، گۆتوره سن؟
آل - وئر دئيىبلر، آل يى يوخ!

گون لرین بیر گونونده بیر اوغول ددهسى نین دريسينه دادانمیشدی. ساغا دؤنوب ده ده سيدن پول آلامیش، سولا دؤنوب پول آلامیش. دده تنگه گلیر، دئيیر بوجور اولماز، آپاریر اوغلانی بیر ایشه قويور. اوغلان اؤز پول لارینی گیزلدير، دده سیندن آلانلاری سئودىگی کیمی خرج له ییر. دده بو ایشی آنلاياندان سونرا آييق دوشوب، پول لارینی دوشگی نین آلتینا قويور. اوغلان بونو دا بیلیب، خرچلیگینی دده نین دؤشگی نین آلتیندان گۆتورور. نهایت دده اوزه گلیب:

- اوغول سنین پولون پول دی، منیمکی یوخ؟ اؤز پوللارینی خرچله - دئيیر.

اوغلان دا:

- من سندن بورج آلیرام، بورچلو- بورچلونون ساغلیغین ایستر - دئيیر.

دده چاره سیزلیکدن پول لارینی دؤشگی نین آلتینا دا قويمور. اوغلان گلیب، ال آتیر دؤشگین آلتینا گۆرور پول یوخدور. ارکؤیون- ارکؤیون سوروشور:

- «بس پوللار هانی؟»

دده سی ده دئيیر:

- يئرینه قويوبسان، گۆتوره سن؟ هر زمان بورچلارینی وئردین دؤشگین آلتیندا پول

اولار. آل - وئر دئيىبلر، آل يئنه يوخ!

توپلانیب یایمیلانان ماتریالارین جغرافیاسی

